

10

Manisa'nın Dış Ticaretine İlişkin
Dinamiklerin Değerlendirilmesi

18

Akıllı Sınır Yaklaşımı Çerçevesinde
Blok Zinciri Teknolojisinin Gümrük
İşlemlerinde Potansiyel Kullanım Alanları

32

Baskın Unsur Yönüyle Şirketlerin
Sınıflandırılması

44

Akaryakıt Ekonomisi

YETKİLENDİRİLMİŞ YÜKÜMLÜ REHBERİ

Hasan ÖZMEN

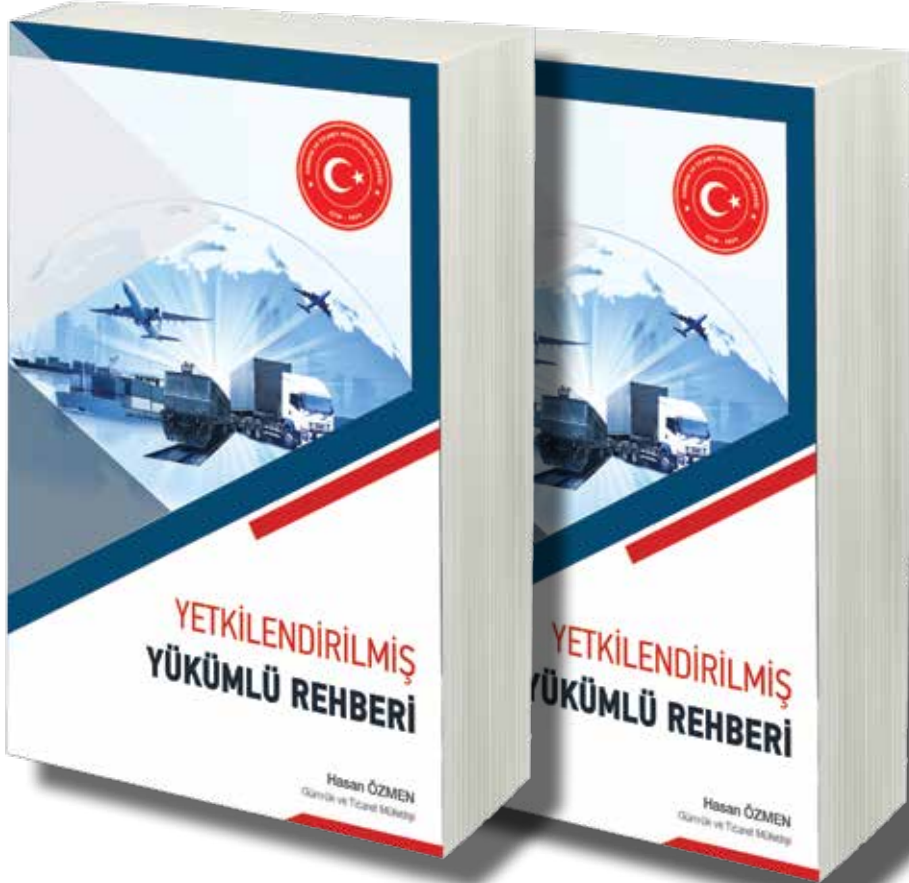
Gümrük ve Ticaret Müfettişi

KİTAP 40 TL.'ye
kargo dahil temin edebilirsiniz.

E-KİTAP 20 TL.

**SATIŞA
ÇIKTI**

satın almak için
www.gtmd.org.tr

Tecrübeli Kadrosuyla Faaliyetlerini Sürdürmektedir.

İstanbul Merkez Ofis : Maliye Caddesi Mocan Han. No:13 K:3 Karaköy/Beyoğlu/İstanbul – Tel: 0212 252 75 20 Pbx
İzmir Şube : 1476-1 Sok. No:12 Katipoğlu İş Merkezi B Blok D:8 K:8 35220 Alsancak-İzmir – Tel: 0232 464 69 32
Mersin Şube : Yeni Mahalle 5344 Sokak Sea Tower Plaza No:4 K:9 D:18 Akdeniz – MERSİN Tel: 0324 238 46 81
Ambarlı, Erenköy, Çatalca SB, Murat Bey, Dilovası, Körfez, Gemlik Ofislerimiz mevcuttur.

Ekin G m r k Müşavirliği
Hizmetleri Limited Şirketi

Güvenilir, tecrübeli, kaliteli, etkin: Ekin!

Ekin, 1991 yılından beri Türkiye'nin önde gelen sanayi, ticaret ve yatırım Şirketlerine yönelik gümrük müşavirliği hizmeti vermiş, deneyimli çalıŐanları, hizmet kalitesi, açıklığı ve uzun vadeli perspektifleri ile müŐterilerinin güvenini kazanmıŐ, iŐ ortakları ile birlikte sağlam ve istikrarlı bir Şekilde büyümüŐtür.

Ekin G m r k Müşavirliği

'iŐ Ortağınız'

Fetih Mahallesi Libadiye Caddesi Tahralı Sokak Kavakyeli Plaza
D Blok No: 7 K: 3 D: 7 ATAŐEHİR İSTANBUL
info@ekingumruk.com Tel: (216) 330 51 01 (pbx)

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Adnan GERÇEK - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Billur YALTI - Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil RAKICI - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Emine KOBAN - Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ - Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ŞEN - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ORGAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÇELEBİ - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TAŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mine YILMAZER - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Murat DEMİR - Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Ali SARILI - Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa MİNYAT - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nagihan OKTAYER - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Necmiddin BAĞDADIÖĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ - Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DÖNMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. S. Ateş OKTAR - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. N. Semih ÖZ - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfi YILDIZ - Anadolu Ajansı
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI - Polis Akademisi Adli Bilimler Enstitüsü
Prof. Dr. Temel GÜRDAL - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILDİŞ - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ARIKAN - Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Engin HEPAKSAN - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU - Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Özyaz ÖZPENÇE - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR - Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Tamer BUDAK - İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Tarık VURAL - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN - Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şaban ERTEKİN - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Abdullah TEKBAŞ - Anayasa Mahkemesi Raportörü

Zeki TÜYEN - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Nadir ELİBOL - E. Gümrük Başmüfettişi
Dr. İrfan KALPALI - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Cumali SEMEĞİR - Rehberlik ve Teftiş Başkanı V.
Özkan ARSLAN - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Mehmet ÖZKOÇ - Daire Başkanı V.
Kadir ÖZDEMİR - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Ersin ÖZDEMİR - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Gökhan TERZİ - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Muhammet KAYA - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Samet ÖZTÜRK - E. Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Ayhan IŞIK - Daire Başkanı
Hayriye AKÇAYLI - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Murat PALAOĞLU - E. Gümrük Başmüfettişi
Hakan ATAY - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Ayhan TURNA - Daire Başkanı
Nevzat BOZKURT - Daire Başkanı
Levent ÖZKARDEŞ - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Alpaz ARAS - Daire Başkanı
Sercan BAHADIR - E. Gümrük Müfettişi
Yakup AKKAYA - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Hasan TEPELİ - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Fatih UZUN - E. Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Mustafa ALICI - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Evren KILIÇ - E. Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Erdal NACAR - Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Özlem ARABACI - Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Vehbi GÜNAYDIN - Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Veysel MADEN - Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Selçuk ÖZDAMAR - Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Hasan ÖZMEN - Gümrük ve Ticaret Müfettişi
Güven YILDIZ - E. Gümrük ve Ticaret Müfettişi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ersan ÖZ (Editör) - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Dr. İrfan KALPALI - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Ömer AKÇAYLI - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Sami CEYHAN - Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ SÜRELİ YAYINI

Cilt: 5 - Sayı: 14 - Aralık 2018

ISSN 2147-9283

Gümrük & Ticaret Dergisi
Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği Adına İmtiyaz Sahibi

Dernek Başkanı
Sami CEYHAN

Dernek Başkan Yrd.
Nadir ELİBOL

Editör
Prof. Dr. Ersan ÖZ

Genel Sekreter
Mahmut SARIYERLİOĞLU

Yönetim Kurulu Üyeleri
Münir Sait KANDEMİR
Selçuk ÖZDAMAR
Fatih UZUN
Ömer AKÇAYLI
Mehmet YAPICI
Özgür DANACI

Yayın Kurulu Üyeleri
Ersan ÖZ, İrfan KALPALI, Ömer AKÇAYLI, Özgür DANACI, S. Gökhan KOŞAR

Merkez
Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği
Aziziye Mahallesi Şair Nedim Sokak No: 7/10 Çankaya / ANKARA

İletişim
Söğütözü Mah. 2179 Sok. No:2 Çankaya-ANKARA Tel: 0312 449 64 01-02 • Faks: 0312 449 65 05
info@gtmd.org.tr • www.gtmd.org.tr

İstanbul Temsilcileri
Güven YILDIZ & Faruk ŞEN & Kadir ÖZDEMİR & Hakan UÇAK
Miralay Şefik Bey Sok. No:7 Gümüşsuyu / İSTANBUL Tel: 0212 377 31 02 • Faks: 0212 377 31 25

İzmir Temsilcileri
Muhammet KAYA & Özlem ARABACI & Levent ÖZKARDEŞ
Atatürk Caddesi No.107 Kat:6 Alsancak / İZMİR Tel: 0232 464 80 17-93 • Faks: 0232 464 01 49

Yapım
Alban Tanıtım
Tunalı Hilmi Caddesi Büklüm Sokak No: 45/3 Kavaklıdere / ANKARA Tel: 0.312 430 13 15- Faks: 0.312 434 04 13
www.albantanim.com.tr

Yayın Tarihi
Aralık 2018

Dergimiz üç ayda bir yayımlanan HAKEMLİ DERGİ olup, yayın kuruluna ulaşan makaleler değerlendirilmek üzere en az iki hakeme iletilmekte olup makalelerin dergimiz sonuna yer alan hakem kurallarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Kabul edilen makalelere hangi sayıda yer verileceği editörün yetkisindedir. Makaleleri yayımlanan yazarlara telif ödenmektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre tüm hakları Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğine aittir. Dergide yayımlanan yazıların herhangi bir yayın kuruluşunca yayımlanması yayın kurulunun izniyle ve kaynak gösterilmesi kaydıyla mümkündür. Dergimizde yayımlanan yazılar yazarların kendi görüşleri olup, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğini bağlamaz.

GÜMRÜK VE TİCARET
MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

**SERTİFİKALI
EĞİTİM SEMİNERLERİ**

TEMA:
**DENETİMDE ŞEFFAFLIK VE
TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI**

Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa
EĞİTİM SEMİNERLERİ DÜZENLENDİ

22 Şubat DENİZLİ

**YAKINDA
GAZİANTEP, SAMSUN,
İSTANBUL'DAYIZ.**

AMAÇ:

- Dış Ticaret Firmalarının gümrüklerdeki kolaylaştırıcı işlemlerden haberdar edilmeleri ve tüm maliyetlerini minimize ederek kolay ithalat ve ihracat yapmalarının yolunun açılması,
- YYS sürecinin basit anlatımı ile firmaların sürece adaptasyonun sağlanması ve YYS nin öneminin anlatılması,
- Her yıl yapılan Sonradan Kontrol firma denetimlerinin bizzat Müfettişlerce kurumlarla paylaşılması, sürecin daha saydamlaştırılması ve SK nın firmalara faydaları.

www.gtmd.org.tr

SUNUŞ

Değerli Okurlarımız ve Saygın Takipçilerimiz,

Aralık ayı başında, Ticaret Bakanlığımızın mihmandarlığında, Gümrük ve ticaret Müfettişleri Derneğimiz tarafından organize edilen, Uluslararası dış ticarete maliyetlerin azaltılması panelimiz Ankara Ticaret Odasının ev sahipliğinde ATO konferans salonunda güzel bir katılımı gerçekleştirildi. Hem eski hem de yeni Ticaret Bakan yardımcılarımızın onurlandırdığı panelde konuşmacılar özellikle ithalat maliyetlerinin artışının ihracat maliyetlerini artırdığını bunun da dış ticareti çok olumsuz etkilediğini öne çıkardılar. Peki neden artıyor ithalat maliyetleri? Gerek döviz kuru dalgalanmaları gerek ulusal/uluslararası vergi mevzuatı ile diğer ilgili mevzuatın getirdiği zorluklar nedeniyle maliyetler oldukça arttı. Gümrük Ticaret Müfettişleri Derneği olarak bizde bu panelde dış ticaret maliyetlerini masaya yatırmış, sorunları konuşarak çözümler aramış olduk. Panellerimiz hız kesmeden devam edecek.

2018 yılını uğurlarken 14. Sayımızda yeni bir heyecanla karşınızdayız. Tüm dünyanın içinde bulunduğu, ülkemizin de 3 aydır özellikle negatif dışsal manada etkilendiği döviz dalgalanmaları duruldu diyebiliriz. Türkiye Ekonomisi üçüncü çeyrekte azalarak da olsa %1.7 büyüdü, dördüncü çeyrekte de benzer bir performans bekliyoruz.

Dış politik gelişmelerin akıl almaz hızla geliştiği ve değiştiği küresel siyasi-ekonomik ortamdayız. Bu ortamda, Gümrük ve Ticaret Dergimiz desteklerinizle 7. Yılımıza girerken dolu dolu bir içerikle yine karşınızda. Her sayıda daha da olgunlaşan, pratik, teorik ve akademik kalitesi sayıdan sayıya artarak gelişen ortak ürünümüz her sayısında yeni ve farklı konuları derinlemesine inceleyen makalelerle karşınıza çıktı ve çıkmaya devam edecek.

Küresel ekonomik ve sosyal ortam artık yıl yıl ay ay hafta hafta gün gün değil neredeyse saat saat yeni gelişmelere sahne oluyor. Yeni olaylar yeni vak'alar yeni çözümler. Her yeni gelişme yeni bir değişmeyi beraberinde getiriyor. Birgün döviz konuşurken, ertesi gün dünya siyasetindeki başka bir kırılmadan, diğer hafta ülkelerarası veya uluslararası örgütler arası farklı ilişkilerden bahsedebiliyoruz.

Yani bizim değişmemiz gelişmemiz bir kenarda dursun, dünya hızla değişiyor ve gelişiyor. Yaşanan yıl bir önceki yılı ekonomik, siyasi, sosyal ve daha birçok açıdan hızla geride bırakıyor. Olaylar öylesine akıcı geliyor ki, neredeyse bir öncesini hatırlamıyoruz bile. Bu arada teknoloji, ayak uydurulamayacak ölçüde değişiyor geliyor. Peki hayat kolaylaşıyor mu? İşte orası tartışılır, sanki daha da zorlaşıyor gibi. Çok vasıflı bir canlı olan dünya, yaşlanıyor.

Bu ortamda 14. sayımızda sizleri 4 makale ve bunun yanında söyleşi, özel rapor ve röportajlarla buluşturuyoruz. İlginizi çekeceğini umduğumuz daha birçok köşe de açtık. Yayımlanan makalelerimizi ilgiyle okuyacağınızı ve faydalanacağınızı temenni ediyoruz.

Faydalı olması dilek ve temennilerimizle 15. Sayımızda görüşmek üzere..

EDİTÖR

İçindekiler

Sayı: 14 - Aralık 2018

64

Çetin GÖLGE

Hariçte İşleme Rejiminde KKDF

10

İNCELEME

Dr. İsmail METİN

Dr. İrfan KALPALI

Manisa'nın Dış Ticaretine İlişkin
Dinamiklerin Değerlendirilmesi

18

ARAŞTIRMA

Gökhan AKTAŞ

Akıllı Sınır Yaklaşımı
Çerçevesinde Blok Zinciri
Teknolojisinin Gümrük
İşlemlerinde Potansiyel Kullanım
Alanları

32

İNCELEME

Gökhan TERZİ

Baskın Unsur Yönüyle Şirketlerin Sınıflandırılması

44

İNCELEME

Rafet ERTEKİN

Akaryakıt Ekonomisi

62

Hakan UÇAK

Bebek Mamaları ve Devam Sütünde ÖTV Muafiyeti

68

Orhan EVİNTAN

Tarifenin Yorumu İle İlgili
Genel Kurallar Üzerine

79

Sercan BAHADİR

Dış Ticaret Maliyetlerinin Azaltılması
İçin Yöntemler Tartışıldı

82

Dr. Filiz TEZCAN

Dr. Muharrem YILMAZ

Parasetamol'ünüzü Nasıl Alırdınız?
Sade Mi Şekerli Mi?

86

Evren KILIÇ

Gümrükte Gündem

90

Mehmet YAPICI - Özgür DANACI

T.C. YARGITAY CEZA GENEL KURULU

92

Mehmet YAPICI - Özgür DANACI

T.C. YARGITAY HUKUK GENEL KURULU

94

Mehmet YAPICI - Özgür DANACI

Gümrük ve Ticaret Sözlüğü

Manisa'nın Dış Ticaretine İlişkin Dinamiklerin Değerlendirilmesi¹

Özet

Türkiye 2017 yılında 157 milyar dolarlık ihracata karşılık 233 milyar 800 milyon dolarlık ithalat yaparak toplamda 390 milyar doları aşan bir dış ticaret hacmine ulaşmıştır. İstanbul, Bursa, Kocaeli, İzmir, Ankara, Gaziantep ve Sakarya'nın ardından en çok dış ticaret hacmine sahip sekizinci şehir Manisa olmuştur. Bu çalışmada, Manisa'nın dış ticareti geniş bir çerçevede analiz edilmiştir. Bu kapsamda, şehrin dış ticaret hacminin gelişimi, dış ticaret yapılan ülkeler ve dış ticaret mal grubu (sektörel bileşimi) hakkında bilgi verilmiştir. Manisa'dan Almanya, İngiltere, Polonya başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesine ihracat yapılırken; Almanya, Polonya ve İtalya gibi ülkelerden ithalat yapılmaktadır. Uluslararası pazarlara en çok gönderilen ürünler makina, TV, plastik, zeytin, tavuk ürünleri, otomotiv ürünleri ve demir-çelik olurken, ithalatta makine, plastik, demir-çelik, optik saat ve nakil vasıtaları ön sıralarda yer almaktadır. Çalışmada, tarih boyunca Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden biri olan Manisa'ya uluslararası yatırımların çekilmesi ve ihracatın artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur. Manisa'nın dış ticaretinde yeni fırsatlar belirtilerek bu doğrultuda özellikle ihracatın artırılması hususunda yeni hedefler saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Manisa, Uluslararası Pazarlama.

JEL Sınıflama Kodları: M31, M39

The Evaluation of the Dynamics Regarding the Foreign Trade of the City of Manisa

Abstract

Turkey has reached a foreign trade volume of 390 billion dollars in 2017 by realizing a 800 million dollars import in response to an export of 157 billion dollars. Following İstanbul, Bursa, Kocaeli, İzmir, Ankara, Gaziantep and Sakarya, the eighth city who has the biggest foreign trade volume has been Manisa. In this study, the foreign trade of Manisa has been analysed extensively. In this scope, information regarding the development of the foreign trade volume of the city, the foreign trade countries and the foreign trade product groups (sectoral compound) have been given. While the export is conducted to many countries leading of which are Germany, England and Poland; the import takes place from countries such as Germany, Poland and Italy. The most frequently sent products to the international market are machine, TV, plastic, olive, chicken products, automotive products and iron-steel; and machine, plastic, iron-steel, optical clocks and means of transportation are the leading imported products. In the study, suggestions concerning the increase of export and attracting the intention of international investors to Manisa- one of the most important trade centres of Anatolia-have been made. By defining new opportunities for Manisa's foreign trade, new targets have been depicted concerning the increase of the exportation.

Keywords: International Trade, Manisa, International Marketing.

JEL Codes: M31, M39

Giriş

Manisa şehrinin tarihi Milattan önce (M.Ö.) 3000 yıllarına kadar dayanmaktadır (Özleyen ve Tepeci, 2017 s. 139; Akpınar ve Keskin, 2018, s. 5-16). Manisa, tarihi geçmişi ve jeopolitik konumu ile anılsa da son yıllarda sanayi, tarım ve ticaret alanında Türkiye'nin önde gelen şehirleri arasındadır. Bunun arkasında, merkezi konumu itibarıyla Anadolu'yu Ege Denizi'ne bağlayan bir köprü görevi görmesi (Dursun, 2013, s. 518-530), dolayısıyla sağladığı lojistik üstünlükler, yatırım maliyetlerinin göreceli olarak düşük olması, doğal kaynaklara sahip olması (Çelik, 2017, s.285-312) ve Manisa merkez ve ilçelerinin yanı sıra İzmir'deki kalifiye işgücüne yakınlığı yer almaktadır. Ayrıca Ege bölgesinde denize kıyısı olmasa da, İzmir'in Alsancak ve Nemrut limanlarına en yakın il Manisa'dır. Yerel yatırımcılar yanında, çok uluslu şirketlerin de ilgi gösterdiği Manisa'nın, Türkiye'nin en çok dış ticaret yapan 8 ili arasında bulunuyor olması, yatırım ve ticaret açısından sahip olduğu stratejik önemi açıkça göstermektedir.

Uluslararası işletmecilik faaliyetleri, uluslararası yatırım ve ticaret olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Uluslararası yatırımlar; sermaye, teknoloji, yönetim yeteneği, üretim altyapısı vb. üretim faktörlerinin diğer ülkelere aktarılmasını veya devralınmasını ifade ederken, uluslararası/dış ticaret ise ulusal sınırlar arasında, ürün ve hizmetlerin karşılıklı değişimini ifade etmektedir. Bu değişim ihracat ve ithalat olmak üzere iki şekilde gerçekleşir (Çavuşgil, Knight ve Riesenberger, 2012). Liberal bir ekonomi için, diğer ülkelerle olan ticaret düzeyi büyük önem taşımaktadır. Dahası bu ticaret, dışa açık bir ülke ekonomisinin lokomotifidir. Ekonominin büyük ölçüde dış ticarete bağlı olduğu gerçeği, Türkiye'nin bölge ve iller düzeyinde de dış ticaretine ilişkin dinamiklerinin incelenmesini gerekli ve önemli kılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Manisa'nın dış ticaretine ilişkin göstergelerin ayrıntılı bir şekilde araştırılarak,⁵

özellikle ihracatının artırılmasına yönelik farkındalık oluşturmak ve bu yönde önerilerde bulunmaktır. Çalışmada, ikincil kaynaklardan elde edilen veriler ışığında Manisa'nın dış ticareti, ülke ve mal grupları açısından özellikleri, önde gelen ihracatçı sanayi kuruluşları ile Manisa Gümrük Müdürlüğü özelinde Manisa'nın dış ticaretine ilişkin dinamikler incelenerek değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

1. Manisa İli Dış Ticareti

Türkiye 2017 yılında 157 milyar dolarlık ihracata karşılık 233 milyar 800 milyon dolarlık ithalat yaparak toplamda 390 milyar doları aşan bir dış ticaret hacmine ulaşmıştır. İstanbul, Bursa, Kocaeli, Ankara, İzmir, Gaziantep ve Sakarya'nın ardından en çok dış ticaret hacmine sahip sekizinci şehir Manisa olmuştur (Tablo 1). Söz konusu 8 il Türkiye'nin dış ticaretinin %80'den fazlasını yapmaktadır.

Tablo 1: Önde Gelen İhracatçı İller (Milyon ABD Doları)

Şehir	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)	Toplam (Milyon \$)
İstanbul	81.446	134.683	216.129
Bursa	10.534	9.121	19.655
Kocaeli	8.094	11.561	19.655
Ankara	6.737	12.516	19.253
İzmir	9.255	9.851	19.106
Gaziantep	6.607	5.237	11.844
Sakarya	5.250	3.086	8.336
Manisa	1.990	3.148	5.138

Kaynak: TÜİK, 2018, İllere Göre İhracat İstatistiklerinden derlenmiştir.

Türkiye ve Manisa ekonomisinin önemli göstergelerinden olan ihracata ait veriler Tablo 1'de gösteril-

⁵ Bu çalışma 7-8 Eylül 2018 Tarihlerinde düzenlenen IV. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

miştir. Türkiye'nin toplam ihracatı değerlendirildiğinde, 2008 yılı sonlarında başlayan küresel krizin olumsuz etkisi 2009 yılı ihracat rakamının düşmesine neden olurken 2010-2014 yılları arasında tekrar yükseliş eğilimi yaşanmış ve 2015-2016 yılları arasında yakın coğrafyamızda yaşanan olumsuz gelişmeler, ABD Dolarının güçlü seyri, petrol ve emtia fiyatlarındaki zayıflık (Büyükeksi, 2017, s.1) gibi nedenlerle yaklaşık %10 kayıp yaşandıktan sonra 2017 yılında ihracat tekrar 157 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. 2010-2012 yılları arası ihracatta 4 milyar doları aşarak en iyi dönemini yaşayan Manisa, 2013 yılından 2017 yılları arasında 2 milyar dolar sınırını aşamamıştır. Manisa'nın Türkiye'nin toplam ihracatından aldığı pay %1,3'ler seviyesinde olup bu rakamın 2010-2011 yıllarında olduğu gibi tekrar %3'ler seviyesine gelmesi gerekmektedir. 2017 yılında toplam ihracat %10'dan fazla artış göstermesine rağmen Manisa'nın Türkiye ihracatından aldığı payda azalma yaşanmıştır.

Tablo 2: Türkiye ve Manisa İli İhracat Değerleri (Bin ABD Doları)

Yıl	Türkiye / Manisa	Toplam İhracat	Toplam İhracata Oranı (%)
2008	Türkiye	132.027.196	0,77
	Manisa	1.018.691	
2009	Türkiye	102.142.613	0,89
	Manisa	911.957	
2010	Türkiye	113.883.219	3,03
	Manisa	3.445.906	
2011	Türkiye	134.906.869	3,09
	Manisa	4.164.819	
2012	Türkiye	152.461.737	2,75
	Manisa	4.198.433	
2013	Türkiye	151.802.637	1,22
	Manisa	1.844.589	
2014	Türkiye	157.610.158	1,26
	Manisa	1.980.798	
2015	Türkiye	143.838.871	1,28
	Manisa	1.839.282	
2016	Türkiye	142.529.584	1,32
	Manisa	1.874.348	
2017	Türkiye	157.000.000	1,27
	Manisa	1.989.478	

Kaynak: TÜİK, 2018, İllere Göre İhracat İstatistiklerinden derlenmiştir.

Türkiye ve Manisa ekonomisinin önemli göstergelerinden olan ithalata ait verilere Tablo 3'te yer verilmiştir. Türkiye'nin toplam ithalatı değerlendirildiğinde, küresel krizin olumsuz etkisiyle 2009 yılı ithalat rakamının yaklaşık %30 düştüğü görülmektedir. 2010-2013 yıllarında artış göstermiş ve bu artış 2013 yılında 251 milyar dolar ile zirveye ulaşmıştır. 2014-2016 yılları arasında ithalat dizginlenmeye çalışılsa da 2017 yılında bir önceki yıla göre %15'lik bir artış göstermiştir. Manisa'nın ithalatı da 2013-2014 yılları dışında Türkiye'nin ithalatına paralellik göstermiştir. Manisa'nın Türkiye'nin toplam ithalatından aldığı pay son yıllarda %1.35 seviyelerinde seyretmektedir.

Tablo 3: Türkiye ve Manisa İli İthalat Değerleri (Bin ABD Doları)

Yıl	Türkiye / Manisa	Toplam İthalat	Toplam İthalata Oranı (%)
2008	Türkiye Manisa	201.963.574 844.642	0,42
2009	Türkiye Manisa	140.928.421 598.545	0,42
2010	Türkiye Manisa	185.544.332 2.963.095	1,6
2011	Türkiye Manisa	240.841.676 3.632.199	1,51
2012	Türkiye Manisa	236.545.141 3.618.465	1,53
2013	Türkiye Manisa	251.661.250 2.926.372	1,16
2014	Türkiye Manisa	242.177.117 3.398.109	1,4
2015	Türkiye Manisa	207.234.359 3.303.398	1,59
2016	Türkiye Manisa	198.618.235 2.702.136	1,36
2017	Türkiye Manisa	233.797.921 3.148.003	1,35

Kaynak: TÜİK, 2018, İllere Göre İthalat İstatistiklerinden derlenmiştir.

TÜİK (2018) verilerine göre Türkiye'den en çok ihracat yapılan ülkeler arasında Almanya, İngiltere, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak ve ABD ön sıraları alırken; Manisa'nın ihracatında Almanya, İngiltere, Polonya, Bulgaristan ve Macaristan (Manisa Valiliği, 2018) başta olmak üzere diğer Avrupa Birliği ve dünyanın birçok ülkeleri pay almaktadır. İlk iki ülke dışında ihracat yapılan ülkelerde farklılık bulunmaktadır.

Tablo 4: Manisa'nın En Çok Dış Ticaret Yaptığı Ülkeler

İthalat Yapılan Başlıca Ülkeler	İhracat Yapılan Başlıca Ülkeler
Almanya	Almanya
Polonya	İngiltere
İtalya	Polonya
Romanya	Bulgaristan
Çin Halk Cumhuriyeti	Macaristan

Kaynak: Manisa Valiliği, Sayılarla Manisa İstatistiklerinden derlenmiştir.

Yine TÜİK (2018) verilerine göre Türkiye en çok Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya, Rusya, ABD ve İtalya'dan ithalat yaparken; Manisa ise en çok Almanya, Polonya, İtalya Romanya ve Çin Halk Cumhuriyetinden ithalat yapmaktadır.

Türkiye'nin 2017 yılında ihracatında öne çıkan ürün grupları sırasıyla motorlu kara taşıtları (87. Fası), makinalar, mekanik cihazlar ve aletler (84. Fası) ve kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller (71. Fası) olurken; Manisa'nın ihracatında önce çıkan ürün grupları makinalar ve TV'ler (84-85. Fası), plastikler (39-48. Fası), zeytin, tavuk ürünleri (01-24. Fası), otomotiv ürünleri (86-89. Fası) ve demir-çelik ürünleri (72-83. Fası) olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5: Manisa'nın Dış Ticarete Öne Çıkan Ürün Grupları

İthalatta Öne Çıkan Ürün Grupları	İhracatta Öne Çıkan Ürün Grupları
84-85. Fası: Makinalar-TV'ler	84-85. Fası: Makinalar-TV'ler
39-48. Fası: Plastikler	39-48. Fası: Plastikler
72-83. Fası: Demir-Çelik	01-24. Fası: Zeytin, Tavuk Ürünleri
90-96. Fası: Optikler, Saatler	86-89. Fası: Otomotiv Ürünleri
86-89. Fası: Otomotiv Ürünleri	72-83. Fası: Demir-Çelik

Kaynak: Manisa Valiliği, Sayılarla Manisa İstatistiklerinden derlenmiştir.

Türkiye'nin 2017 yılı ithalatında başı çeken ürün ve ürün grupları arasında mineral yakıtlar ve mineral yağlar (27. Fası), makinalar, mekanik cihazlar ve aletler (84. Fası) ve elektrikli makine ve cihazlar, TV'ler (85. Fası) yer alırken; Manisa'nın ithalatında makine ve cihazlar, TV'ler (84-85. Fasılar), plastikler (39-48. Fası), demir-çelik ürünleri (72-83. Fası), optikler ve saatler (90-96. Fası) ve otomotiv ürünleri (86-89. Fası) ön sıralarda yer almaktadır (Tablo 5).

Tablo 6: Manisa'da (+50.000.000 \$) İhracat Yapan Sanayi Kuruluşları

İl Sıra No	Türkiye Sıra No	Kuruluş Adı	İhracat Değeri (\$)
1	6	VESTEL Ticaret A.Ş.	2.004.029.094
2	33	BOSCH Termoteknik Isıtma ve Klima San. Ve Tic. A.Ş.	281.131.901
3	34	İNDESIT Company Beyaz Eşya Paz. A.Ş.	252.760.534
4	55	MAXION İNCİ Jant San. A.Ş.	192.406.346
5	169	STANDART Profil Otomotiv San. Ve Tic. A.Ş.	77.031.426
6	183	NORM Cıvata San. Ve Tic. A.Ş.	72.782.536
7	189	STANDART Profil Ege Otomotiv San. Ve Tic. A.Ş.	71.571.840
8	190	YONCA Gıda San. İşl. İç ve Dış Tic. A.Ş.	71.564.622
9	198	SARTEN Ambalaj San. Ve Tic. A.Ş.	69.708.843
10	199	ÖZGÜR Tarım Ürünleri İnş. San. Tic. A.Ş.	69.449.751

Kaynak: Manisa Valiliği, Sayılarla Manisa İstatistiklerinden derlenmiştir.

Türkiye İhracatçılar Meclisi 2017 yılında en çok ihracat yapan ilk bin firma listesinde 100 milyon doları geçen 5 firma yer alırken, 20 milyon dolar ve üzeri ihracat yapan 32 firma bulunmaktadır. Söz konusu listeye göre 50 milyon doları geçen Manisalı firmalar tablo 6'da gösterilmiştir. Tablo 6'da yer alan firmalar incelendiğinde bu kuruluşların Manisa'nın en çok ihraç edilen ürün gruplarını üreten firmalar olduğu görülmektedir.

2. Manisa Gümrük Müdürlüğü Özelinde Manisa'nın Dış Ticaretine İlişkin Temel Dinamikler

Araştırmanın önceki bölümlerinde Manisa'da yerleşik firmaların oluşturduğu ihracat ve ithalat değerleri, en çok ihracat yapılan ülkeler ve mal grupları Türkiye bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilirken, bu bölümde Manisa Gümrük Müdürlüğü özelinde dış ticarete ilişkin dinamikler incelenmektedir. Bu bağlamda; dış ticaret rakamları, ihracat ve ithalat yapan firma sayısı, Manisa'daki antrepo ve geçici depolama yerlerinin sayısı ile dâhilde işleme izin belgesi, nihai kullanım ve geçici ithalata ilişkin bilgiler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Manisa Gümrük Müdürlüğü Özelinde Dış Ticarete İlişkin Dinamikler

Dış Ticaret Rakamları (USD)					
2015	USD	2016	USD	2017	USD
İthalat	757.570.802,76	İthalat	752.282.329,36	İthalat	813.095.397,00
İhracat	736.123.858,95	İhracat	744.070.526,54	İhracat	741.657.984,00
İthalat - İhracat Yapan Firma Sayısı					
2015		2016		2017	
Firma	Adet	Firma	Adet	Firma	Adet
İthalat	105	İthalat	93	İthalat	105
İhracat	158	İhracat	186	İhracat	207
Antrepo Sayıları					
2015		2016		2017	
Adet	5	Adet	4	Adet	2
Geçici Depolama Yeri					
2015		2016		2017	
Adet	1	Adet	1	Adet	1
Dâhilde İşleme İzin Belgesi (DİİB)					
2015		2016		2017	
Adet	24	Adet	41	Adet	34
Nihai Kullanım					
2015		2016		2017	
Adet	29	Adet	33	Adet	33
Geçici İthalat					
2015		2016		2017	
Adet	47	Adet	33	Adet	117

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2018.

Tablo 7'deki veriler incelendiğinde, Manisa Gümrük Müdürlüğü özelinde 2015 yılında yaklaşık 757.6 milyon ABD doları olan ithalatın, 2017 yılında 813.1 milyon dolara çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan Manisa'dan 2015 yılında 736.1 milyon dolarlık ihracat yapılırken 741.7 dolarlık bir ihracat söz konusu olmuştur. Rakamlar incelendiğinde toplam ihracat ile ithalatın birbirine yakın seyrettiği anlaşılmaktadır. 2017 yılı verilerine göre Manisa'da 105 ithalatçı firma bulunurken 207 ihracatçı firma bulunmaktadır. Antrepo ve geçici depolama alanlarının sınırlı olduğu Manisa'da yıllar itibarıyla DİİB, nihai kullanım ve geçici ithalat sayılarının da arttığı görülmektedir.

Sonuç

Manisa ilindeki ihracat değerleri, TR33 bölgesinde İzmir hariç diğer illerin üzerinde olmasına rağmen ihracat değerlerindeki artış oranı diğer illerle kıyaslandığında düşüktür. Türkiye ihracatında ilk sıralarda yer alan motorlu kara taşıtları, makineler ve demir-çelik ürünleri gibi fasıllar Manisa ilinin ihracatında da yüksek paya sahip olduğundan Manisa ilinde en çok ihracatı yapılan sektörler ülke ihracatındaki önde gelen sektörlerle paralellik göstermektedir. Ülkenin en çok ihraç ettiği ürünlere ilaveten TV ve iklimlendirme aletleri, zeytin, tavuk ürünleri ve meyve-sebzeler Manisa ilinin ihracatında göze çarpan sektörlerdir.

Türkiye ve Manisa ithalat açısından değerlendirildiğinde, makine ve cihazlar dışında ithalatta önde gelen sektörler farklılık göstermektedir. Ülke ithalatında mineral yakıtlar ve mineral yağlar başı çekerken, Manisa'da daha çok TV ve diğer makine aksamaları, plastikler, optik ve saatler ithal edilmek-

tedir. Manisa'da ihracat ve ithalat sektörlerinde benzerlik olması ihracatın büyük bir bölümünün ithalata bağımlı olduğunun göstergesidir.

Manisa Gümrük Müdürlüğü özelinde Manisa'nın dış ticaretine ilişkin dinamikler incelendiğinde, ihracatın hemen hemen ithalatı karşıladığı, ihracatçı firma sayısında artış yaşandığı ancak hemen hemen ihracatçıların yarı sayısındaki ithalatçıların daha fazla ithalat yaptığı anlaşılmaktadır, Manisa'da sınırlı sayıda antrepo ve geçici depolama alanı bulunurken, dahilde işleme, nihai kullanım ve geçici ithalatta yıllar itibarıyla artış yaşanmıştır.

Dünyanın ekonomi alanında en önde gelen dergilerinden olan Financial Times'ın yayın organı fDiMagazine tarafından Manisa'ya, 2004-2007 yılları arasında Avrupa'da geleceğin şehirleri kategorisinde Güney Avrupa'nın en iyi gelecek vaat eden ve maliyetler açısından en uygun maliyetli (karlı) yatırım kenti ödülü verilmiştir (fDiMagazine, 2007, s.1). Bu ödülü almasında yatırım için gerekli alt yapının olması, vergisel avantajlar ve İzmir limanlarına yakınlık gibi faktörler ön sırada yer almaktadır. Manisa'da hali hazırda faaliyet gösteren Bosch, Indesit, Ferrero, Schneider, Accell, Frito Lay, Rexam, Viessmann, Imperial Tobacco gibi yabancı yatırım firmalarına ödüller alındıktan sonra Mitsubishi Electric ve Pepsi gibi firmaların eklenmesi kesinlikle tesadüf değildir.

Manisa Organize Sanayi Bölgesi'nin yanı sıra Saruhanlı yakınlarına kurulacak tarım ve makine ihracatı organize sanayi bölgesi ile Manisa'ya yeni yatırımlar çekilecek ve dolayısıyla katma değeri göreceli yüksek ürün ihracatında artış görülecektir.

Manisa sanayi şehri olmasının yanında Türkiye'nin en önde gelen tarım şehirlerinden biridir. Organik tarım ve iyi tarım uygulamaları ile sürdürülebilir üretim teknikleri ile devlet tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, tarımsal ürünlerin üretilmesinde, fiyatlandırılmasında dağıtımında ve tanıtımında aktif rol alınabilmesi için küçük ölçekli tarım işletmelerinin tarımsal örgütler (Uysal, 2013, s.498-516) veya kooperatifler altında toplanması önerilebilir.

Ülkemizin de önde gelen sorunlarından olan katma değeri yüksek ürünlerin üretilmemesi Manisa için de geçerli bir sorundur. Bu anlamda işletmelerimizin gelişen teknolojiye ayak uydurarak yeni ürünler üretmeleri, mevcut ürünlerine katma değer sağlamaları, doğru ve sürdürülebilir bir uluslararası pazarlama yaklaşımını benimsemeleri hem Manisa hem de ülkemiz adına gerekli ve önemlidir. Manisa'daki firmalar için uluslararası ihtisas fuarlarına bireysel/millî düzeyde katılma, profesyonel arama motoru optimizasyonu (SEO) yapılarak arama motoru pazarlamasına yönelme, Ticaret Bakanlığı'nın destek ve onay verdiği elektronik pazaryerlerine (işletmeden işletmeye e-ticaret sitelerine) üye olma, İş adamı derneklerine üye olarak yurtdışı gezilere katılma, Ticaret Müşavirlikleri, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri, Ticaret ve Sanayi Odaları aracılığı ile müşteri edinme yöntemleri önerilebilir.

Kaynakça

- Akpınar, R. ve Keskin, R. (2018). "Manisa İlçeleri Sanayi Göstergelerinin Tematik Haritalanması". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 5(1). 5-16.
- Büyükeksi, M. (2017). "İhracat Neden Azaldı?" Türkiye İhracatçılar Meclisi Basın Odası, (Erişim: 29/06/2018) <http://www.tim.org.tr/tr/basin-odasi-gundem-ihrcat-neden-azaldi.html>
- Çavuşgil, S.T., Knight, G., ve Riesenberger, J.R. (2012), International Business: Strategy, Management And New Realities, 2. Edition, Pearson-Prentice Hall, New Jersey.
- Çelik, A.A. (2017). "Bir Yatırım Merkezi Olarak Manisa'nın Dinamiklerinin Değerlendirilmesi". MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 15(4). 285-312.
- Dursun, İ.T. (2013). "Manisa'nın Rekabetçilik Düzeyi Üzerine Bir Değerlendirme". Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11 (3). 518-530.
- fDiMagazine, (2006), "European Cities and Regions of the Future Awards", <https://www.fdiintelligence.com/content/search?SearchText=manisa&top-search-submit=Search> , (Erişim: 16/04/2018)
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (2018). "Manisa Gümrük Müdürlüğü Bakanlık Raporu.
- Manisa Valiliği, (2018). "Sayılarla Manisa" İstatistiklerinden derlenmiştir. www.manisa.gov.tr/sayilarla-manisa, (Erişim: 01/07/2018)
- Özleyen, E. ve Tepeci, M. (2017). "Manisa'da Yöresel Yemeklerin ve Lezzetlerin Turizmin Gelişimine Katkısının Belirlenmesi". Turizm Akademik Dergisi. 02 (2017). 139-152.
- TÜİK, (2018). "İllere Göre İhracat Verileri", (Erişim: 22.06.2018) http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046.
- TÜİK, (2018). "İllere Göre İthalat" İstatistiklerinden derlenmiştir. www.tuik.gov.tr, (Erişim: 22/06/2018)
- TÜİK, (2018). "Manisa İli Dış Ticaret Verileri", (Erişim: 22/06/2018), http://www.manisa.gov.tr/kurumlar/manisa.gov.tr/documents/Planlama/sayilarla_manisa_2017.pdf
- Uysal, Ş. (2013). "Manisa İlinde Bitkisel Ürünler İhracatında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3). 498-516.

Akıllı Sınır Yaklaşımı Çerçevesinde Blok Zinciri Teknolojisinin Gümrük İşlemlerinde Potansiyel Kullanım Alanları

Özet

Küresel ticaret, eşyanın sınır ötesine geçişini hızlandırmak için Ticareti Kolaylaştırma Anlaşması ve Revize Edilmiş Kyoto Protokolü gibi yasal metinlerin yanında teknoloji tabanlı akıllı sınır uygulamalarıyla da desteklenmektedir. Bu çalışmanın amacı, akıllı sınır yaklaşımı çerçevesinde gümrüklerde blok zinciri tabanlı uygulamaların kullanabileceği alanları tartışmaktır. Bu motivasyonla, kurgulanan bir dış ticaret senaryosu üzerinde başlıca blok zinciri karakteristikleri (dağıtık defter teknolojisi, eşler arası protokol, mutabakat ve doğrulama mekanizmaları, verilerin değiştirilemezliği ve izlenebilmesi, özel/genel anahtarlı altyapı, akıllı kontratlar vb.) açıklanmaktadır. Blok zinciri teknolojisinin akıllı sınırları destekleyerek özellikle güvenli bir ekosistemin oluşması, ticaretin kolaylaştırılması, etkili risk analizi ve gümrük denetimi konularında işlevsel olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Blok Zinciri, Akıllı Sınırlar, Ticaretin Kolaylaştırılması, Risk Analizi.

JEI Sınıflandırma Kodu: F17, F18. O33

Smart Border Customs Operations the Framework of Block Chain Technology Potential Approach Uses

Abstract

Global trade is supported by not only legal documents like Trade Facilitation Agreement and Revised Kyoto Convention but also the use of technology in order to accelerate cross-border flows. The aim of this study is to discuss the fields where the blockchain-based applications can be used at customs. Based on a foreign trade scenario which was built with this motivation, primary blockchain characteristics (distributed ledger technology, peer to peer protocol, confirmation and consensus mechanisms, data unassailability and traceability, private/public key infrastructure, smart contracts, etc.) are explained. It is assumed that blockchain technology can be functional in terms of creating a safe ecosystem, trade facilitation, an effective risk analysis and customs control.

Keywords: Blockchain, Smart Borders, Trade Facilitation, Risk Analysis.

Jel Classification Codes: F17, F18, O33

Giriş

Uluslararası ticaret ekosistemi, yasal ticaret yapan aktörlerin yanı sıra terör/organize suç örgütleri, mal/insan kaçakçılığı yapan grupların da habitatu olabilmektedir. Bu nedenle devletler, öncelikle ulusal sınırlarını koruma refleksiyle güvenlik odaklı yöntemlere başvururlar. Bunun yanında özellikle son yıllarda yasal ticaretin kolaylaştırılması, yasadışı ticaretin engellenmesi motivasyonu ile geliştirilen akıllı sınırlar (smart borders) konseptini uygulama çabaları yaygınlaşmaktadır. WCO (2018)'e göre akıllı sınır yaklaşımı benimsenerek güvenli, şeffaf, risk analizine dayalı bir ekosistem yaratılması mümkündür. Ancak bunun için uluslararası ticaretin karmaşık ve maliyetli yapısının regüle edilmesi gerekir.

Uluslararası ticaret, literatürde genellikle eşya, para ve verinin sınır ötesine transferi olmak üzere üç akım üzerinden karakterize edilir. Eşya, satıcıdan alıcıya gönderilirken, para alıcıdan satıcıya transfer edilir. Veri (fatura, yükleme belgeleri, yükleme notları, tercihli ticaret anlaşmalarında muafiyet sağlayan belgeler, menşei belgeleri, resmi kurumların düzenledikleri izin, rapor veya bilgilendirme içeren belgeler vb.) ise alıcı-satıcı arasında karşılıklı olarak transfer edilir. Dış ticaret paydaşlarının işlem sürecinde düzenledikleri belgelere ilişkin bilgi Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Ticaret Akımında Düzenlenen Belgelerde Tarafların Yaptığı İşlemler

	Ticari Fatura	Çeki Listesi	Mense Belgesi	Konşimento	Gümrük Beyannamesi	Akreditif Mektubu	Banka Ödeme Emri	GATT Kıymeti	GTIP Kodları	İthalat Lisansları	Navlun Faturası	Sigorta Deklarasyonu
İhracatçı	D	D	D	G	D	G		G			G	G
İthalatçı	G		G	G	D	G		G		G	G	G
Gümrük İdaresi	B	B	B	B	G			G	G	G	G	G
Devlet Kurumları	B	B	B						G	D		
Lojistik Şirketleri	B	B	B	D			G			G	D	G
Gümrük Komisyoncuları	B	B	B	G	D	B		B	D	G	B	B
Yük Sigortası	B	B	B			G						D
Banka	B	B	B			D	D					
Taşıyan		B	B	D			G				D	G
D: Düzenler, G: Gözden Geçirir, B: Bilgi Alır.												

Kaynak: Baştuğ ve Yıldız (2018).

Çok sayıda aktörün dış ticaret işlemleri sürecinde rol alması eşya, para ve veri trafiğini karmaşıklaştırırken işlem maliyetlerini de artırmaktadır. Bu bakımdan blok zinciri teknolojisi, veri transferinin hızlı bir şekilde, güvenli bir ekosistemde ve daha düşük maliyetle yapılması amacıyla kullanılabilir. McKinsey&Company'in yaptığı bir araştırmaya göre dış ticaretle doğrudan ilgili olan sigorta, lojistik, finansal hizmetler ve kamu

hizmeti sektörleri blok zinciri teknolojisinin sunduğu avantajlardan en fazla yararlanma potansiyeline sahip sektörlerdir (Carson ve diğerleri, 2018).

Literatürde, dış ticaret işlemlerinde blok zinciri teknolojisinin potansiyel kullanım alanlarını değerlendiren çok sayıda teorik çalışma bulunmaktadır. Örneğin Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında ticarete konu eşyanın menşeinin tespitinde (Staples, 2017:7), havayolu nakliye belgelerinin elektronik platformda oluşturulması için iş sürecinin revize edilmesinde (Hofman, 2017:9), çoklu taşımacılığı içeren lojistik hizmetlerde güvenli arz zincirinin oluşturulmasında blok zinciri teknolojisinin önemli katkıları olacağı savunulmaktadır (Hemeleers, 2017:1; Sadoskaya, 2017:26; Hackius ve Moritz, 2017:15). Okazaki (2018) de blok zinciri teknolojisinin özellikle gümrük suçları, sahtecilik veya hataların önlenmesinde/tespitinde etkinliğe sahip olduğunu ifade etmektedir.

Eşyanın, taşıtların ve yolcuların sınır ötesine geçiş işlemlerinde güvenliğinin artırılmasını ve kolaylaştırmasını hedefleyen “akıllı sınır” yaklaşımında teknoloji yoğun uygulamalar kullanılmaktadır. Blok zinciri teknolojisi de akıllı sınırları destekleyecek projelere kaynak olabilir. Bu çalışmada blok zinciri teknolojisinin gümrük işlemlerinde potansiyel kullanım alanları uluslararası mal ticareti perspektifinde incelenmektedir. Makalede öncelikle akıllı sınır kavramı, blok zincirinin oluşumu, blokların yapısı ve tipleri açıklanmış, daha sonra blok zinciri tabanlı teknolojilerin kullanıldığı kavramsal modeller incelemiştir. Bu kapsamda blok zinciri teknolojisinin gümrük çevresinde potansiyel kullanım alanları tartışılarak kurgulanan senaryo üzerinden blok zinciri tabanlı uygulamaların yer aldığı dış ticaret akımı tanımlanmıştır⁵.

⁵ Gümrük çevresi: Gümrük idareleri, liman etkinlikleri, bankalar, nakliye ve lojistik şirketleri vb. gümrükleme sürecinde işlem yapan aktörlerin tümünü ifade etmektedir.

1. Akıllı Sınırların Kavramsal Çerçevesi

Akıllı sınır yaklaşımı, 2001 yılından önce gündeme gelse de ABD'deki 11 Eylül saldırılarından sonra uygulanmaya başlanmıştır (Saulnier, 2015:881). Bu nedenle akıllı sınır kavramı, literatürde genellikle güvenlik kaygısı ve sınırların korunması motivasyonu ile incelenmiştir (Meyers, 2003; Ceyhan, 2008; Baird, 2015; Singh ve Kushwaha, 2017; Patel vd., 2018). Ancak, WCO (2018), akıllı sınır yaklaşımını sadece sınırların korunması perspektifinde değil gümrük işlemlerini uyumlaştırma ve ticareti kolaylaştırma ekseninde ele almaktadır. WCO, gümrük işlemlerinin güvenilir, ölçülebilir, otomatikleştirilmiş, risk yönetimi tabanlı ve teknoloji odaklı yapılması gibi parametreleri de bu kavramın merkezinde konumlandırmıştır.

Akıllı sınırların sağladığı güvenli ortam, dış ticaret paydaşları arasında güven ve şeffaflığa dayalı tedarik zincirinde güvenliğinin artırılması olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda SAFE Çerçeve Anlaşmasıyla belirlenen standartlar güvenliğinin artırılması konusunda ülkelere yol gösterici olabilir⁶. Gümrük idareleri, politikalarını oluştururken ticareti kolaylaştırma ve sınır kontrolleri arasındaki hassas dengeyi gözetmek zorundadır. Uygulama sonuçlarını ölçmek, başka bir ifadeyle performans değerlendirmesi yapmak, gümrük idarelerinin belirleyeceği politikanın güvenlik odaklı mı yoksa kolaylaştırma odaklı mı olacağı konusundaki önceliğin belirlemelerinde yardımcı olabilir. Bu nedenle dış ticaret işlemlerinin otomatikleşmesi, gümrükleme sürecinde gümrük idarelerinin performansını geliştirmesinde parametre olarak belirlenmelidir.

Hızla gelişen bilgi teknolojileri geleneksel iş süreçlerinde köklü değişimlere neden olmaktadır. Örneğin

⁶ SAFE Çerçeve Anlaşması: Uluslararası arz zincirinde ülkelerin uyacağı standartları belirleyen düzenlemelerdir. Söz konusu düzenleme ithalat, ihracat ve transit eşyası için önceden gümrük idaresine bildirilen elektronik verilerin standartlaştırılması ve uluslararası arz zincirinin güvenliğini tehdit eden unsurları belirlemek amacıyla risk yönetimi sistem kurulması konusunda ülkelere taahhüt zorunluluğu getirilmiştir.

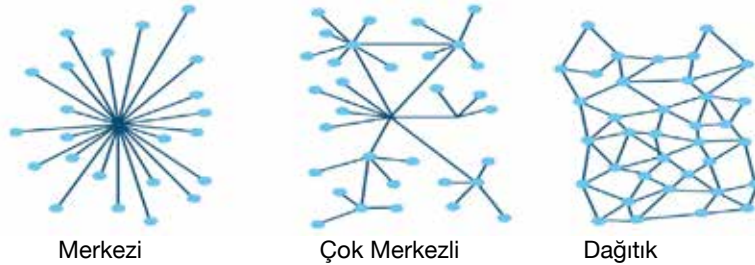
Nesnelerin İnterneti (Internet of Things-IoT), hassas kontrol ve algılama seviyesine sahip cihazlarla gümrük çevresini daha “akıllı” yaparken, karmaşık ve tasnif edilmemiş Büyük Veri (Big Data)’yi analiz etmek için kullanılan İşlemsel Zeka (Computational Intelligence), karar verme ve analiz süreçlerini hızlandırma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle eşyanın sınır ötesine hareketini sensor, drone, radar, uydu, RFID vb. araçları kullanarak “teknoloji odaklı” modelleyen çok sayıda girişim bulunmaktadır (Bellazreg vd.,2013;Gong,2016).

Akıllı Sınır uygulamasına ABD-Kanada arasında ticareti ve seyahati kolaylaştırmak için imzalanan anlaşma örnek gösterilebilir⁷. Anlaşma, iki ülke arasında sınır güvenliğinin sağlanması için gümrük uygulamalarının entegre edilmesi, ticaret ve göçmen trafiğine ilişkin veri paylaşımı, siber güvenlik, terörle mücadele ve gizlilik taahhütlerini kapsamaktadır (Zuckerman ve diğerleri, 2013:3-13). Komşu ülke vatandaşları arasında hareketliliği artırmak için işbirliği yapılan bir başka bölge de Schengen bölgesidir⁸. Akıllı Sınırlar adı verilen uygulamada Giriş-Çıkış Sistemi (EES), Kayıtlı Gezgin Programı (RTP), Vize Bilgi Sistemi (VIS), Schengen Bilgi Sistemi (SIS) VB. çok sayıda akıllı çözüm sistemleri kullanılmaktadır. Örneğin VIS, vize verilerinin paylaşılmasına izin verirken SIS, AB’ye girme hakkı olmayan, şüpheli, suçlu vb. riskli grupların bilgisini paylaşmayı sağlamaktadır (EU, 2018: Deloitte, 2015:15).

2. Blok Zinciri Teknolojisi

Blok zinciri veya diğer ismiyle Dağıtık Kayıt Teknolojisi (Distributed Ledger Technology - DLT), güvenli bir ekosistemde aracı olmaksızın birden çok kullanıcı arasında Eşler Arası (Peer To Peer - P2P) işlem yapılmasını sağlayan teknoloji protokolüdür^{9,10}. Blok zincirinin sağladığı güvenli ekosistem çeşitli faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşur. Bunlar şifreleme, mutabakat, doğrulama mekanizması ve dağıtık defter kaydı gibi yapılarıdır. Dağıtık bir ağ yapısının, merkezi ve çok merkezli ağ yapılarına göre farkı, Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Ağ Yapıları

Kaynak: Baran (1962).

Merkezi ağ sisteminde, kullanıcılar tek bir merkezi sunucuya bağlı ağ üzerinden işlem yaparken, çok sayıda sunucunun birbiri ile bağlantılı olduğu çok merkezli (merkezi olmayan) sistemde, ağ üzerindeki kullanıcılar birbirleriyle iletişim kurarak düğümler arasındaki bağlantıları yönetebilmektedir. Blok zinciri teknolojisinin alt

⁷ “Sınır Anlaşmasının Ötesinde Anlaşması” (Beyond the Border Agreement) 2011 yılında imzalanmıştır.

⁸ Schengen ülkeleri, Schengen bölgesinde yaşayan veya seyahat edenlerin güvenliğini sağlamak için ortak dış sınırlarını eşzamanlı kontrol ederken ortak sınırlarında pasaport ve göç kontrollerini kaldırmış 26 Avrupa ülkesinden oluşan bir gruptur.

⁹ DLT; (Distributed Ledger Technology) dağıtımlı/dağıtık kayıt/hesap teknolojisidir. Ledger, finans literatüründe “hesap” için kullanılan ortak bir terim olup, ayrıca defter-i kebir, hesap defteri, işlem kayıtlarının kopyası gibi anlamlarda da kullanılmaktadır (Karaköse, 2017:1).

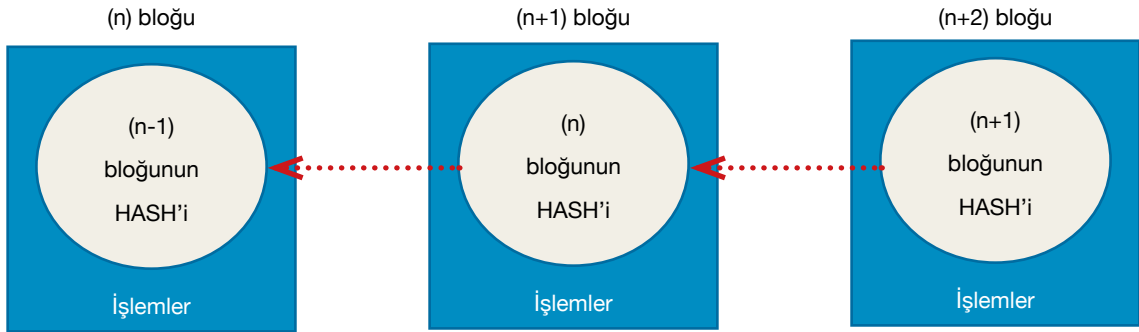
¹⁰ P2P: Kullanıcılar arasında işlem yapılması için merkezi yapı kullanılması yerine veriler, eşler arasında kurulan ağ üzerinden birbirlerine doğrudan iletir ve depolar. Blok zincirindeki düğümler arasında mutabakat olması nedeniyle merkezi bir ağa ihtiyaç bulunmamaktadır.

yapısını oluşturan dağıtık ağ sisteminde ise her düğüm bir sunucu işlevi görür. Bu nedenle merkezi veya çok merkezli sistemlerde oluşan veri tabanındaki bir hata veya siber saldırı durumu dağıtık sistemlerde görülmez. Dağıtık ağ sisteminde kullanıcı hesaplarına dağıtılmış dijital veriler (her bir işlemi ifade eden bloklar) tüm kullanıcı hesaplarına eş zamanlı olarak kopyalanmaktadır.

2.1. Blok Zincirinin Oluşumu

Blok zincirindeki her bir blok, zincire daha önce eklenmiş en son bloğa eklenerek kayıt altına alınır, ayrıca bu kayıtlar merkezi bir veri tabanına ihtiyaç olmadan ağdaki tüm düğümlerde saklanır. Blok zincirinin oluşum sistemi Şekil 2’de gösterilmektedir.

Şekil 2: Blok Zincirine Yeni Zincir Eklenmesi

Kaynak: Yazar Tarafından Çizilmiştir.

Blok zincirinde depolanan veriler “HASH” adı verilen şifrelerle korunmaktadır. Blok zincirine eklenen her yeni bloğun girdilerinden birisi, bir önceki bloğun HASH değeridir. Şekil 2’de HASH değeri belirlenen (n) bloğu işleme kapanarak blok zincirinin ilk bloğunu oluşturur¹¹. Blok zinciri ağına dahil kullanıcılar, sisteme bilgi aktardığında blok zincirinde yeni bir blok oluşmaktadır. (n+1) bloğundaki bilgiler ile (n) bloğunun HASH değeri birleştirilerek (n+1) bloğu için yeni bir HASH değeri oluşur. Kullanıcılar tarafından ağa yeni bir bilgi girildiğinde (n+2) bloğu oluşacaktır. Buna göre (n+2) bloğunun içerisindeki bilgiler ile (n+1) bloğunun HASH değeri birleştirilerek (n+2) bloğu için yeni bir HASH değeri oluşur. Bu HASH değeri blok zincirinin veri tabanına yazılır ve ağa bağlı tüm bilgisayarlar da kopyalanarak güncellenir.

Kullanıcının blok zincirine erişmesi için öncelikle ağ yapısına (özel veya genel) göre anahtar kullanması gerekir (bu anahtar işlemlerin dijital imzası için de kullanılır). Dijital olarak imzalanmış her işlem, ağ üzerinde bir işlem düğümü oluşturarak yayımlanır. Ağdaki diğer kullanıcılar ise yeni işlem düğümünün geçerli olduğundan emin olarak (mutabakat mekanizması) bu işlemi bir sonraki bloğa aktarır. Başka bir ifade ile bloğa eklenmesi istenen bu işlemin geçerli kabul edilebilmesi için uygunluğunun diğer kullanıcılar tarafından kontrol edilmiş olması gerekir. Doğrulanmış işlem, bloğun geçerli işlemler içerdiğini ve bir önceki bloğun HASH değerini referans alarak önceki bloğun da onaylandığını ispat etmektedir.

¹¹ Blok zincirinin “Genesis” adı verilen başlangıç bloğuna “bir önceki bloğun HASH değeri” verilemeyeceğinden zincirin yaratıcısı tarafından HASH değeri olarak genellikle 256 adet 0 değeri atanır.

2.2. Bir Bloğun Yapısı ve Bileşenleri

Blok, blok zincirinde deftere kaydedilen işlem bilgilerinin depolandığı katmanlı bir yapıdadır. Bir blok içerisinde blok başlığı, işlem kayıt sayacı, blok büyüklüğü ve kaydedilen işlem bilgileri yer alır (Tablo 2).

Tablo 2: Blok Yapısı

Alan Adı	Tanımı
Blok Başlığı	Çeşitli katmanlardan oluşur
İşlem Kayıt Sayacı	Bloktaki işlem sayısını gösterir
Blok Büyüklüğü	Bloğun "byte" cinsinden büyüklüğünü gösterir
Kaydedilen İşlemler	Blokta kaydedilen işlemleri gösterir

Kaynak: Antonopoulos (2014:164).

Tablo 2’de gösterilen alanlardan “blok başlığı” önemli verilerin tutulduğu bölümdür. Bu alan temelde, önceki bloğun HASH değeri, Merkle Kökünün HASH değeri ve diğer alanlar (versiyon, zaman damgası, zorluk derecesi, işlem kanıtı algoritması) olmak üzere üç grup katmandan oluşur (Tablo 3).¹²

Tablo 3: Blok Başlığının Yapısı

Alan Adı	Yazılım/ protokol güncellemelerini takip eden versiyon numarasıdır
Versiyon	Kendisinden bir önceki bloğun HASH değerini gösterir
Önceki Bloğun HASH değeri	Bloktaki işlemlere ait Merkle Kökünün HASH değeridir
Merkle Kökü	Bloğun ne zaman oluştuğunu gösterir
Zaman Damgası	İşlem kanıtı algoritmasının zorluk derecesini gösterir
Zorluk Derecesi	İş kanıtı algoritması için kullanılan sayaç
İşlem Kanıtı Algoritması	İşlem Kanıtı Algoritması

Kaynak: Antonopoulos (2014:165).

Blok zinciri tanımındaki “zincir” kelimesinin kökü, blokların birbirine bağlanmasında bir önceki bloğun HASH değerinin kullanılmasına dayanmaktadır. Beck (2018:55)’e göre HASH değeri, ayrıca blok içerisindeki verinin özgün olduğunu garanti eden parmak izi gibidir. Dolayısıyla orijinal veride bir değişiklik veya tahribat yapılması durumunda değiştirilmiş verinin HASH değeri orijinal parmak iziyle uyumsuzluk gösterecektir. Bu nedenle herhangi bir veriyi değiştirmek için sadece o işlemi içeren bloğun değil, blok zincirindeki tüm blok-

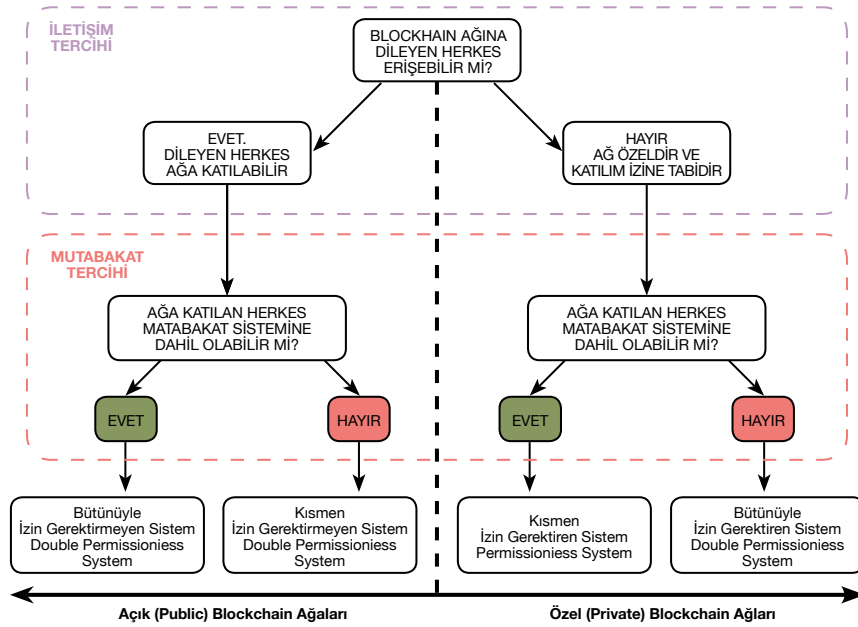
¹²Merkle Kökü Değeri: Bir önceki bloğun HASH değeri, zaman damgası ve nonce değeri kullanılarak oluşturulan şifredir.

ların HASH şifresinin kırılması gerekir. Bu senaryonun gerçekleşmesi teorik olarak mümkün olsa da zincire sürekli yeni bloklar eklenmeye devam edildiği için pratikte imkânsızdır. Bu sebeple The Economist (2015), blok zinciri teknolojisini “Güven Makinası” olarak adlandırmıştır.

2.2. Blok Zinciri Tipleri

Blok zinciri teknolojisinde işlem güvenliğinin sağlanması için HASH değerinin yanında açık ve özel anahtar şifreleme altyapı sistemleri de kullanılmaktadır. Şifreleme sistemi, bir bloğun içerdiği veriler için geçerlilik kanıtı sağlamak, ağdaki kullanıcıları belirlemek ve verilere erişimi kontrol etmek için kullanılmaktadır (UN/CEFACT, 2018:14). Bu nedenle blok zinciri ağlarında mutabakat sistemine dahil olup olmama izni ikinci ayrışma noktası olarak belirlemektedir.

Şekil 3: Blok Zinciri Ağına Erişim ve Mutabakat Yetkisi

Kaynak: Usta ve Doğantekin (2018:49).

Açık (Public) blok zinciri, herkesin yazıp okuyabileceği genel kullanıma açık bir sistemdir. Ağdaki katılımcılar, blok zincirinin içeriğini görüntüleyebilme ve işlem yapabilme konusunda aynı haklara sahiptirler. Ancak, hangi kullanıcıların mutabakat sistemine dahil edileceği açık veya izin gerektiren yapıda ayarlanabilir. Başka bir ifade ile katılımcılar, açık blok zinciri ağlarında mutabakat sistemine izin almadan (bütünüyle izin gerektirmeyen sistem) veya izin alarak (kısmen izin gerektirmeyen sistem) dahil edilebilir. Özel (Private) blok zinciri ağına ise sadece izin verilen kullanıcılar erişebilmektedir. Dolayısıyla ağdaki her katılımcı blok zincirindeki bilgileri doğrudan okuyamaz veya bloğun işleyişine müdahale edemez. Özel blok zinciri ağında mutabakat sistemine dahil olmak, ağa katılmasına izin verilen herkese açık (kısmen izin gerektiren sistem) veya ikinci bir izin (bütünüyle izin gerektiren sistem) gerektiren yapıda olabilir.

2.3. Akıllı Sözleşmeler (Smart Contracts)

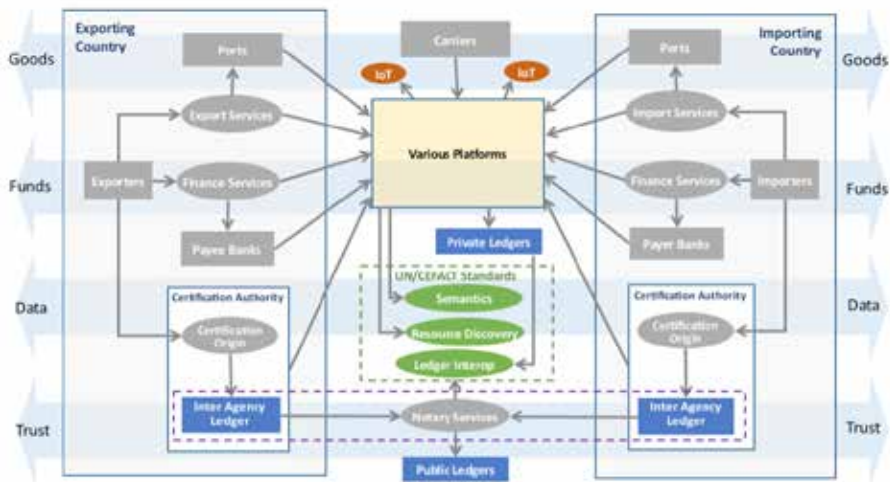
Kısmen izin gerektirmeyen blok zinciri ağına örnek olarak farklı amaçlar için kullanılan Hyperledger Fabric ve Ethereum Blockchain ağları ile bu ağlar üzerinde çalışan akıllı Sözleşmeler (smart contracts) gösterilebilir (Androulaki ve diğerleri, 2018:2). Ethereum ağına girmek izne tabi değildir ancak akıllı sözleşmelerin tetiklediği işlem süreçlerine dahil olmak izin gerektir (Usta ve Doğantekin, 2018:50). Blok zinciri bağlamında, akıllı sözleşmeler 'eğer ve sonra' (bir işlem gerekli kuralı sağladığında diğer işlemin gerçekleşmesi) temelinde çalışan komut dosyalarıdır. Bu nedenle blok zinciri, her defasında sözleşmede bir sonraki adıma geçilmesine izin verilip verilmeyeceğini kontrol eder.

Akıllı sözleşmeyi, "sözleşmenin şartlarını yerine getiren bilgisayarlı bir işlem protokolü" olarak tanımlayan Szabo (1997), sözleşme maddelerini kodlara dönüştürmeyi ve bu kodları kendi kendini kontrol edip uygulayabilen yazılım programlarına aktarmayı önermiştir. Christidis ve Devetsikiotis (2016:2296)'e göre Akıllı Sözleşmelerin yaygınlaşmasıyla sahteciliğin veya hataların engellenmesi, aracılar (noter, avukat vd.) olan ihtiyacın azalması, bilgisayar koduna dönüştürülen sözleşmelerin blok zinciri teknolojisi sayesinde denetlenmesi mümkün hale gelmiştir.

3. Blok Zinciri Tabanlı Dış Ticaret Modelleri

Blok zinciri tabanlı iş süreçleri modellenirken öncelikle ağ üzerinde tarafların rolü, sorumluluğu, verilere erişim seviyeleri ve doğrulama yetkilerinin açıkça tanımlanması gerekir. Blok zinciri teknolojisinin kullanıldığı uluslararası mal ticareti akımı Şekil 4'de gösterilmektedir. Birleşmiş Milletler-Ticaretin Kolaylaştırılması ve Elektronik İş Merkezi (UN/CEFACT) forumu tarafından önerilen kavramsal modelde ithalatçı, ihracatçı, banka, lojistik şirketi, gümrük idaresi ve belgeleri onaylayan ilgili kurumlar yer almaktadır.

Şekil 4: Uluslararası Tedarik Zincirinin Teknoloji ile Desteklenen Kavramsal Modeli

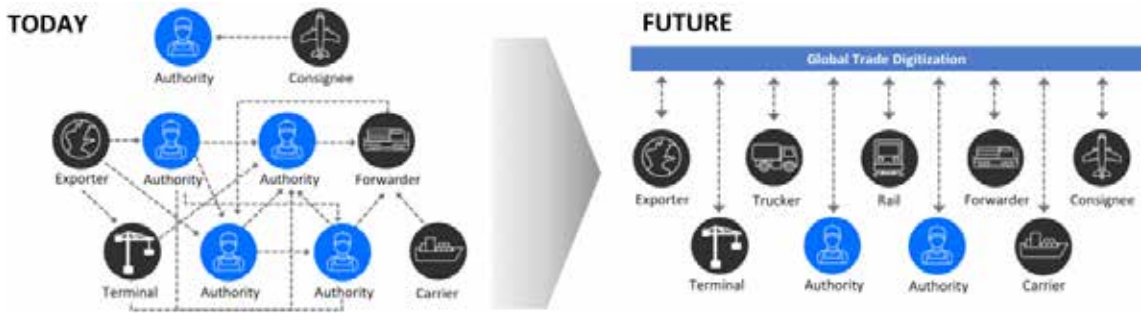

Kaynak: UN/CEFACT (2018:9).

Dağıtık kayıt defterine (DLT) değiştirilemez biçimde kaydedilen işlem bilgilerinin hızlı ve kolay biçimde transfer edilmesi için model birden fazla platformla (Various Platforms, Resource Discovery, Inter-Ledger, Semantics) desteklenmektedir¹³. Bunun yanında bilgi akışını geliştirmek ve işlemleri otomatikleştirmek amacıyla blok zinciri ağı ile entegre edilen Uygulama Programlama Arayüzleri (Application Programming Interface- API), Nesnelerin İnterneti ve Akıllı Sözleşme yapıları tasarlanmıştır.

Uluslararası ticarete blok zincirini uygulamaya dönük ilk girişim MAERSK ve IBM'in geliştirdiği Küresel Ticaretin Dijitalleşmesi Platformu (Global Trade Digitilasion Platform-GTD) projesidir¹⁴. Bu platform kullanılarak oluşturulan dış ticaret akımı ile günümüzdeki dış ticaret akımının karşılaştırılması Şekil 5'de gösterilmektedir.

Şekil 5:Günümüz Ticaret Akımı ve GTD Platformunun Kullanıldığı Dış Ticaret Akımı

Kaynak: IBM (2018a).

GTD platformu ve bulut tabanlı diğer teknolojiler kullanarak malların takip edilmesi mümkündür. GTD Platformunun, P2P yapısında görünürlüğü sağlamak ve tüm ticari belgelerin dijitalleştiği "kağıtsız ticaret" ortamını oluşturmak gibi iki temel misyonu bulunmaktadır. Görünürlük açısından bir tedarik zinciri ekosisteminde birden çok katılımcıyı birleştiren dijital altyapı, taşınan konteynerin gerçek zamanlı takip edilmesini sağlayacaktır. Böylece taraflar, konteynerin bulunduğu yer hakkında kolayca bilgi sahibi olabilecektir. Ayrıca, IBM (2017)'e göre blok zincirinde kayıtlı işlemlerin gerçek zamanlı görünürlüğü sayesinde gümrüklerin risk analizi için ihtiyaç duyduğu bilgilerin güvenilirliği de artacaktır.

Okazaki (2018:15)'ye göre IBM-MAERSK projesinin yaygınlaşması için resmi kurumlar ile yapılan görüşmelerin odağında, paylaşılacak verilerin kapsamı, mülkiyeti, saklama süresi gibi istihbarata ilişkin konular bulunmaktadır. Bunun yanında projenin pilot uygulamadan tam operasyonel gerçekliğe dönüşmesinin önünde basılı belge gereksinimleri, veri paylaşımı onay mekanizmasının eksikliği gibi yasal engeller de bulunmaktadır.

3.1. Uluslararası Ticarete Blok Zinciri Tabanlı Uygulama Girişimleri

Blok zincirinin iş sürecine entegre edilmesi ile ilgili çok sayıda saha çalışması yapılmaktadır (Takahashi, 2016; Korpela ve Dahlberg, 2017; Civelek ve Özalp, 2018; Condon, 2018; Bowering, 2018). Bu çalışmalara

¹³Inter Ledger; Platformlar arasında yoğun veri akışındaki güvenliğin artırılması, Semantics; veri alış verişini kolaylaştırmak, Resource Discovery; ağ üzerinde tanımlanan doğru veriyi yakalamak amacıyla modele yerleştirilmiştir (UN/FACT, 2018:10-12).

¹⁴GTD projesi 09.08.2018 tarihinden sonra TradeLine ismiyle pazarlanmıştır (IBM, 2018b).

rın çoğunu tedarik zinciri ve banka-finans sektörü perspektifinde yapılan modelleme/pilot çalışmaları oluşturur. Özellikle finansal hizmetlere dayanan blok zinciri vaka çalışmaları, yalnızca finansal araçları değil geleneksel ticaret ve taşıma belgelerini de dijitalleştirmektedir. Örneğin IBM ve MAERSK işbirliğinde Kenya'nın Mombasa Limanından Hollanda'nın Rotterdam Limanına gönderilen anasayıklı tek bir konteyner sevkiyatını içeren pilot uygulamada, 30'dan fazla aktörün ve 100'ün üzerinde insanın 200'den fazla etkileşimde bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak Groenfeldt (2017), bu sevkiyatta blok zincirine dayalı iş modelinin uygulanmasıyla hantal yapının hafiflediğini tespit etmiştir. Diğer bir pilot uygulama Fransa'daki Schneider Electric'in fabrikasında başlayıp Hollanda'ya ve oradan ABD'deki Schneider Electric'in tesisine sevk edilen konteyner taşımasıdır. Dubai (Abu Dabi Limanları) de limanlardan yapılan sevkiyatların görünürlüğü ve izlenebilirliğini arttırmak için Belçika ile blok zinciri teknolojisinde ortaklık anlaşması yaptığını ilan etmiştir (Menaherald, 2018).

Bir konteynerin sevkiyatı için 28 farklı belge düzenlenmesi gereken Hollanda'da (Rotterdam Limanı) uluslararası tedarik zincirindeki fiziksel, idari ve finansal akımların kâğıtsız ortamda ve tam entegrasyonla yürütülmesi amacıyla blok zinciri projeleri yürütülmektedir (Angell, 2018). ABD de, sınır kontrolü işlemleri, fikri mülkiyet haklarının korunması ve serbest ticaret anlaşması kapsamındaki ticarete eşyanın menşeinin izlenmesinde blok zincirine dayalı çözüm sistemlerini test etmektedir (Partz, 2018). Türkiye'de ise Güler Dinamik Gümrük Müşavirliği şirketi tarafından Hyperledger Fabric platformu üzerinde ve IBM'in teknoloji desteğiyle geliştirilen projede, Lyon'dan Manisa'ya gönderilecek bir eşyanın ticari ve finansal takibinin yapılması hedeflenmektedir. Perakende sektöründe de BASF, Everledgerin, Microsoft, Alibaba, Walmart gibi büyük ölçekli şirketler malların sevkiyatını izlemek için blok zinciri teknolojisini denemeye başladıklarını duyurmuşlardır.

3.2. Gümrük İşlemlerinde Blok Zinciri Teknolojisinin Potansiyel Kullanım Alanları

Blok zinciri teknolojisinin gümrük işlemlerinde potansiyel kullanım alanları ve olası etkileri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Blok zincirinin dağıtık defter kaydı özelliği sayesinde gümrük idareleri, kendilerine beyan edilen/edilmesi gereken her türlü belgeye gerçek zamanlı olarak erişebilir. Ayrıca blok zincirindeki belgelerin değiştirilemez ve doğrulanmış nitelikte olması, gümrük idaresinin ihtiyacı olan bilgilere birincil kaynaktan ulaşmaları anlamına gelmektedir. Ticaretin tüm aşamalarında üretilen verilere sahip bir gümrük idaresi ise risk analizinde işlevselliği, gümrük denetiminde de etkinliğini arttıracaktır. Bu nedenle blok zinciri teknolojisi özellikle ihracatçı ve ithalatçı ülke gümrük idarelerine yapılan farklı kıymet beyanları (trade gap) (Palfreyman, 2016, Digital Economy Taxation, 2017), transfer fiyatlandırmasında matrah suiistimleri (Altunbaşak, 2018; Frankowski, Baranski ve Bronowska, 2017; Sim ve diğerleri, 2017), royalti/lisans ödemelerinin gümrük vergisi matrahından kaçırma vb. sahteciliklerin tespit edilmesinde kullanılabilir.
- Blok zinciri kullanıcıları, merkezi bir sunucuya ihtiyaç olmadan P2P yapısı sayesinde doğrudan veri paylaşımı yapabilmektedir. Bu veri değişimi sadece ticaret çevresi (ithalatçı-ihracatçı-banka-taşıyıcı) arasında değil gümrükler arasında da yapılabilir. Özellikle Tek Pencere Sistemi ve Ortak Sınır Yönetimi kapsamında yapılacak veri değişimi Dünya Gümrük Örgütü'nün "Gümrüklerde Bağlantılılık" (Connectivity in Customs) konseptiyle de örtüşmektedir (Mikuriya, 2018). Uluslararası düzeyde gümrük idareleri arasında veri değişimine dayalı işbirliği sayesinde kara paranın aklanması, terörün finansmanı gibi yasa dışı mali suçlarla mücadelede gümrük idarelerinin etkinliği

artırılabilir (Mcquaid ve diğerleri, 2017). Blok zincirinin başka bir kullanım alanı sınır geçişlerindeki yolcu işlemleri olabilir. Örneğin Patel ve diğerleri (2018), akıllı sınırlar için Hyperledger ağı üzerinde blok zinciri protokolünü kullanarak, vatandaşların biyometrik kartlarına ülkeye giriş-çıkış verisinin depolandığı, mahremiyetle ilgili kaygıların azaltıldığı, giriş-çıkış işlemlerini kolaylaştıran bir model tasarlamışlardır.

- Dış ticaret işlemlerinde düzenlenen belgelerin doğru ve geçerli olması gümrükleme sürecinin önemli belirleyicilerindendir. Örneğin markalı / lisanslı olduğu beyan edilen eşyanın yetkili bir göndericiden (korsan, sahte ürün) tedarik edilip edilmediği konusu fikri mülkiyet haklarının veya tüketicinin korunması bakımından önem taşır. Blok zincirinde, işlemlerin geriye doğru takip edilebilmesi ve özel blok zinciri anahtar altyapısının kullanılarak sadece izin verilen kişilerin işlem yapabilmesi, olası bir sahteciliği daha kolay ortaya çıkabilecektir. Blok zincirinin başka bir kullanım alanı da Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında beyan edilen menşei belgelerinin doğruluğunun ve geçerliğinin belirlenmesidir (KPMG, 2018; Epps ve diğerleri, 2018). Vergi ödememek için anlaşmaya taraf ülke menşei olmadığı halde o ülke menşei olduğu beyan edilen eşya, blok zincirinin dijital imza serifikasyonu ve tedarik zinciri boyunca işlem düğümlerinin izlenmesi sayesinde tespit edilebilir.
- Blok zinciri ağı üzerinde dijital olarak üretilen belgeler, kullanıcılar arasında doğrudan ve merkezi bir platformda doğrulanmaya ihtiyaç olmadan transfer edilir. Ayrıca, blok zincirinin “mutabakat” mekanizması noter, avukat vb. araçlar olmadan doğrudan işlem yapmayı da mümkün hale getirmektedir. Bu nedenle dış ticaret işlemlerinde blok zincirin kullanılması, belge onaylama ve transfer sürelerinin kısalmasını, işlem maliyetlerinin de azalmasını destekleyebilir. Bu durum ise Ticareti Kolaylaştırma Anlaşmasının temel motivasyonu

olan “dijital gümrük konsepti-işlem kolaylığı” paradigmasıyla örtüşmektedir.

3.3. Gümrük İşlemlerinde Blok Zinciri Kullanımına Bir Örnek¹⁵

Türkiye’de yerleşik X firması (ihracatçı) üretim lisansına sahip olduğu 50.000 kutu vitamin ilacının satışı için Almanya’da yerleşik Y firması (ithalatçı) ile Hyperledger Fabric platformunu kullanarak akıllı sözleşme yapmıştır. Sözleşmeye göre ödeme şekli mal mukabilidir ve ilaç kutularının üzerindeki seri numaralar barkod okuyucu sistem kullanılarak ithalatçı Y’ye bildirilecektir. Ayrıca ilaçlar, Dünya Sağlık Örgütü’nün belirlediği kriterler gereği nakliye süresince 4-10 °C derecede taşınacaktır. Senaryoya göre öncelikle X firması, Y firmasına ilaçların barkod bilgilerinin de yer aldığı e-faturayı kullandıkları ortak platform üzerinden gönderecektir. Bu aşamada en önemli ticari belge niteliğindeki fatura, özel blok zinciri altyapısında tanımlanan kullanıcıların (banka, nakliyeci, gümrük idareleri vb.) dağıtık defterlerine kaydedilir. Diğer bir ifade ile fatura bilgisi ilan edilip blok zincirinde tasdik edilmektedir. İhracatçı X firması, ayrıca bankacılık işlemleri için kendi bankasına faturaya erişim izni verir. Böylece bankanın akıllı sözleşme gereği malların ithalatçı Y’nin deposuna indirilmesinden sonra ödeme yapacağını bilmesi sağlanır. Akıllı sözleşmede, noter veya başka herhangi bir onaylama makamı olmadığı için bu işlemler hızlı bir şekilde yapılarak tarafların zaman ve maliyet avantajı elde edilmesi sağlanmıştır.

İhracat eşyasının 4-10°C derece sıcaklıkta taşınması ve menşei belgesinin düzenlenmesi şartıyla nakliyeci Z firması ile ihracatçı X firması ayrı bir akıllı sözleşme yapmıştır. Nakliyeci Z, konteynerin sıcaklık ayarlaması için sensor teknolojisini kullanmaktadır. Ayrıca konteynerin coğrafi konumunu GPS ile ihracatçının işlem yaptığı ağda paylaşacak gerekli teknolojiye de sahiptir. Z, menşei belgesinin tanzim

¹⁵Ticaret akım senaryosu, UN/CEFACT tarafından önerilen ticaret platformu kullanılarak oluşturulmuştur.

edilmesi için dağıtık defterinde kayıtlı ticari faturayı blok zincirin referansı ile Ticaret Odasına transfer eder. Ticaret Odası da blok zincirinde eşyaya ilişkin bilgileri kontrol ettikten sonra menşei belgesini onaylar. Böylece Ticaret Odası blok zincirine yeni bir blok eklemiştir. Nakliyecisi Z, aynı zamanda platforma entegre Tek Pencere Sistemi API'sinde oluşturulan, kimliği doğrulanmış bir oturum açarak ihracat bilgilerini Türkiye gümrük idarelerine transfer etmek üzere bir gönderim referansı oluşturur. Türkiye gümrük idaresinin ihracat verilerine ulaşmak ve sevkiyatla ilgili veri akışını takip etmek için platforma erişim yetkisi bulunmaktadır. Buradaki ihracat verileri daha önce onaylanmış/doğrulanmış faturaya da referans niteliğindedir. Dolayısıyla gümrük idaresi onaylanmış bu verilere dayanarak ihracat beyanını oluşturabilmekte, blok zincirine yeni bir blok ekleyebilmektedir. Dahası gümrük idarelerinin beyanname ile ilgili yaptığı işlemler API'ler kullanılarak akıllı sözleşmeye de entegre edilebilir.

İthalatçı Y, Türkiye'de düzenlenen ihracat belgeleri ile nakliyecinin düzenlediği taşıma belgelerini kontrol ederek ithalat beyannamesini oluşturur. Özel blok zinciri ağına erişim yetkisi bulunan Almanya gümrük idaresi, sistemde bekleyen ithalat beyannamesine ilişkin mesajı gördükten sonra ticaret akımının tarihçesini kontrol ederek onaylama işlemini gerçekleştirir. İhracat/ithalat gümrük idarelerine transfer edilen fatura verisi, akıllı sözleşme ve blok zincirine eklenen tek/benzersiz/değiştirilemez bilgileri içermektedir. Bu nedenle gümrük kıymeti bakımından hatalı faturalandırma (misinvoicing) veya kıymet kaçakçılığı riskinin en aza indirildiği söylenebilir. PWC (2017:3)'ye göre blok zinciri, ağdaki tüm işlem ve verilerin şeffaf biçimde görülmesine imkan verdiğinden bu teknoloji kullanılarak kıymet sahtecilikleri veya hatalar daha kolay tespit edilebilir.

İhracat eşyasının belirlenen şartlarda varış limanına kadar taşınıp taşınmadığı sensörlerin kaydettiği tarihçeden kontrol edilmektedir. Taşıma şartlarına

uygunluğu kanıtlandıktan sonra akıllı sözleşme bir sonraki koşul için tetiklenecektir. Eşya, ithalatçının sözleşmede belirttiği depoya indirildiğinde (varış bilgisi GPS üzerinden platforma gönderilir) yeni bir blok oluşur ve diğer onaylanmış işlemlerle birlikte, ihracatçının bankası akıllı kontrattaki şartların yerine getirildiği mesajına dayanarak parayı ihracatçının hesabına transfer eder. Tedarik zincirinin son halkası olan Almanya'daki müşteri, ilaçların sahte veya lisanslı olup olmadığını kontrol etmek amacıyla ilaç kutularının üzerindeki barkodu tarayabilmektedir. Böylece üretim-tüketim zinciri boyunca tüketicinin ve fikri mülkiyet haklarının korunması ile ilgili çalışmalarda da etkinlik artırılmaktadır.

Sonuç

Blok zinciri, merkezi bir sunucuya ihtiyaç olmadan eşler arası iletişime imkan veren, ağ üzerinde yapılan işlemleri kullanıcıların dağıtık defterine kaydederek her kullanıcının bir sunucu gibi çalışmasını sağlayan teknoloji protokolüdür. Blok zincirine erişim yetkisi olan her kullanıcı zincirde yeni bir blok oluşturabilir. Her blok, bir önceki bloğun HASH değerini de içerdiğinden herhangi bir blokta yapılan değişiklik kendisinden sonra gelen bloklardaki bilginin de değiştirilmesini gerektirmektedir. Pratikte imkansız olan bu durum, ağ üzerindeki işlem düğümlerinin değiştirilemez ve benzersiz olmasını sağlar. Blok zinciri teknolojisinin bu özelliği gümrük uygulamalarını da içeren dış ticaret akımında güvenli bir ekosistem oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

Blok zincirinde genel/özel anahtarlı altyapı kullanarak ağ üzerinde kimlerin işlem yapabileceği veya verilere erişeceği seçilebilir. Verilerin kötü niyetle değiştirilmesi veya e-sertifikanın yetkisiz kişilerce kullanılması anahtar altyapısı kullanarak engellenebilir. Dolayısıyla menşei belgesi, izin, vergi muafiyeti sağlayan dolaşım belgesi vb. benzersiz ve güvenilir olması gereken belgelerin elektronik sertifikasyonu blok zinciri teknolojisinde mümkün görülmektedir.

Blok zincirinde, işlemler tarihsel ve eş zamanlı olarak izlenebilmektedir. Bu özellik, zincirde değiştirilemez ve doğrulanmış biçimde depolanan verilere ilk kaynaktan ulaşılması anlamına da gelir. Ağ üzerindeki işlem düğümlerinin geriye doğru izlenebilmesi özellikle vergi incelemesi, mali suçlarla mücadele, belgede sahteciliğin araştırılması, gümrük kıymetinin kontrolü ve sahte/korsan ürün ticaretinin izlenmesi gibi konularda gümrük idaresinin kapasitesini artırabilir. Ayrıca mal tedarik zinciri boyunca üretilen verilerin eş zamanlı iletilmesi, gümrük idaresine etkili bir risk analizi için ihtiyacı olan bilgileri edinme imkanı sağlayacaktır. Akıllı sınır perspektifinde blok zincirin sunduğu potansiyel fırsatlar göz önüne alındığında, bu teknolojinin gümrükleme süreçlerinde yeni projelere kaynak olabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Altunbaşak, T. A. (2018). "Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi ile Vergilendirme.", Maliye Dergisi, 174(Ocak Haziran), 360-371.
- Androulaki, E., Murthy, C., Nguyen, B., Sethi, M., Singh, G., Smith, K., Laventman, G. (2018). "Hyperledger Fabric: A Distributed Operating System for Permissioned Blockchains.", In Proceedings of the Thirteenth EuroSys Conference on - EuroSys '18 (pp. 1-15). Portugal.
- Angell, M. (2018). "Port of Rotterdam looks at blockchain project for container logistics" <https://www.freightwaves.com/news/port-of-rotterdam-blockchain> (Erişim Tarihi: 25.10.2018)
- Antonopoulos, A. M. (2014). Mastering Bitcoin. ABD: O'Reilly Media.
- Baird, T. (2015). "Functional Actorness? Border Security in the EU and Turkey." International Journal of Public Administration, 38(12), 849-859.
- Baran, P. (1962). "On Distributed Communications Networks." The Rand Corporation (Vol. 1). Santa Monica.: <http://pages.cs.wisc.edu/~akella/CS740/F08/740-Papers/Bar64.pdf> (Erişim Tarihi: 31.10.2018)
- Baştuğ, S., Yıldız, R. Ö.,(2018), "Blok Zincir Teknolojisi Kapsamında Elektronik Konşimento." https://www.researchgate.net/publication/327645133_BLOK_ZINCIR_TEKNOLOJISI_KAPSAMINDA_ELEKTRONIK_KONSIMENTO (Erişim Tarihi: 30.10.2018)
- Beck, R. (2018). "Beyond Bitcoin: The Rise of Blockchain World." IEEE Computer, 51(2), 54-58.
- Bellazreg, R., Boudriga, N. ve An, S. (2013). "Border surveillance using sensor based thick-lines", in Information Networking (ICOIN), 2013 International Conference on, pp. 221-226.
- Bowering, G. (2018). "Does e-commerce and the growing availability of trade data mean that the customs declaration may no longer be required?", World Customs Journal, 12(1), 3-16.
- Carson, B., Romanelli, G., Patricia, W., ve Zhumaev, A. (2018). "Blockchain beyond the hype: What is the strategic business value? McKinsey&Company.", <https://www.mckinsey.com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/blockchain-beyond-the-hype-what-is-the-strategic-business-value> (Erişim Tarihi: 11.10.2018)
- Ceyhan, A. (2008). Technologization of security: Management of uncertainty and risk in the age of biometrics. Surveillance and Society, 5(2), 102-123.
- Christidis, K. ve Devetsikiotis, M. (2016). "Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things.", IEEE Access, 4, 2292-2303.
- Civelek, M. E. ve Özalp, A. (2018). "Blockchain Technology And Final Challenge For Paperless Foreign Trade." Eurasian Business & Economics Journal, 15(July), 1-8.
- Condon, M. (2018). "We.trade blockchain platform completes multiple real-time customer transactions," <https://we-trade.com/article/we-trade-blockchain-platform-completes-multiple-real-time-customer-transactions> (Erişim Tarihi: 02.11.2018)
- Deloitte. (2015). Smart Borders Increasing security without sacrificing mobility. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Public-Sector/dttl-ps-GM-BM-Border-Point-Booklet.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2018)
- Digital Economy Taxation (2017), Blockchain 101 for Governments, WU Global Tax Policy Center of Vienna University of Business and Economics. http://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2017/10/15STM_Blockchain-101.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2018)
- Epps, T., Carey, B. ve Upperton, T. (2018). "Revolutionizing global supply chains one block at a time: Growing international trade with blockchain are international rules up to the task?". In Society of International Economic Law Biannual Conference (pp. 1-18). Washington DC.
- EU, (2018). "Smart Borders". https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/smart-borders_en (Erişim Tarihi: 26.10.2018)
- Frankowski, E., Baranski, P. ve Bronowska, M. (2017), "Blockchain Technology and Its Potential in Taxes.", Deloitte. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_Blockchain-technology-and-its-potential-in-taxes-2017-EN.PDF (Erişim Tarihi: 06.11.2018)
- Gong, X. (2016) "Optimal placement for barrier coverage in bistatic radar sensor networks", IEEE/ACM Transactions on Networking. IEEE, 24(1), pp. 259-271.
- Groenfeldt, T. (2017). "IBM And Maersk Apply Blockchain To Container Shipping." (Erişim Tarihi: (25.10.2018) <https://www.forbes.com/sites/tomgroenfeldt/2017/03/05/ibm-and-maersk-apply-blockchain-to-container-shipping/#68338a413f05>
- Hackius, N. ve Moritz, P. (2017). "Blockchain in Logistics and Supply Chain: Trick or Treat ?" In Hamburg International Conference of Logistics (HICL) - 23, ss. 4-17. Hamburg.
- Hemeleers, R. (2017). "Single Window, e-CMR, Blockchain How they can fit together" <https://www.unece.org/filead>

- min/DAM/cefact/cf_forums/2017_Geneva/PPTs/SingleWindow/S02-04-Blockchain_RudyHemfleers.pdf (Erişim Tarihi: 25.10.2018)
- Hofman, W. (2017). "Digital Transport and Logistics Forum." <http://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=32800&no=1> (Erişim Tarihi: 05.11.2018)
 - IBM, (2018a). "Digitizing Global Trade with Maersk and IBM" <https://www.ibm.com/blogs/blockchain/2018/01/digitizing-global-trade-maersk-ibm/>. (Erişim Tarihi: 04.10.2018)
 - IBM, (2018b). Maersk and IBM Introduce TradeLens Blockchain Shipping Solution <https://newsroom.ibm.com/2018-08-09-Maersk-and-IBM-Introduce-TradeLens-Blockchain-Shipping-Solution> (Erişim Tarihi: 04.10.2018)
 - IBM. (2017). "Maersk and IBM unveil first industry-wide cross-border supply chain solution on blockchain". <https://www-03.ibm.com/press/us/en/pressrelease/51712.wss> (Erişim Tarihi: 02.11.2018)
 - Karaköse, I. S. (2017). Elektronik Ödemelerde Blok Zinciri Sistematiği ve Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi.
 - Korpela, K. ve Dahlberg, T. (2017). "Digital Supply Chain Transformation toward Blockchain Integration." ,In Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences | (pp. 4182-4191).
 - KPMG, (2018). "United States: CBP blockchain testing for "certificate of origin" verification" <https://home.kpmg.com/xx/en/home/insights/2018/08/tnf-united-states-cbp-blockchain-testing-for-certificate-of-origin-verification.html> (Erişim Tarihi: 23.10.2018)
 - Mcquaid, J., Faber, P. G. ve Gold, Z. (2017). "Transnational Challenges and U . S . National Security: Defining and Prioritizing Borderless Threats," Washington, https://www.cna.org/cna_files/pdf/dop-2017-u-016251-1rev.pdf (Erişim Tarihi: 06.11.2018)
 - Menaherald, (2018). "Abu Dhabi Ports first local entity to test Blockchain Trade Solutions internationally at GITEX Technology Week.",<https://www.menaherald.com/en/business/transport-logistics/abu-dhabi-ports-first-local-entity-test-blockchain-trade-solutions> (Erişim Tarihi: 03.10.2018)
 - Meyers, D. W. (2003). "Does "smarter" lead to safer? An assessment of the US border accords with Canada and Mexico." International Migration, 41(4), 5-44.
 - Mikuriya, (2018). "Protectionism, power dynamics and changing priorities" <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2018/november/digital-technology-and-customs-discussed-at-the-global-trade-2018-conference-in-london.aspx> (Erişim Tarihi: 06.11.2018)
 - Okazaki, Y. (2018). "Unveiling the Potential of Blockchain for Customs," WCO Research Paper No. 45, Belçika
 - Palfreyman, J. (2016). "Blockchain: Tackling Tax Evasion in a Digital Economy" <https://www.ibm.com/blogs/insights-on-business/government/blockchain-addressing-tax-challenges-digital-economy/> (Erişim Tarihi: 26.10.2018)
 - Partz, H. (2018). "US Customs and Border Protection to Test Blockchain Shipment Tracking System." <https://cointelegraph.com/news/us-customs-and-border-protection-to-test-blockchain-shipment-tracking-system> (Erişim Tarihi: 08.11.2018)
 - Patel D., Balakarthikeyan, Mistry V. (2018) "Border Control and Immigration on Blockchain". In: Chen S., Wang H., Zhang LJ. (eds) Blockchain – ICBC 2018. ICBC 2018. Lecture Notes in Computer Science, vol 10974. Springer, Cham.
 - PWC, (2017). "How blockchain technology could improve the tax system," <https://www.pwc.co.uk/issues/futuretax/how-blockchain-technology-could-improve-tax-system.html> (Erişim Tarihi: 02.11.2018)
 - Sadouskaya, K. (2017). "Adoption of Blockchain Technology in Supply Chain and Logistics", Lisans Tezi, Mikkeli University of Applied Sciences, Finland.
 - Saulnier, A., Topak, Ö. E., Bracken-Roche, C., ve Lyon, D. (2015). "From smart borders to perimeter security: The expansion of digital surveillance at the canadian borders.", Geopolitics, 20(4), 880-899.
 - Sim, T. Y., Owens, J., Petruzzi, R., Tavares, R. J. S. ve Migai, C. (2017). "Blockchain, Transfer Pricing, Custom Valuations and Indirect Taxes: the Potential of the "Trust Protocol" to Transform the Global Tax Environment TY.". In Blockchain: Taxation and Regulatory Challenges and Opportunities (pp. 1-17). Vienna.
 - Singh, D. K. ve Kushwaha, D. S. (2017). "Automatic intruder combat system : Away to smart border surveillance." Defence Science Journal, 67(1), 50-58.
 - Staples, B. (2017). "Addressing Origin Operational Challenges", International Journal of Information Management, 33(April), ss.1-16.
 - Szabo, N. (1997). "The Idea of Smart Contracts." <http://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/idea.html> (Erişim Tarihi: 23.10.2018)
 - Takahashi, K. (2016). "Blockchain technology and electronic bills of lading.", The Journal of International Maritime Law Published by Lawtext Publishing Limited, 22, 202-211.
 - The Economist, (2015). "The promise of the blockchainThe trust machine," <https://www.economist.com/leaders/2015/10/31/the-trust-machine> (Erişim Tarihi: 02.11.2018)
 - UN/CEFACT. (2018). Blockchain White Paper (Blockchain Project No. P1049).
 - Usta, A. ve Doğantekin, S. (2018). Blockchain 101, İnkılap Kitapevi, İstanbul
 - WCO, (2018). "World Customs Organization dedicates 2019 to transforming frontiers into SMART borders for seamless Trade, Travel and Transport" <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2018/november/world-customs-organization-dedicates-2019-to-transforming-frontiers-into-smart-borders.aspx> (Erişim Tarihi: 23.10.2018)
 - Zuckerman, J., Riley, B. ve Insera, D. (2013). Beyond the Border: U.S. and Canada Expand Partnership in Trade and Security. The Heritage Foundation, 20002(2808), 1-17.

Baskın Unsur Yönüyle Şirketlerin Sınıflandırılması

Özet

Şirketler ekonomi ve ticaretin en önemli unsurlarından biridir. Çalışmada şirket kavramı, şirketi oluşturan unsurlar ve şirket türleri ele alınmıştır. Bu çerçevede; baskın unsur yönüyle şirket sınıflandırması kapsamında, şahıs şirketleri olarak; adi, kolektif ve komandit şirket, sermaye şirketleri olarak da; sermayesi paylara bölünmüş komandit, anonim ve limited şirket irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adi Şirket, Kolektif Şirket, Komandit Şirket, Anonim Şirket, Limited Şirket

JEL Sınıflandırması Kodu: K20, M10, M13

Classification of Companies With the Aspect of Dominant Elements

Abstract

Companies are one of the the most important elements of economy and commerce. In the study, the terms of company, the elements that make up the company and company types are discussed. In this context; within the classification of companies with the aspect of dominant elements, as individual companies; ordinary partnership, general partnership and limited partnership, as well as capital company; limited partnership in which the capital is divided into shares, joint stock company and limited liability company are examined.

Key Words: Ordinary Partnership, General Partnership, Limited Partnership, Joint Stock Company, Limited Liability Company

Jel Classification Code: K20, M10, M13

Giriş

Ticari hayatta kazanç sağlamayı düşünen kişiler bu amaç doğrultusunda şirketler oluşturup bir araya gelmektedir. Hedeflenen ekonomik amacın hangi yöntem ve organizasyon ile gerçekleştirileceği ise şirket türleri konusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, farklı şirket çeşitleri hedeflenen amaç doğrultusunda kişilerin faaliyetlerini kolaylaştıran bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Şirketler; düzenledikleri kanun, tüzel kişilik, ortakların sorumluluğu ve baskın unsur bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Bu çalışmada, baskın unsur yönüyle şirketlerin yapıları ve özellikleri ile birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıkları değerlendirilmiştir.

1. Şirket Kavramı ve Unsurları

Ortak menfaatlerin bireysel menfaatlerden daha önemli olması ve geniş hacimli işlerin birleşmeyle başarılacağı düşüncesi, kişileri bir araya getirerek çeşitli topluluklar oluşturmasına neden olmaktadır. Bu topluluklar kimi zaman kişilerin kendi istek ve iradeleriyle kimi zaman da iradeleri dışında meydana gelmektedir. Hukuk sistemi, çeşitli amaçlar etrafında birleşen kişi topluluklarının ortak menfaatlerinin kurallara bağlanmasını ve korunmasını amaçlamaktadır.⁵ İnsanların amaçlı ve iradi olarak oluşturdukları topluluklardan şirket, ekonomik ve ticari maksatlı bir birleşmedir. Bu bakımdan şirket, kavram olarak şahısların kazanç elde edip bunu aralarında paylaşma amaçlı birleşimini ifade etmektedir.⁶

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK), 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve diğer özel kanunlarda şirketlerle ilgili ayrıntılı düzenlemelere yer verilmekle birlikte, şirket kavramı hukukumuzda bütün şirket

tiplerini kapsayacak açıklık ve genellekte tanımlanmamıştır.⁷ TBK'nın adi şirketi/ortaklığı düzenleyen 620'nci maddesinde şirket; "iki yada daha fazla kişinin emeklerini ve mallarını ortak bir amaca erişmek üzere birleştirmeyi üstlendikleri sözleşme" şeklinde ifade edilmektedir. Buna karşın; TTK tek kişiyle anonim ve limited şirket kurulmasına imkan sağladığından, yukarıda belirtilen birden fazla kişi unsuru artık şirketin temel unsurlarından biri olmaktan çıkmış durumdadır.

Belirtildiği üzere, ortak amaç her zaman ekonomik veya ticari olup, başka bir amaç bulunmamaktadır. Aksi halde, yani ekonomik amaç güdülmese şirketin dernek ve vakıfla olan amaçsal farklılığı ortadan kalkar. Bu nedenle, şirkette ekonomik amaç önemli bir unsurdur.⁸ Ortak amacın TBK'nın 27'nci maddesi uyarınca meşru olması, yani kanuna, ahlaka, adaba ve kamu düzenine aykırı olmaması gerekmektedir.⁹

Kanunda ve doktrinde yer alan tanımlardan hareketle şirket kavramının unsurları; kişi, sözleşme, sermaye, ortak amaç ve bu amaç uğrunda ortak çalışma olarak belirtilmektedir.¹⁰

2. Şirketlerin Sınıflandırılması

Şirketler çeşitli açılardan sınıflara ayrılmaktadır. Bunun nedeni benzer veya farklı özellikteki şirketlerin belirli kategoriler altında toplanarak özelliklerinin ve niteliklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.¹¹ Şirketler bu bağlamda; düzenledikleri kanun, tüzel kişiliğe sahip olup olmama, ortakların sorumluluğu ve baskın unsur bakımlarından çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu çalışmada baskın unsur yönüyle şirketler şahıs ve sermaye şirketleri başlıkları altında ele alınmıştır.

⁷ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 2.

⁸ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 2.

⁹ Karahan, a.g.e., s. 22.

¹⁰ Karahan, a.g.e., s. 22.

¹¹ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 13.

⁵ Sami Karahan (Edit), Şirketler Hukuku, 2. bsk., Konya: Mimoza Yayınları, 2013, s. 1.

⁶ Fatih Bilgili ve Ertan Demirkapı, Şirketler Hukuku, 9. bsk., Bursa: Dora Yayıncılık, 2013, s. 1.

Karşılaştırma yapılması bakımından 2016-2018 yılları Temmuz aylarında ülkemizde faal durumda bulunan şirket sayılarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Türlerine Göre Aktif Şirket Sayısı			
Türü	2016/Temmuz	2017/Temmuz	2018/Temmuz
Limited Şirket	767.264	710.693	775.390
Ticari İşletme	723.478	693.543	720.648
Şube	186.753	185.764	198.881
Anonim Şirket	117.360	113.861	125.975
Kooperatif	55.883	35.171	35.781
Kollektif Şirket	12.107	10.878	10.857
Komandit Şirket	1.930	1.783	1.784
Donatma İştiraki	4	3	-
Toplam	1.864.779	1.751.696	1.869.316

Kaynak: <http://risk.gtb.gov.tr/istatistikler/veri-bultenleri>, 05.08.2018.

Tablonun incelenmesinden de görüleceği üzere; faal durumdaki şirket sayısının yaklaşık %39-40'ını şahıs şirketi, %41-42'sini limited şirket ve %6-7'sini ise anonim şirket oluşturmaktadır.

3. Şahıs Şirketleri

Türk hukukunda adi, kolektif ve komandit şirket şahıs şirketi olarak nitelendirilmiştir.¹² Şahıs şirketlerinde ortakların kimlikleri önemli rol oynamakta, sermaye unsuru belirleyici olmaktadır. Şahıs şirketlerinde ortaklar arasında güven önemlidir ve ortaklık esasen güven ilişkisine dayalı olarak kurulur. Bu şirketlerde ortak sayısı azdır. Kolektif şirkette ve komandit şirketin komandite ortağında olduğu gibi sadece gerçek kişiler ortak olabilmektedir.¹³

Ortaklar şirket borçlarından dolayı kişisel ve sınırsız sorumluluk taşırlar. Bu ağır sorumluluğun gereği olarak, idareci sıfatına sahip olsun olmasın tüm ortaklar rekabet yaşama tabi olmakta, ayrıca ortakların sınırsız denetleme hakkı bulunmaktadır. Yine ortaklardan birinin payını devredebilmesi için tüm ortakların devir işleminde onay vermesi gerekmektedir.¹⁴

Şahıs şirketlerinde şirketin yönetimi ve temsili genellikle tüm ortaklara aittir. Kararlar oybirliği ile alınmakta; bu bağlamda, şirket sözleşmesi ancak oybirliği ile alınacak bir kararla değiştirilebilmektedir. Ortaklar arası ilişkiler karşılıklı güvene dayalı olduğu için içlerinden birinin ölümü, iflası veya fiil ehliyetini kaybetmesi kural olarak şirketin sona ermesine yol açmaktadır.¹⁵

¹² 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarihli 27846 sayılı Resmi Gazete, md. 124.

¹³ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 16.

¹⁴ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 16.

¹⁵ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 16.

3.1. Adi Şirket

Adi şirket ve bununla ilgili hususlar, TBK'nın 620 ve müteakip maddelerinde açıklanmış bulunmaktadır. Buna göre adi şirket; iki yada daha fazla kişinin emeklerini ve mallarını ortak bir amaca erişmek üzere birleştirmeyi üstlendikleri sözleşme olarak ifade edilmektedir. Adi şirket aşağıda yer alan beş unsurdan meydana gelmektedir.

3.1.1. Ortaklar

TBK hükümlerine göre adi şirketin tek kişi ile kurulması mümkün bulunmamakta olup, en az iki kişinin varlığı gereklidir. Ortak sayısına üst sınır getirilmemiştir. Dolayısıyla, çok sayıda kişi adi şirkete ortak olabilmektedir. Ancak, uygulamada ortak sayısı üç veya dördü aşmamakla birlikte iki ortaklı adi şirket yaygın durumdadır. Gerçek veya tüzel kişiler şirket ortağı olabilmektedir. Ortakların alacaklılara karşı şirket borçlarından dolayı sorumluluğu sınırsız bulunmaktadır.

3.1.2. Sözleşme

Adi şirket şekle tabi olmayan bir sözleşme ile kurulmaktadır. Buna göre sözleşme sözlü ya da yazılı şekilde yapılabilmektedir. TBK bu konuda bir şekil şartı öngörmemiştir. Ancak, taraflar arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlık veya çıkar çatışmasında ispat kolaylığı açısından sözleşmenin yazılı şekilde yapılması yararlı bulunmaktadır.¹⁶

3.1.3. Sermaye

Adi şirkette ortaklar mal veya emeğini sermaye olarak getirebilmektedir. Sermayenin niteliğine ilişkin bir sınırlama bulunmamakta olup, iktisadi değeri olan her şeyin sermaye olarak konulması mümkündür. Buna göre nakdi sermaye olarak para, alacak hak-

kı, kıymetli evrak, aynı sermaye olarak taşınır veya taşınmaz, marka, patent, tasarım gibi sınai hak, emek sermayesi olarak kişisel çalışma, ticari itibar, know-how (teknik bilgi), müşteri çevresi hakkı vb. getirilebilmektedir. Şirkete konulan mal veya emeğin parasal değeri ortaklarca takdir edilmektedir. Konulacak sermayenin asgari ve azami sınırı yoktur. Yine, ortakların şirkete koyacağı sermaye miktarı açısından da bir sınırlama getirilmemiştir. Ortaklar, şirkete koydukları malvarlığı değerleri üzerindeki mülkiyet haklarını yitirmekte, bunlar üzerindeki hakları şirkete geçmektedir.¹⁷

TBK uyarınca her ortağın şirkete bir sermaye koyma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ortaklık sözleşmesinde aksi kararlaştırılmadıkça sermaye, ortaklığın amacının gerektirdiği önem ve nitelikte ve birbirine eşit olmak zorundadır.

3.1.4. Amaç ve Konu

Adi şirket kurulmasındaki amaç kazanç sağlamak ve bunu ortaklar arasında paylaşmaktır. Bu şirkette işletme konusu bakımından bir sınırlama bulunmamakta olup, daha çok esnaf sınırında kalan faaliyetler için kurulmaktadır.¹⁸

3.1.5. Ortak Çalışma İradesi

Adi şirkette ortaklar, ortak amacın gerçekleştirilmesi için güçleri oranında belirli bir çaba ve çalışma ortaya koymakta, şirket işlerini birlikte görüp temsil etmektedir. Ortakların şirket ile rekabet yapma yasağı olup, şirkete karşı sadakatli davranmak zorunluluğu bulunmaktadır.¹⁹ Dolayısıyla, ortaklar kendilerinin veya üçüncü kişilerin menfaatine ortaklığın amacını engelleyici veya zarar verici işleri yapamamaktadır.

¹⁷ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 23-24.

¹⁸ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 24.

¹⁹ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 25.

3.2. Kollektif Şirket

Kollektif şirket TTK'nın 211'inci maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; kollektif şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla gerçek kişiler arasında kurulan ve ortaklardan hiçbirinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı sınırlanmamış olan şirkettir.

Kollektif şirket genellikle birbirini tanıyan ve birbirine güvenen az sayıdaki ortak tarafından kurulmaktadır. Şirkete girmek ve çıkmak sözleşme değişikliğini ve dolayısıyla oybirliğini gerektirmektedir. Şirket sözleşmesi veya ortakların çoğunluğunun kararıyla yönetim işleri ortaklardan birine veya birkaçına yahut tümüne verilmemişse ortakların her biri ayrı ayrı şirketi yönetme hakkına sahip bulunmaktadır. Şirketin geleceğinin etkileyen; ortaklar arasında rekabet yaşağı, ortaklardan birinin ölümü, iflası, hacir altına alınması gibi durumlar, kollektif şirketin şahıs şirketi sayılmasında önemli rol oynamıştır.²⁰ Kollektif şirketin aşağıda belirtilen beş unsuru bulunmaktadır.

3.2.1. Ticari İşletme İşletmek Amacı

Türk hukukunda anonim ve limited şirketler kanunen yasak olmayan her türlü ekonomik amaç ve konu için kurulabilirken, kollektif ve komandit şirketler ancak bir ticari işletme işletmek amacıyla kurulmaktadır. TTK anonim ve limited şirketlerin aksine kollektif şirkette asgari bir sermaye miktarı öngörmemiştir.

3.2.2. Ticaret Unvanı Altında Faaliyet Göstermek

Kollektif şirket, tüzel kişi tacir olarak ticaret unvanı kullanmak zorundadır. Kollektif şirketin ticaret unvanı, bütün ortakların veya ortaklardan en az birinin adı ve soyadı ile şirketi ve türünü gösterecek bir ibareyi içermelidir.²¹

²⁰ Karahan, a.g.e., s. 257.

²¹ Karahan, a.g.e., s. 258.

3.2.3. Ortakların Gerçek Kişi Olması

Ticaret şirketlerinden sadece kollektif şirkette ortakların tamamının gerçek kişi olması aranmaktadır. Tüzel kişilerin, kollektif şirkette kurucu ortak olamayacağı gibi kurulmuş bir kollektif şirkete ortak olmaları da mümkün değildir. Bunun nedeni ortakların tabi olduğu sınırsız sorumluluk durumudur. Kollektif şirkette ortak sayısı en az iki kişi olmalıdır. Ortakların sınırsız sorumluluğu sebebiyle bu şirket ancak birbirini çok iyi tanıyan ve birbirine güvenen kimseler arasında kurulmaktadır. Bu nedenle üst sınır bakımından yasal bir sınır bulunmamakla birlikte, uygulamada ortak sayısının üç-beş sayısını geçmediği görülmektedir.²²

3.2.4. Ortakların Sorumluluğunun Sınırsız ve Müteselsil Olması

Kollektif şirkette ortaklar, şirket borç ve taahhütlerinden dolayı müteselsil ve bütün malvarlığı ile sorumludur. Ortakların müteselsil ve tüm malvarlığı ile sorumlu bulunması hükmüne aykırı olarak sözleşmeye konulan şartlar üçüncü kişiler bakımından geçerli bulunmamaktadır.

Şirketin borç ve taahhütlerinden dolayı birinci derecede şirket sorumludur. Dolayısıyla, ortakların sorumluluğu ikinci derecededir. Bu durum kollektif şirketin tüzel kişiliğinin bir sonucudur. Alacaklılar ortaklar arasında herhangi bir sıra gözetmek zorunda olmayıp, istedikleri ortağa başvurup alacağın tamamını talep edebilmektedir.²³

3.2.5. Tüzel Kişiliğe Sahip Olması

Kollektif şirket bir ticaret şirketi olarak tüzel kişiliğe haiz bulunmaktadır. Şirketin, kendisini oluşturan

²² Karahan, a.g.e., s. 258-259.

²³ Karahan, a.g.e., s. 259-260.

ortaklardan ayrı bir ticaret unvanı, ayrı bir malvarlığı, ikametgâhı, vatandaşlığı, hak ve fiil ehliyeti vardır.²⁴ Şirketin tüzel kişiliği ticaret siciline tescil ile kazanılmaktadır. Aksi yönde düzenlenen sözleşme üçüncü kişiler bakımından geçersizdir.

TTK'ya göre kolektif şirket sözleşmesi yazılı şekle tabi bulunmaktadır. Ayrıca, sözleşmedeki imzaların noterce onaylanması veya şirket sözleşmesinin ticaret sicili müdürlüğü huzurunda imzalanması gerekmektedir.

3.3. Komandit Şirket

Komandit şirket, TTK'nın 304'üncü maddesinde açıklanmıştır. Buna göre komandit şirket, ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla kurulan, şirket alacaklarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlandırılmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermaye ile sınırlandırılmış olan şirkettir. Sorumluluğu sınırlı olmayan ortaklara komandite, sorumluluğu sınırlı olan ortaklara ise komanditer denir. Komandite ortakların gerçek kişi olmaları gerekmekte olup, tüzel kişiler ancak komanditer ortak olabilmektedir.

Komandit şirkete uygulamada pek rastlanmamaktadır. Esas olarak kolektif şirketin bir türüdür. Nitekim komandit şirkete ait özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, kolektif şirkete ilişkin olup, kanunda yer alan sözleşme, ortaklar arasındaki ilişki, sona erme, tasfiye, ortakların şirketten çıkma ve çıkarılmasına ilişkin hükümleri komandit şirketler için de uygulanmaktadır. Komandit şirket esasen sermaye sahipleri ile girişimcilerin aynı çatı altında birleştiği bir şirket türüdür. Sermayesi olmayan ancak tecrübesi ve bilgi birikimi olan girişimci ortak şirketin

yönetim ve temsilini üzerine alarak üçüncü kişilere karşı sınırsız sorumluluk taşımakta, sermaye sahibi ortak ise şirket yönetimine karışmayarak sınırlı sorumluluk altına girmektedir.²⁵ Komandit şirketin unsurlarına aşağıda yer verilmiştir.

3.3.1. Ticari İşletme İşletmek Amacı

Komandit şirketin tanımında kolektif şirkette olduğu gibi "ticari bir işletmeyi işletmek amacıyla" kurulması öngörülmüştür. Dolayısıyla, bir esnaf işletmesi işletmek için komandit şirket kurulması mümkün bulunmamaktadır.²⁶

3.3.2. Ticaret Unvanı Altında Faaliyet Göstermek

Komandit şirket tüzel kişi tacir olarak uygun bir ticaret unvanı seçmekle yükümlü bulunmaktadır. Ticaret unvanı, komandite ortaklardan en az birinin adı ve soyadı ile şirketi ve türünü gösteren bir ibare içermelidir. Unvanda, komanditer ortakların adı ve soyadı veya ticaret unvanı bulunamaz.²⁷

3.3.3. Komandit ve Komanditer Olmak Üzere İki Tür Ortak Bulunması

Komandit şirketin en önemli özelliği kolektif şirkette olan sınırsız sorumlu ortağın yanında en az bir tane sınırlı sorumlu ortağın bulunmasıdır. Sorumluluğu sınırlı olmayan ortağa komandite, sorumluluğu sınırlı olan ortağa ise komanditer denmektedir. Ortak sayısı konusunda bir üst sınır bulunmamakla birlikte, şahıs şirketi olması nedeniyle komandit şirkette ortak sayısı üç veya beşi geçmemektedir. Şirket en az iki kişi ile kurulduğuna göre bir ortağın komanditer sıfatını taşıması gerekmektedir.

²⁵ Karahan, a.g.e., s. 314-315.

²⁶ Karahan, a.g.e., s. 315.

²⁷ Karahan, a.g.e., s. 315-316.

²⁴ Karahan, a.g.e., s. 260.

Komandite ortaklar ancak gerçek kişi olabilmekte iken komanditer ortak hem gerçek hem de tüzel kişi olabilmektedir.²⁸

Komandite ortak şirket borçlarından dolayı üçüncü kişilere karşı sınırsız ve bütün malvarlığı ile kişisel olarak sorumludur. Ancak, bu sorumluluk ikinci derecede olup, alacaklının öncelikle şirketin malvarlığına müracaat etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, şirketin malvarlığı alacaklılara yetmeyecek olursa, alacaklılar geri kalan alacaklarından dolayı komanditelerin kişisel mallarına başvurabilmektedir. Komanditer ortak ise ödediği sermaye ile sorumlu bulunmaktadır. Komanditer ortağın kişisel emeğini ve ticari itibarını sermaye olarak koyması da mümkün değildir.

3.3.4. Tüzel Kişiliğe Sahip Olması

Komandit şirket ticaret şirketi olarak tüzel kişiliğe sahip olup, ortaklardan ayrı bir ticaret unvanı, malvarlığı, hak ve fiil ehliyeti, ikametgah ve vatandaşlığa sahiptir.²⁹ Şirket ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanmaktadır.

4. Sermaye Şirketleri

TTK'nın 124'üncü maddesinde; kollektif ve komandit şirket şahıs şirketi olarak yer almakta iken sermayesi paylara bölünmüş komandit, anonim ve limited şirket sermaye şirketi olarak nitelendirilmiştir.

Sermaye şirketlerinde kişi unsurundan ziyade sermaye unsuru ön plandadır. Bu tür şirketlerin kanunen belirlenen asgari bir sermayesinin bulunması gerekmektedir. Şahsi emek, ticari itibar ve müşteri çevresi gibi şirketin bilançosunda yer alması mümkün olmayan değerlerin sermaye olarak getirilmesi söz konusu değildir.³⁰

²⁸ Karahan, a.g.e., s. 316-317.

²⁹ Karahan, a.g.e., s. 317.

³⁰ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 17.

Sermaye şirketlerinde alacaklılar ortakların malvarlığına başvuramaz. Ortakların şirket borçlarından dolayı kişisel sorumluluğu yoktur. Bunun sonucu olarak payın devri için şahıs şirketlerinden farklı olarak tüm ortakların devre onay vermeleri gerekli değildir. Sermaye şirketlerinde ortakların hak ve borçları şirkete getirmeyi taahhüt ettikleri sermayeye göre belirlenir. Ortak ne kadar çok sermaye taahhüt etmişse elde edilen kardan o derece fazla talep etme ve aynı zamanda oy hakkının fazla olmasına bağlı olarak da şirketin yönetimine katılma hakkı elde etmektedir.³¹

Sermaye şirketlerinde yönetim ve temsil ilgili organlara bırakılmıştır. Yani, şirket yöneticilerinin mutlaka atanması gerekir. Yoksa şahıs şirketlerinde olduğu gibi şirket organları kendiliğinden şirket yöneticisi sıfatını kazanmamaktadır. Yine şahıs şirketlerinden farklı olarak ortaklar değil sadece şirket yöneticileri rekabet yasağına tabidir. Ortakların ölümü, fiil ehliyetini kaybetmesi veya iflası kural olarak şirketin devamını veya varlığını etkilememektedir.³²

4.1. Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket

Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket TTK'nın 564'üncü maddesinde açıklanmıştır. Buna göre söz konusu şirket, sermayesi paylara bölünen ve ortaklarından bir veya birkaçı şirket alacaklılarına karşı bir kollektif şirket ortağı, diğerleri bir anonim şirket pay sahibi gibi sorumlu olan şirkettir.

Bu şirketi komandit şirketten ayıran temel özellik, sermayesinin paylara bölünmüş olmasıdır.³³ Şirketin sermayesi paylara bölünmez de sadece birden çok komanditerin sermayeye katılma oranlarını göster-

³¹ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 17.

³² Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 17.

³³ Soner Altaş, Yeni TTK'ya Göre Şirketler Hukukunda Neler Değişti, 6. bsk., Ankara: Seçkin Yay., 2012, s. 98.

mek amacıyla kısımlara ayrılırsa bu durumda şirket hakkında komandit şirket hükümleri uygulanmaktadır.

Komanditelerin birbirleriyle, komanditerlerin tümüyle ve üçüncü kişilerle hukuki ilişkileri, özellikle şirketin yönetimine ve temsiline ilişkin görev ve yetkileri, şirketten ayrılmaları, komandit şirketlerdeki hükümlere tabidir. Bu hususların dışında kalan konularda, TTK'da aksine hüküm bulunmadıkça anonim şirket hükümleri uygulanır.

Uygulamada paylı komandit şirketlere sık rastlanmamaktadır.³⁴ Şirketin esas sözleşmesi yazılı şekilde tanzim edilmektedir. Kurucular ve komandite ortakların tamamının esas sözleşmeyi imzalaması ve bu imzaların noterce onaylanması veya esas sözleşmenin ticaret sicili müdürlüğü huzurunda imzalanması gerekmektedir. Kurucuların beş kişiden az olması da mümkün değildir. Ayrıca kuruculardan en az birinin komandite olmazı şartı bulunmaktadır. Kurucu sıfatını taşıyan komanditerlerin sahip oldukları payların her birinin tutarı esas sözleşmede yazılır. Şirketin kuruluş işlemleri ise anonim şirketin kuruluş hükümlerine tabidir.

Yönetici olan komandite ortaklar hakkında anonim şirketlerin yönetim kurulunun görevleriyle sorumluluklarına ilişkin hükümleri geçerli bulunmaktadır. Şirketi yönetmek ve temsil etmekle görevli olan komandite ortaklar, kolektif şirketin yönetimine ve temsiline görevli ortaklar için TTK'da belirlenen halde ve öngörülen şartlar uyarınca görevden alınabilmektedir. Komandite ortak diğer komanditelerin ve genel kurulun izni olmaksızın şirketin işletme konusuna giren bir iş yapamayacağı gibi bu tür ticaretle uğraşan bir şirkete sorumluluğu sınırlandırılmamış ortak sıfatıyla da katılamamaktadır.

³⁴ Tayfun Ercan, Yeni Ticaret Kanununun Getirdiği Başlıca Yenilikler ve Mali Hukuka Etkileri, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 130-131.

4.2. Anonim Şirket

TTK'nın 329'uncu maddesine göre anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığı ile sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahipleri, sadece taahhüt ettikleri sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur.

Anonim şirket ticaret şirketleri içinde limited şirketten sonra en çok tercih edilen şirkettir. Bu şirket, ortaklarının sınırlı sorumlu olması ve pay devrinin kolay yapılması nedeniyle çok sayıda ortağın bir araya gelmesine ve böylelikle küçük tasarrufların bir araya gelerek büyük sermaye oluşturup ekonomiye girmesine imkân tanımaktadır.³⁵ Anonim şirketin unsurları aşağıda açıklanmıştır.

4.2.1. Ortaklar

Anonim şirket en az bir kişiyle kurulabilmekte olup, ortak sayısında üst sınır bulunmamaktadır. Şirket ortakları gerçek ve tüzel kişi olabilmektedir. Ancak ortak sayısının iki yüz elliye geçmesi halinde şirket halka açık statüye girmektedir. Bu durumda şirket Sermaye Piyasası Kanunu hükümlerine tabi olmaktadır.³⁶

4.2.2. Amaç ve Konu

Anonim şirket kanunen yasaklanmamış her türlü ekonomik amaç ve konular için kurulabilmektedir. Kolektif ve komandit şirketlerin aksine anonim şirketlere ticari işletme zorunluluğu getirilmemiştir. Ortaklar şirketin faaliyet konusunu diledikleri gibi seçebilmektedir. Faaliyet konusunun şirket esas sözleşmesinde açıkça yazılması zorunludur. Şirketin konusu şirketin ticaret unvanında da gösterilir. Bankaların, aracı kurumların, yatırım ortaklıklarının, sigorta şirketlerinin, finansal

³⁵ Selma Çetiner ve Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, Ticari İşletme ve Şirketler Hukuku, Ankara: Detay Yayıncılık, 2013, s. 295.

³⁶ Çetiner ve Bozkurt Yüksel, a.g.e., s. 297.

kiralama şirketlerinin, faktoring şirketlerinin anonim şirket şeklinde olması zorunlu bulunmaktadır.³⁷

4.2.3. Sermaye

Anonim şirketin sermayesi belirli ve paylara bölünmüştür. Sermayenin belirli olması önceden tespit edilmiş sabit bir miktarda olması anlamına gelmektedir. Şirket sermayesi esas sözleşmede gösterilir. Anonim şirkete nakitten başka aynı sermaye getirilse dahi bunların değerinin belirlenerek sözleşmede gösterilmesi gerekir. Anonim şirkete emek sermayesi getirilemez. Sermayenin paylara bölünmüş olması ise sermayenin hisse/pay denilen küçük paylara ayrılmış olmasıdır. Paylar birbirinden bağımsızdır. Payı temsilen hisse senedi çıkarılabilir. Her payın nominal/itibari değeri en az bir kuruş olabilir. Her payın nominal/itibari değeri esas sözleşmede gösterilir.³⁸

Anonim şirkette esas/sabit ve kayıtlı olmak üzere iki tür sermaye sistemi bulunmaktadır. Bu türden bir şirket kurabilmek için esas sermaye sisteminde sermayenin en az 50.000 TL, kayıtlı sermaye sisteminde ise başlangıç sermayesinin en az 100.000 TL olması gerekmektedir. En az sermaye tutarının Cumhurbaşkanı tarafından arttırılması mümkün bulunmaktadır.

Esas sermaye sisteminde sermaye genel kurul kararı ve esas sözleşmenin değiştirilmesi ile mümkün olmakta iken kayıtlı sermaye sisteminde esas sözleşme ile getirilen alt ve üst limitler dâhilinde yönetim kurulu kararı ile ve esas sözleşme değişikliğine gerek olmaksızın sermaye değişikliği yapılabilmektedir.³⁹

³⁷ Çetiner ve Bozkurt Yüksel, a.g.e., s. 297.

³⁸ Çetiner ve Bozkurt Yüksel, a.g.e., s. 298.

³⁹ Çetiner ve Bozkurt Yüksel, a.g.e., s. 298-299.

4.2.4. Sınırlı Sorumluluk

Anonim şirkette borçlardan dolayı yalnızca malvarlığı ile sorumluluk söz konusu olup, şirket alacaklılarının ortaklara başvurması mümkün bulunmamaktadır. Dolayısıyla, şirketin borçlarından sadece şirket tüzel kişiliği sorumludur. Pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur. Ortakların sermaye borcunu yerine getirmeleri halinde sorumlulukları sona ermektedir. Ancak, ortakların ödenmeyen sermaye borcundan dolayı şirkete karşı sorumluluğu devam etmektedir.

Anonim şirketlerin kanuni temsilcilerinin vergiyle/kamu borçlarıyla ilgili sorumlulukları Vergi Usul Kanunu⁴⁰ ve Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun⁴¹ kapsamında benzer şekilde değerlendirilmiştir. Anonim şirketlerde temsil ve idare organı yönetim kuruludur. Yönetim kurulunun vergi işleri için bir murahhas üyeyi görevlendirmesi halinde temsil yetkisi olmayan yönetim kurulu üyesinin sorumlu tutulması mümkün bulunmamaktadır.⁴² Dolayısıyla, anonim şirketlerde vergiyle/kamu borçlarıyla ilgili ödevler görevlendirilen kanuni temsilci tarafından yerine getirilmektedir. Ancak, bu ödevler kanuni temsilci tarafından yerine getirilmediği durumda, şirketin malvarlığından alınamayan kamu borçları ve buna bağlı alacaklar kanuni temsilcinin malvarlığından alınmaktadır. Bununla birlikte, kanuni temsilcinin ödediği borçlar için şirkete rücu hakkı bulunmaktadır. Ancak, anonim şirketin kamu borçlarına yönelik sorumluluğu şirketin malvarlığı ile sınırlı bulunmaktadır.

4.2.5. Tüzel Kişilik ve Ticaret Unvanı

⁴⁰ 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 10.01.1961 tarihli 10703 sayılı Resmi Gazete, md. 10.

⁴¹ 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 28.07.1953 tarihli 8469 sayılı Resmi Gazete, md. 35.

⁴² Yusuf Karakoç, Genel Vergi Hukuku, Ankara: Yetkin Basımevi, 2017, s. 165.

Anonim şirket ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanmaktadır. Tescilden önce şirket adına işlem yapanlar bu işlemlerden şahsen ve müteselsel sorumludur. Ancak, bu taahhütlerin ileride kurulacak şirket adına yapıldığı açıkça bildirilmiş ve şirketin ticaret siciline tescilinden sonra üç aylık süre içinde bu taahhütler şirket tarafından kabul edilmişse sadece şirket sorumlu olmaktadır. Şirket tarafından kabul edilmediği takdirde kuruluş giderleri kurucular tarafından karşılanmakta olup, bunların pay sahiplerine rücu hakkı bulunmamaktadır.

Anonim şirketin tüzel kişi tacir olması nedeniyle ticaret unvanının olması zorunludur. Şirketin ticaret unvanı, faaliyet konusu ve şirketin türünü gösteren ibareden oluşmaktadır. İstenirse hayali ekler kullanılabilir. Ticaret unvanı şirketin işletmesiyle ilgili olarak düzenlediği ticari mektuplarda ve ticari defterlere yapılan kayıtların dayandığı belgelerde, tacirin sicil numarası ve işletmenin merkeziyle birlikte gösterilir.⁴³

4.3. Limited Şirket

TTK'nın 573'üncü maddesine göre limited şirket, bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulan, esas sermayesi belirli olup, bu sermayenin esas sermaye paylarının toplamından oluştuğu şirkettir. Limited şirket aşağıda belirtilen beş unsurdan oluşmaktadır.

4.3.1. Ortaklar

Limited şirkete gerçek ve tüzel kişiler ortak olabilir. Dolayısıyla, gerçek ve tüzel kişiler kendi aralarında bu türden bir şirket kurabilecekleri gibi gerçek ve tüzel kişilerin birleşmesiyle de limited şirket kurulabilmektedir. Limited şirketin

ortak sayısına yönelik asgari bir sınır olmayıp, üst sınır söz konusudur. Buna göre limited şirkette ortak sayısı bir ile elli arasında yer alabilmekte olup, sayının elliyi aşması mümkün bulunmamaktadır.

4.3.2. Amaç ve Konu

Limited şirket uygulamada en fazla görülen şirket türüdür. Nitelik olarak dernek ve vakfın kuruluşuna özgülenen hayır işleri ile ilmi amaç ve konularda limited şirketin kurulması mümkün değildir. Limited şirketlerin iktisadi amaçla kurulabilmesi bunları kolektif ve komandit şirketten ayırmaktadır.⁴⁴ Limited şirket, kanunen yasak olmayan her türlü ekonomik amaç ve konu için kurulabilmektedir.

Şirketin çalışma sahası kanunen yasaklanmamış veya başka bir şirket türüne özgülenmemiş her türlü ekonomik konudur. Bu anlamda limited şirket, anonim şirkete ayrılan sigortacılık, bankacılık, yatırım ortaklığı, aracı kurum, umumi mağaza, faktoring, bağımsız denetleme ve finansal kiralama gibi faaliyetler yapamamakta, bunun dışındaki sahelerde (tekstil, ulaşım, taşımacılık, ithalat, ihracat, vb.) faaliyet gösterebilmektedir.⁴⁵ Şirketin faaliyet konusunun şirket sözleşmesinde gösterilmesi gerekmektedir.

4.3.3. Sermaye

Limited şirket esas sermayesi belirli olan ve bu sermayesi paylara ayrılmış bir sermaye şirkettir. Şirketin esas sermayesi en az 10.000 TL'dir. Ancak, bu tutarın Cumhurbaşkanı tarafından on katına kadar artırılması mümkün bulunmaktadır.

⁴⁴ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 622.

⁴⁵ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 623.

⁴³ Çetiner ve Bozkurt Yüksel, a.g.e., s. 298.

Limited şirkette sermaye artışı genel kurulun yetkisinde olup, bunun yönetim kuruluna devri mümkün değildir. Her ortağın getireceği en az sermaye payı 25 TL'dir. Bu şirkete nakdi sermaye yanında aynı sermaye de getirilebilmektedir. Buna karşın; hizmet edimleri, kişisel emek, ticari itibar, vadesi gelmemiş alacak sermaye olarak konulamamaktadır.⁴⁶

4.3.4. Sınırlı Sorumluluk

Limited şirkette sınırlı sorumluluk esası bulunmaktadır. Şirket borçlarından şirketin malvarlığı ile sorumlu olunması, anonim şirkette olduğu gibi limited şirkette de sermayenin korunması ilkesinin uygulanmasına sebep olmaktadır.⁴⁷ Bu çerçevede; limited şirkette ortaklar, şirket borçlarından dolayı sorumlu olmayıp, sadece taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde öngörülen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle sorumludur.

Limited şirketlerin kanuni temsilcilerinin yani müdürlerinin vergiyle/kamu borçlarıyla ilgili sorumlulukları yukarıda anonim şirket ile ilgili olarak belirtilen sorumluluk hali ile aynı durumdadır. Diğer taraftan, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 35'inci maddesine göre limited şirket ortakları, şirketten tamamen veya kısmen tahsil edilemeyen veya tahsil edilemeyeceği anlaşılan kamu alacağından sermaye hisseleri oranında doğrudan doğruya sorumlu bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu durumda sınırsız sorumluluk söz konusudur.

⁴⁶ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 623-624.

⁴⁷ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 625-626.

4.3.5. Tüzel Kişilik ve Ticaret Unvanı

Limited şirket tüzel kişiliğe sahip olup, bu sıfatı ticaret siciline tescil ile kazanmaktadır. Ancak şirket, kurucular tarafından şirket sözleşmesinde limited şirket kurma iradesinin açıklanmasıyla daha önce kurulmaktadır. Tescilden önce şirket adına işlem yapanlar bu işlemler dolayısıyla şahsen ve müteselsil sorumlu bulunmaktadır. Ancak, bu gibi taahhütlerin ileride kurulacak şirket adına yapıldığının açıkça bildirilmesi ve şirketin ticaret siciline tescilini izleyen ilk üç ay içinde şirket tarafından kabul edilmesi koşuluyla bunlardan yalnızca şirket sorumlu olmaktadır.

Limited şirket hukuki kişiliğe sahip ve tacir olduğu için ticaret unvanı taşımaktadır. Bu şirket konu ticaret unvanına sahiptir. Yani şirketin iştiغال sahasının unvanda gösterilmesi gerekmektedir. Ticaret unvanında şirketin tüm çalışma konularının belirtilmesine gerek bulunmamaktadır. Şirketin bu unvanını işletmesiyle ilgili olarak kullandığı ve düzenlediği ticari mektuplarda ve ticari defterlerine yapılan kayıtların dayandığı belgelerde ticaret sicil numarası ve merkezi ile birlikte kullanması gerekmektedir.⁴⁸

Sonuç

Dünya ticaretinde yaşanan küreselleşme ülkemizce de hissedilmiş, özellikle 1980 yılından sonra uygulanan ihracat odaklı sanayileşme politikalarıyla ülkemizin gerek ulusal gerekse de uluslararası ticari ilişkilerinde önemli artışlar meydana gelmiştir.

Ticarette görülen bu artış ülkeler arasında etkileşimi, ortak kurallar oluşturulmasını, bu bağlamda ticari kuralların gözden geçirilerek güncellenmesini, bu bakımdan ticaretin daha kolay ve güven-

⁴⁸ Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., s. 627-628.

nilir hale getirilmesini öne çıkarmıştır. Diğer taraftan, ülkemizin AB'ye üyelik süreci kapsamında ilgili mevzuatın uyumlaştırılması gerekliliği de bu ihtiyacı desteklemiştir.

Bu çerçevede; 2012 yılında yürürlüğe konulan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile 1956 yılından beri uygulanmakta olan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu yürürlükten kaldırılmış, böylece ticari hayatta kapsamlı değişiklik ve yenilikler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemelerin önemli bir kısmı şirketler hukuku alanında ve bu bağlamda şirketler ile ilgili olmuştur.

Baskın unsur yönüyle sınıflandırmada ele alınan şahıs ve sermaye şirketleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Şahıs şirketlerinde; ortakların kimlikleri önem taşımakta olup, şirket borçlarından dolayı ortaklar şahsen sorumlu bulunmaktadır. Ortaklardan birinin ölümü, iflası, kısıtlanması şirketi sona erdirmektedir. Kural olarak, ortakların gerek sermaye koyma gerek kar ve zarara katılma borçları eşittir. Rekabet yasağı tüm ortaklar için geçerlidir. Şirketin yönetim, denetim ve temsili ortaklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Sermaye şirketlerinde ise önemli olan ortakların kimlikleri ve yetenekleri değil, şirkete getirdikleri sermayedir. Her ortağın kar ve zarara katılma hak ve yükümlülüğü sermaye payıyla orantılı olup, pay ile orantılı olarak hak sahibi olmaktadır. Şirketin yönetim, denetim ve temsili de buna özgü organlarca kullanılmaktadır.

Yıllar itibarıyla ülkemizde faaliyet gösteren şirket sayıları esas alındığında, sermaye şirketlerinin ve bu bağlamda limited şirketlerin daha ön planda ve tercih edildiği görülmektedir. Anonim şirketler; pay devrinin kolay yapılabilmesi, hisselerin devri halinde ortaya çıkan vergisel avantajlar, pay sahiplerinin kamu borçları karşısında sınırlı

sorumluluğu, yeni TTK ile birlikte getirilen kuruluşa özgü kolaylıklar ve azaltılmış bürokratik işlemler gibi konularda limited şirketlere göre çok daha avantajlı bir konuma sahiptir. Buna rağmen, anonim şirketlere göre daha az sermaye birikimi gerektirmesi, yeni girişimciler bakımından yönetiminin daha kolay olduğunun değerlendirilmesi ve yeterli bir bilinçlenmenin sağlanamaması, limited şirketlerin yaygınlaşmasının başlıca sebepleri olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Altaş, Soner (2012), Yeni TTK'ya Göre Şirketler Hukukunda Neler Değişti, 6. bsk., Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bilgili, Fatih ve Demirkapı, Ertan (2013), Şirketler Hukuku, 9. bsk., Bursa: Dora Yayıncılık.
- Çetin, Selma ve Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru (2013), Ticari İşletme ve Şirketler Hukuku, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ercan, Tayfun (2012), Yeni Ticaret Kanununun Getirdiği Başlıca Yenilikler ve Mali Hukuka Etkileri, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Karahan, Sami (Edit) (2013), Şirketler Hukuku, 2. bsk., Konya: Mimoza Yayınları.
- Karakoç, Yusuf (2017), Genel Vergi Hukuku, Ankara: Yetkin Basımevi.
- 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun, 28.07.1953 tarihli 8469 sayılı Resmi Gazete.
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 10.01.1961 tarihli 10703 sayılı Resmi Gazete.
- 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 04.02.2011 tarihli 27836 sayılı Resmi Gazete.
- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 14.02.2011 tarihli 27846 sayılı Resmi Gazete.
- <<http://risk.gtb.gov.tr/istatistikler/veri-bultenleri>>, 05.08.2018.

Akaryakıt Ekonomisi

Özet

Bu çalışmada, petro-dolar sistemi ve Türkiye'deki petrol piyasasının oluşum süreci, kamu gelirlerine katkı, mali hukuk unsurları, akaryakıt fiyatlarını etkileyen faktörler, fiyat dalgalanmaları, akaryakıt vergisi sistemi ve piyasa ekonomisi incelenmiştir. 2000 ve 2018 arasında Brent petrolü ile yerel petrol fiyatları ve dolaylı vergiler arasındaki yıllık yüzde değişim incelenmiş ve Brent petrolünün yurt içi fiyatlarda etkili olduğu ve dolaylı vergilerin maliye politikasına göre belirlendiği gözlenmiştir. Çalışmanın sonunda, Türkiye'nin öngörülebilir piyasaları ve enerji arz güvenliği politikaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Doğal Kaynaklar, Enerji, Çevre, Akaryakıt Ekonomisi, Petrol Vergileri, Petrol Fiyatları

Jel Sınıflandırması: P28, L71, O13

Fuel Economy

Abstract

In this study, the oil-dollar system and process of the formation of the oil market in Turkey, contributions to public revenue, financial law elements, factors affecting fuel prices, price fluctuations, fuel tax system and the market economy have been investigated. Between 2000 and 2018, the annual percentage change between Brent oil and local oil prices and indirect taxes was examined and it was observed that Brent oil was effective in domestic prices and indirect taxes were determined according to fiscal policy. At the end of the study, Turkey's predictable markets and energy supply security policies were evaluated.

KeyWords: Natural Resources, Energy, Environment, Fuel Economy, Oil Taxes, Oil Prices

Jel Classification: P28, L71, O13

Giriş

Dünyada en çok ticareti yapılan ticari mallar listesinde ilk sıralarda gelen akaryakıt ekonomisinin oluşumunu sağlayan petrol, stratejik ve politik özellikleri yanında, finansal piyasalarda siyah altın olarak adlandırılan yatırım aracıdır. Alınıp satılan bir emtia olmasına rağmen temel ekonomi teorileriyle piyasa koşullarında fiyat aralığı diğer emtialar gibi belirlenemeyen, dünya ekonomisini derinden etkileyen stagflasyon sürecinin temel unsuru olan, dünya rezerv parası dolar ile işlem gören, uygarlığın temel enerji kaynaklarından olan ham petrol, doğal kaynak olarak arzı sınırlı, ekonomisi ile diğerlerinden farklı özel bir maldır.

Petrolün arz ve talep esnekliğinin düşük olması küresel petrol bağımlılığının bir göstergesidir. Petrol arama, enerji teknolojileri araştırma ve geliştirme faaliyetlerinden sonuç alınana kadar rezervlerin tükenmesi durumunda tüm ekonomiler risk altındadır. Bu bağımsız değişkenin dışında ekonomiler sahip oldukları petrol rezervleri ve rafineri sistemlerinin durumuna göre gelişmiş petrol ihracatçısı ekonomilerden, ithal petrol bağımlılığı yüksek gelişmekte olan ekonomilere doğru sıralanmaktadır. Petrol ihtiyacının büyük bölümünü kendi üretiminden karşılayan ABD, petrol zengini ekonomilerden farklı olarak dünyanın rezerv parası doları basarak ilave senyoraaj geliri elde etmektedir. Petrol ihracatından elde edilen dolarları ifade eden petro-dolar sistemi sayesinde oluşan tasarruflarını finans piyasalarında kullanarak parasal döngüyü verimli kullanabilme kapasitesi yanında, yenilenebilir enerji ve şeyl gazı üretim teknolojilerini geliştiren ülke olarak kıtlık noktasında diğer ekonomilerden ayrılmaktadır. Küresel ekonomi piyasaları özellikle ham petrol varil fiyatları ve döviz kurları dalgalanmalarından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir.

Bu çalışmada, akaryakıt ekonomisi petro-dolar sistemi oluşum sürecinden başlayarak, petrol ithalatçısı

Türkiye'nin enerji talebi üzerinden bakılarak, özellikle küresel petrol piyasalarında bağımsız olarak belirlenen ve öngörülmesi zor olan ham petrol fiyatları üzerinden piyasa yapısı ve iç piyasa fiyatlarının oluşum süreci, sektörün kamu gelirlerine katkısı, mali hukuk boyutu, akaryakıt piyasa fiyatlarına etki eden faktörler, fiyatların öngörülememesinin sebepleri ve petrol şoklarının, fiyat dalgalanmalarının döviz kuru, faiz oranları gibi değişkenlere bakılarak piyasa ekonomisine etkileri, akaryakıt vergi sistemi incelenmiştir. 2000-2018 yılları arasında Brent petrol ve yurt içi petrol fiyatları verileri ile dolaylı vergilerin aylık frekansta yıllık yüzde değişimleri alınarak yapılan analiz grafiğine göre, Brent petrolün yurt içi fiyatlarına etkili olduğu, vergilerde ise Türkiye gibi petrolde dışa bağımlı ekonomilerde fiyatlardan ziyade vergi sisteminin belirleyici olduğu görülmüştür. Çalışmanın sonunda, Akaryakıt ekonomisinin geleceğini belirleyecek en önemli başlıklar, rezervlerin durumu açısından arz güvenliği ve ham petrol fiyatlarının öngörülemiyor oluşu sebebiyle oluşan belirsizlik tablosuna bakılarak Türkiye'nin enerji politikaları hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Akaryakıt Ekonomisi ve Petro-Dolar Sisteminin Oluşum Süreci

1800'lü yılların ortalarında Kanadalı Abraham GESNER'in petrolden gazyağını rafine edişi ve 1859'da ilk kez petrol üretimini gerçekleştirmesi, petrol sanayiinin doğuşunu simgelemektedir. Dünyada ticari amaçlı ilk petrol arama faaliyeti, "Pennsylvania Oil Company" isimli şirket tarafından ABD'de gerçekleştirilmiştir. O zamana kadar dünya ticaretine yön vermiş olan Büyük Britanya'nın deniz taşımacılığı, bankacılık ve madencilik üzerindeki siyasi, askeri ve ekonomik gücünün simgesi olan İngiltere Merkez Bankası mahzenlerindeki Britanya altını, sterlin hakimiyeti yerini petrol ekonomisine bırakmaya başlamıştır. ABD'de John D. Rockefeller tarafından kurulan "Standart Oil" şirketi yalnızca 10 yılda (1870-1880) petrol endüstrisinin öncüsü olmuş, 1900'lü

yılların başına kadar gazyağına bağımlı petrol endüstrisi bu dönemde elektrik ve havagazının aydınlatmada kullanılması ve motorun icadı ile yapısal değişime uğramıştır (Engdahl, 2008).

Çarlık Rusya'nın Azerbaycan'da, Hollanda ve İngiltere'nin sömürgelerindeki üretimleri ile petrol üretimi dünyada yayılmıştır. İngiliz "Shell Trading Company" ile petrol taşımacılığı liman merkezi Hollanda'da kurulan "Royal Dutch", Avrupa ve Uzakdoğu pazarını ele geçirerek 1907'de birleşmiş ve dünyanın ikinci büyük çok uluslu şirketi "Royal Dutch Shell" olmuştur. Birinci dünya savaşı sonunda İngiltere, dünyanın hemen hemen her yerinde petrol arama ve üretim imtiyazları elde etmiştir. İkinci dünya savaşından sonra önemi daha da net anlaşılan petrol rezervlerinin yaklaşık %65'inin bulunduğu Ortadoğu (Mezopotamya, İran, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan) üzerindeki hakimiyet mücadelesi, Rusya'da 1917 devrim hareketini takiben petrol üretimi durma noktasına gelince, ABD ve İngiltere arasında devam etmiştir (Engdahl, 2008).

Petro-dolar sistemine geçilmesine kadar gelişen süreçte, doların dünyanın rezerv parası olması için İngiltere'nin birinci dünya savaşındaki finansörü (4,7 milyar dolar) ABD tarafından Temmuz 1944'te Bretton Woods sistemiyle, IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla ayarlanabilir sabit kur sistemine geçildi. Üye ülkelerin para birimi dolara, dolar ise altına endekslenmiş ve altın standardı olarak bilinen bu uygulama ile 1 ons altın = 35 dolar olarak sabitlenmiştir. Savaştan güçlü çıkan ABD güçlü altın rezervlerine sahipti. Savaş sonrası Avrupa kurtarma programı ERP olarak bilinen Marshall planı ile ABD şirketleri Avrupa petrol pazarını ele geçirmeye başlamıştı. 1950'lerde petrol fiyatları günlük yaşamın parçasıydı. 1960'larda Amerikalılar Avrupa Merkez Bankaları'nın büyük dolar hesaplarında para biriktirdiler. ABD bütçe açığı (1960-3 milyar, 1967-9 Milyar, 1968-25 Milyar \$) artınca, Bretton Woods

raporlarına göre altın standardı denilen (1 ons = 35 \$) sistem çökmüştü (Engdahl, 2008).

Bretton Woods sisteminin çökmesini takip eden süreçte 71-73 yıllarında dolar iki defa (ons başına ilki 38\$, ikincisi 42,22\$) devalüasyona uğradı. 1973 Şubat'ında ABD doları Alman markı karşısında %40 değer kaybetti. Aynı yıl İsrail'in Filistin'i işgali ile başlayan "Yom Kippur" (Yahudi Noel'i) savaşı sonrası, OPEC üyesi Arap ülkeleri ABD'nin İsrail'e desteğini gerekçe göstererek petrol satış ambargosu ilan etti. Ekim 1973'te o ay için üretimi %5 aşağı çekeceklerini ilan ettiler. İsrail'in Filistin'e müdahalesi sona erdirilene kadar her ay kesinti yapılacağı açıklanınca petrol şoku başladı. 1949-1970 arası varil başı 1,90 \$ olan rakam, 73'te 3,01\$ ve 74'te 11,65 \$'a ulaşmıştı. Bu süreç, başta Türkiye gibi petrol ithalatçısı ülkeler olmak üzere dünya ekonomileri üzerinde büyük tahribata yol açarak stagflasyon olgusunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Engdahl, 2008).

1.1. Türkiye'de Akaryakıt Piyasası Oluşum Süreci

Türkiye sınırları içerisinde rastlanan petrole ilişkin ilk kayıt Evliya Çelebi'nin gezi yazısı kitabı Seyahatnamenin 4. cildinde yer almaktadır. 1655 Van gezisinde, Van Kalesinde kayalardan o dönemde neft yağı olarak adlandırılan petrolün sızarak birikintilerin içine döküldüğünden bahsedilmiştir. Bu bilgi, Türk-İran sınırını tespit eden komisyonda görevli İngiliz Jeolog William Loftus'un dönüşte İngiltere jeoloji dergisinde 1854'te yayınlanan, kalker içinde bitüm sızıntı kaynaklarından söz eden yazısıyla teyit edilmişti (Taşman, 1949: 1). İlk petrol arama ruhsatı 1877'de İskenderun körfezinde bir Alman-İngiliz firmasınınca yapılan sondaj için verilmiş, az miktarda doğalgaza rastlanmışsa da üretilebilir petrol tespit edilememiştir. Sultan Abdülhamit döneminde yapılan çalışmalar, Trakya'nın yanı sıra Musul yöresine yabancı girişimle Turkish Petroleum Company

isimli şirketin kurulmasıyla sonuçlansa da 1. dünya savaşı sebebiyle sonuçsuz kalmıştır (Yiğit, 1993: 17-19).

Türkiye’de bilinen ilk petrol üretimi 1899 yılında European Petroleum Company tarafından Tekirdağ Müref’te Hora Deresi mevkiinde, toplamda 47 Ton civarında gerçekleşmiştir. MTA Enstitüsünün ilk ekonomik üretime uygun keşfi 1945 Raman-8 kuyusudur (EPDK, 2007: 9-10). 1925 yılında Lüksemburglu jeolog Dr. Lucius, Türkiye’ye getirilerek hükümetin nam ve hesabına Şarköy Müref’te Hora bölgesinde ön inceleme yapmış, iki yılın sonunda cumhuriyet döneminin ilk petrol raporlarını hazırlamıştır (Lokman, 1969: 222). İlk petrol rafinerisi 1955 yılında Batman’da kurulduktan sonra, 1961 İzmit (İPRAŞ), 1972 İzmir rafinerisi devreye alınmıştır. 1983 yılında rafineriler devlet eliyle tek çatı altında toplanarak Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş. kurulmuştur. Günümüzde rafinaj sektöründe tek üretici olan TÜPRAŞ ham petrolün işlenmesi ile elde edilen ürünlerde iç piyasa talebini önemli oranda karşılamaktadır (TÜPRAŞ, 2017: 40-42).

1.2. Türkiye’nin Enerji ve Akaryakıt Piyasası Görünümü

Yerli ham petrol üretimi son derece sınırlı olduğundan (talebin %10-12 si) tüketimi hızla artan ve yılda yaklaşık 50 milyar metreküp doğal gaz ve 40 milyon ton petrol tüketen Türkiye, petrolün %92’sini ve doğal gazın %99’unu ithal etmektedir (Furuncu, 2018: 10). Motorin Körfez ülkeleri, Cezayir, Norveç gibi ülkelerden ithal edilirken, ihracatı yapılan ürün ise Fuel-Oil’dır. Türkiye’de olduğu gibi rafineri sistemi gelişmiş, iç piyasaya yetecek üretim gerçekleştirilen ülkelerde dolaysız etkiler bakımından ham petrolün yerli para birimi cinsinden değişimi, akaryakıt ürün fiyatları, akaryakıt girdili sektör maliyetleri arasında zincirleme fiyat etkileşimi oluşur. Öte yandan kendine ait ham petrol kaynakları bulunmayan ülkelerde ithalat, ülkenin dış ticaret

haddini, ödemeler dengesini, döviz kurlarını, para arzını, istihdam ve enflasyon gibi birçok değişkeni etkiler.

Akaryakıt ekonomisinin cari açık üzerindeki etkileri sadece enflasyon, döviz kuru, ham petrol varil fiyatı artışları arasındaki ilişkilerle değil, aynı zamanda yüksek büyüme hızı nedeniyle artan yatırım harcamalarından kaynaklanan enerji kullanımındaki aşırı artışla, dolayısıyla dışa bağımlı ekonominin ithalat faturalarının etkisiyle de açıklanmaktadır. Türkiye büyüme hızı bakımından, enerji tüketimi göstergelerinde Hindistan ve Çin gibi ekonomiler başta olmak üzere Asya Pasifik bölgesine benzer özellikler gösteren önemli bir güzergahta bulunmaktadır.

Türkiye’nin üretilebilir petrol rezervi 334,5 milyon varil olarak tespit edilmiş ve yeni keşifler olmaması durumunda kalan üretilebilir ham petrol rezervinin yaklaşık 19 yıllık ömrü olduğu düşünülmektedir. Doğal gaz rezervi ise 3,7 milyar metreküp olup, 9 yıllık ömrü bulunmaktadır. Türkiye yüksek maliyetli petrol arama ve sondaj faaliyetleri alanında Mart 2017 itibarıyla 23 aktif kule ile Avrupa’da ilk sıradadır. Türkiye’de petrol ve doğal gaz üretimi karadan (deniz alanlarında doğal gaz üretimi yapılan Akçakoca dışında) yapılmaktadır. Türkiye’yi, tamamı deniz alanlarında sondajları bulunan Norveç 15, Polonya ise 10 kule ile takip etmektedir (TPAO, 2017: 34-38).

2017 yılı sonu itibarı ile petrol piyasasında 4 rafineri (lisanslı 6 rafineri), 110 dağıtıcı ve 12.694 istasyonlu akaryakıt bayisi, LPG piyasasında ise Enerji Piyasası Denetleme Kurumu (EPDK)’dan lisanslı 99 dağıtıcı ve 10.494 oto gaz istasyonu faaliyet göstermektedir. 2017 yılında yaklaşık 2,5 milyon tonu kendi üretimimiz olan 28,2 milyon ton ham petrol tüketimimizin yanı sıra 26,5 milyon ton da petrol ürünü tüketilmiştir. Türkiye’nin 2018 Ağustos ayı itibarıyla ham petrol ithalatı, en çok Irak’tan sonra İran, Rusya ve Suudi Arabistan’dan, motorin ise en

çok Rusya, Hindistan, Yunanistan, İsrail gibi ülkelerden gerçekleştirilmektedir. Ham petrolden sonra en çok ithal edilen ürünler olarak Motorin, diğer ürünler, Fuel-Oil türleri, Havacılık, Denizcilik yakıtları olarak sıralanmaktadır (EPDK, 2018).

Tablo-1: Türkiye Akaryakıt Piyasası Verileri

Toplam	2018 Ocak-Ağustos	2017	Değişim (%)	
			2018 Ocak-Ağustos (2017 Ocak-Ağustos dönemine göre)	2017 (2016 yılına göre)
Rafineri Üretim (LPG dahil) %76 benzin, motorin (beyaz ürünler), kalanı fuel-oil ve bitüm (siyah ürünler)	16.089.041 ton	28.937.115 ton	19,43 azalış	0,72 artış
İthalat	12.494.771 ton	42.653.421 ton	18,08 artış	6,43 artış
Ham Petrol İthalat	13.602.222 ton	25.766.549 ton	-	-
İhracat	5.268.218 ton	10.081.991 ton	27,28 azalış	4,06 artış
Yurt İçi Satışlar²	19.871.448 ton	28.460.979 ton	7,31 artış	6,52 artış
İhrakiye Satışları³	-	3.725.842 ton	-	14,1 artış
Toplam Teslim⁴	21.686.917 ton	30.778.767 ton	8,56 artış	-
Akaryakıt Sektörü Parasal Büyüklük	-	168,1 Milyar TL	-	29,2 artış
Akaryakıt Sektöründen Sağlanan Dolaylı Vergiler	-	92,1 Milyar ⁵ TL	-	18,3 artış
Benzin- Pompa (95 Oktan)	-	5,3 TL	-	17,5 artış
Motorin- Pompa (Standart 10ppm)	-	4,6 TL	-	21,7 artış
Brent (USD/Varil)	-	54,7 USD	-	21,7 artış
Brent (TL/Varil)	-	199,9 TL	-	47,0 artış

Kaynak: (EPDK, 2017: 7-12), (EPDK, 2018), (PETDER, 2017: 3-7) raporlarında yer alan bilgilerden derlenmiştir.

² Serbest dolaşımdaki akaryakıtın bayi, serbest kullanıcılar ve lisanssız son kullanıcılara satışlarını kapsar.

³ Yurtiçi satışlar ve transit rejimi kapsamında son kullanıcılara yapılan teslimleri kapsar.

⁴ Yurtiçi satışlar, ihracat kayıtlı teslimler ve transit rejim kapsamındaki teslimlerin toplamıdır.

⁵ Bu toplamın 66,5 milyar TL'sini ÖTV, 25,6 milyar TL'sini ise KDV oluşturmıştır. Ürün kalemlerinde 72,6 milyar TL'si motorinler, 9,8 milyar TL'si benzinler, 9,4 milyar TL'si LPG, kalanı ise diğer ürünlerdir.

1.3. Türkiye Akaryakıt Sektörünün Kamu Ekonomisine Katkısı:

Türkiye’de kamu ekonomisi içerisinde en önemli bütçe gelir kalemini vergiler oluşturmaktadır. Türk vergi sisteminde akaryakıt piyasası, kamu hizmeti fiyatlaması olarak alınan Özel Tüketim Vergisi üzerinden dolaylı vergiler kapsamında vergilendirilmektedir. Türkiye akaryakıt sektörünün kamu gelirlerine katkısına bakıldığında, akaryakıtta dışa bağımlılığı yanında vergi sistemi ve iç piyasa yapısı gereği önemli miktarda ihracatın da yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de toplam akaryakıt ürünleri satışı %9 motorin ve %7 havacılık yakıtlarındaki büyüme ile 5 yılda her yıl ortalama %7 büyüyen lokomotif sektörlerden biri olarak 35 milyon tona ulaşmış durumda ve Avrupa’da altıncı sıradadır. Akaryakıt fiyatı içerisindeki dolaylı vergi payı büyüklüğü (ÖTV/KDV gelirlerinin yaklaşık %26’sı) Avrupa’da ilk 10’da olan Türkiye’de akaryakıt sektörü otuzun üzerinde ana sektörü doğrudan etkilemekte, dağıtım şirketlerinin bayilere ve reel sektöre verdiği yirmi güne varan vadeler ilave bir fon yaratmaktadır (PETDER, 2017). Akaryakıt sektörünün oluşturduğu toplam parasal büyüklük 2017 yılı sonu itibarıyla 168,1 milyar TL’ye ulaşmıştır. Petrol sektöründen sağlanan dolaylı vergiler 2017 yılında 92,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu toplamın 66,5 milyar TL’sini ÖTV, 25,6 milyar TL’sini ise KDV oluşturmuştur. Ürün kalemlerinde 72,6 milyar TL’si motorin, 9,8 milyar TL’si benzin, 9,4 milyar TL’si LPG, kalanı ise diğer ürünlerdir (PETDER, 2017).

1.4 Akaryakıt Sektörünün Mali Hukuk Boyutu

5015 sayılı Kanunun 2003 yılında yürürlüğe girmesiyle, daha önce belirli sayıda bayiye ulaşma ve depolama gibi konulardaki sayısal sınırlamalar kaldırılarak sektöre giriş engelleri ortadan kaldırılmış, rafineriler ve doğal tekel niteliğindeki depo ve işletme lisansı olan firmalar hariç çıkışlar serbest hale getirilmiş, 1998 yılından beri uygulanan Otomatik Fiyat Mekanizması (OFM) kaldırılarak fiyatların serbest piyasa koşullarında belirlenmesi sistemine geçilmiştir. Petrol piyasasına sunulan mal ve hizmetlerin fiyatlaması yapılırken, iletim, depolama, ra-

finerici ve dağıtıcı lisansları kapsamındaki faaliyetlerde tarife, işleme lisansı faaliyetlerinde fiyat listesi, bayilik (istasyonlu) lisansı faaliyetlerinde fiyat ilanı sistemi uygulanmaktadır. Piyasa işleyişini bozucu girişimleri engellemek için EPDK’ya taban ve tavan fiyat uygulama yetkisi verilmiştir. EPDK’nın tavan fiyat kararından sonraki dönemlerde hazırladığı sektör raporlarında, dağıtıcıların bayileri ve kendileri için tespit ettiği fiyatları EPDK’ya bildirdikten sonra EPDK’nın sitesinde yayımlanan fiyatların fiili fiyatlara dönüştüğü perakende satışta rekabetin söz konusu olmadığı, ham petrol fiyat artışları yansıtılırken düşüşlerin fiyatlara yansımadağı görülmüştür (Çakmakçı, 2013: 33-35).

Akaryakıt dağıtım şirketleri yüksek maliyetler sebebiyle doğrudan bayilik oluşturmak yerine intifa ve kira gibi haklarla alternatif dikey bütünleşme yöntemlerini uygulamaktadır. Akaryakıt bayilerinin küçük bir kısmı dağıtım şirketlerinin mülkiyetinde iken çoğunluğunun arazi sahipleri tarafından dağıtım şirketlerine verilen uzun süreli intifa hakkı içeren bayilik sözleşmeleriyle yürütüldüğü görülmüştür. Rekabet Kurulunun 2010 yılında bayilik sözleşmelerine dayanan intifa haklarının süresini kısaltarak 5 yıl olarak belirlemesi ve Danıştay’ın açılan iptal davası sonucu verdiği kararla içtihat değişikliğine giderek onaylamasının küçük dağıtıcı şirketlerin üzerindeki sözleşme baskılarını azalttığı ve alternatif dağıtıcı seçebilmelerini sağlayarak piyasaya girişleri kolaylaştıran bu kararın, sektörde önemli etkilerinin olduğu söylenmektedir (Çakmakçı, 2013: 169).

Dağıtıcıların ihrakiye satışlarda ÖTV’siz motorin ya da jet yakıtının piyasaya sürülmesi, bayiye satılan akaryakıtta, düşük kefalet, eksik tonaj, faturasız satışlar ve ulusal marker⁶ teminat mektuplarının nakde dönüştürülme endişesi, bayiler tarafından kullanılan gizli tank ve düzenekler, pompa sayacı kesafet hileleri, yazar

⁶ 5015 sayılı Kanun 18 inci maddesine dayanılarak hazırlanan yönetmeliğe göre (12/04/2006 tarihli ve 26137 sayılı Resmi Gazete); çalınan, kaybolan, ve/veya ziyan olan ulusal marker miktarı ile işaretilenebilecek akaryakıt miktarından doğan her türlü vergiye karşılık gelen bedel olan, yurt içinde pazarlanacak akaryakıtta, rafineri çıkışında, gümrük girişinde, kaçak akaryakıttan teknik düzenlemelerle uygun akaryakıt ve benzin türlerine harmanlanacak etanole ticari faaliyete konu edilmeden önce lisans sahibi tarafından eklenecek ve akaryakıtın özelliklerini bozmayacak niteliği haiz kimyasal ürünü ifade eder.

kasaların farklı kişiler adına ayarlanarak satışlar yapılması, motorin ya da benzin yerine, baz yağı, gazyağı jet yakıtı satılması, ithalatta küçük tonajlı gemilerin tercih edilmesi, ithalat aşamasında çift kalibrasyon yöntemi veya fazla girişi yapılan malların tonajlı bayilere çift irsaliyeli ya da fatura yöntemi ile çıkışı, dökme gazın oto gaz olarak satılması gibi (Erdem, 2014) tespit edilen kayıt dışı faaliyetler sayılmaktadır. Son 10 yılda yapılan hukuki düzenlemeler, cezai işlemler ile yıllık ortalama 1-2 Milyon ton yasallaştırılan kaçak akaryakıt kayıt altına alınmakta ve 4-5 Milyar TL ek kamu geliri elde edilmektedir (PETDER, 2017: 115).

2. Yerli Ham Petrol Fiyatı ve Nihai Satış Fiyatı Oluşum Süreci

Ülkemizde petrol fiyatları oluşumu 5015 numaralı Petrol Piyasası Kanununa göre düzenlenmiştir. En yakın erişilebilen piyasa denge koşullarında fiyat oluşurken, teslimat limanı veya rafineri yerli ham petrolün piyasa fiyatı olarak kabul görür. İçeriğine bakıldığında Piyasa Fiyatı = Emsal Petrol + Taşıma Bedeli + Sigorta Bedeli + Gümrük Vergileri olduğu görülmekte ve teslimle ÖTV'yi doğuran olay gerçekleşmektedir (PMO, 2016): 18). Dünyada Brent⁶ ve WTI⁷ petrolü olmak üzere iki ana ticari sınıflandırma yapılmaktadır. Ayrıca Dubai, Umman ve OPEC ham petroleri de fiyatlandırmada kullanılan diğer önemli kaynaklardan olmaktadır.

5015 sayılı Kanun (20/12/2003 tarih ve 25322 sayılı Resmi Gazete); dördüncü bölüm fiyat oluşumu kısmında, üretilen ham petrole emsal olarak 26 API (American Petroleum Institu) gravitesi kullanılır ve daha hafif petroler için Basra Körfezinden yüklenen Arab Medium (31 API), daha ağır petroler için Kızıldeniz bölgesindeki Ras Gharib (21.5 API) petrolünün otuz gün vadeli fiyatları esas alınarak yerli ham petrol ile emsal alınan petrol arasındaki her bir 0.1 API gravite farkı için 2 ABD cent emsal petrolün fiyatına ilave etmek veya çıkarmak suretiyle bulunduğu belirtilmiştir. Hafif petrolün gravite değeri büyük olduğu, yoğunluğu artıp ağırlaştıkça gravite değeri düştüğünden, düşük gravite için düşük fiyat belirlenerek ayarlandığı görülmektedir. Daha sonra "Worldscale"⁸de ilân edilen nominal navlun baz alınarak gravite ayarlaması ve nakliyenin eklenmesi ile bulunan fiyata (C+F) sigorta ve primler (%0,075) uygulanması suretiyle oluşan fiyata ithalde alınan gümrük vergilerinin ilave edilmesiyle yerli ham petrol fiyatına ulaşıldığı belirtilmektedir. Bundan sonraki aşama ürünün iç piyasa nihai satış fiyatı oluşumu aşamasıdır.

Tablo-2: Benzin Türleri Fiyat Oluşumu (TL/LT)

Ay	Ürün	Ürün Fiyatı	Toptancı Marjı	Gelir Payı (EPDK)	Dağıtıcı ve Bayi Marjı Toplamı	Toplam Vergi	Nihai Satış Fiyatı
Nisan	K. Benzin 95 Oktan ⁹	2,10	0,10	0,00318	0,51	3,30	6,01
	K. Benzin 95 Oktan (Diğer)	2,10	0,10	0,00318	0,53	3,30	6,03
Nisan	Motorin	2,20	0,07	0,00318	0,56	2,63	5,46
	Motorin(Diğer)	2,20	0,07	0,00318	0,58	2,63	5,48

Benzin Türleri için (95 Oktan)	ÖTV 2,3765 TL/LT	KDV oranı %18
Motorin Türleri için	ÖTV 1,7945 TL/LT	KDV oranı %18

Kaynak: EPDK 2018 Nisan ayı Petrol ve LPG piyasası Fiyatlandırma Raporu <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-143/fiyatlandirma-raporu>, s.4-5.

⁷ Brent Petrolü; ismini kuzey denizinde yer alan 5 ayrı tektonik tabakanın baş harflerinden alır. Broom, rannoch, etieve, ness, tarbat. Avrupa piyasasında işlem gören petroldür.

⁸ WTI; West Texas Intermediate (WTI), aynı zamanda Teksas "light sweet" olarak da anılır, tıpkı Brent Petrolü gibi ham petrol fiyatlandırmasında kullanılır. ABD piyasasında işlem gören petroldür.

⁹ K. Benzin 95 Oktan, Motorin (Avrupa standartlarına göre tamamı azami kükürt miktarının 10 mg/kg olması zorunlu eurodizel) ürünlerdir. Bu ürünlerin fiyatları, Platts European Market Scan da CIF MED (Genova/Lavera) S/TON olarak yayımlanmakta, günlük fiyatların ortalamasının, TCMB tarafından belirlenen ABD doları döviz satış kuru ve ürünün yoğunluğu ile çarpılması ile bulunmaktadır

EPDK verilerine göre; akaryakıt ürünlerinin ham petrol fiyatları ile birlikte seyreden nihai satış fiyatı, ürünün iç piyasaya girdiği aşamada toptancı, dağıtıcı ve bayi marjı, vergiler ve gelir payı gibi ilave maliyetler eklenerek belirlenmektedir. Buradaki ürün fiyatlarını ham petrol fiyatlarına bakarak belirlemek, mali hukuk açısından piyasa işleyişi bölümünde ham petrol fiyatı azalırken benzin fiyatlarının artması örneğinde olduğu gibi ham petrol fiyatları ile farklı yönde hareket edebildiği için yanıltıcı olmaktadır. Yine burada ithalat yapılan ülkenin döviz cinsinden göstergeleri etkili olmakta, örneğin 2 TL ürün fiyatı oranlarla birlikte 6 TL piyasa fiyatına ulaşabilmektedir. Ham petrol ithalatçısı Türkiye açısından TL'nin değer kaybı sonucu ulusal para cinsinden ham petrol ve ürün fiyatları artışı dolar cinsinden artışlardan daha yüksekte olabilmekte, dolayısıyla akaryakıt fiyat düşüşleri piyasaya yansımadağı gibi, kur artışları ve vergiler eklenince yüksek kalmaktadır.

EPDK, ürün fiyatlarındaki artış ve kurdaki değer kaybının pompa fiyatları üzerindeki baskısı sonucu meydana gelecek fiyat artışlarının tüketiciye yansımaları önlemek için tavan fiyat uygulamalarına gitmekte, ayrıca devletin belirsizlikleri gidermek amacıyla artış olduğu dönemlerde ilgili ürünlerde gerçekleşen artış kadar ÖTV indirimine gidilmesi, oluşacak vergi kayıplarının nispeten önlenmesi için de fiyatların düştüğü dönemlerde tekrar arttırılması gibi maliye politikası araçları kullanılarak fiyatlar kontrol altına alınmaya ve para politikasıyla da etkileşim sağlanmaya çalışılmaktadır.

2.1 Akaryakıt Piyasa Fiyatı Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Tablo-3: Akaryakıt Fiyatlarının Oluşumuna Etki Eden Etkenler

<p>Ekonomik Etkenler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rezervlerin durumu • Üretim-tüketim dengesi (arz-talep) • Taşıma maliyetleri • Diğer yatırım maliyetleri <p>Politik Etkenler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Piyasa düzenlemeleri (Yasal düzenlemeler, regülasyonlar) • Ambargolar, siyasi riskler • Karteller (OPEC, şirketler, vb.) • Vergiler • Çevre kirliliği düzenlemeleri 	<p>Coğrafi Etkenler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rezervlerin homojen olmayan dağılımı • Tanker (ya da ihrac yolu) sağlayabilme olanağı • Hava durumu, mevsimsel etkenler <p>Diğer Etkenler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ürünlerin kalitesi • Piyasanın tercihleri • Alternatif ürünlerin varlığı/yokluğu • Rafinaj-taşıma kısıtlamaları • Borsa spekülâtörleri (şirketler, alım-satım kuruluşları, vb.) • Üretici ülkelerdeki etnik kökenli hareketler • Sabotajlar • Diğer
--	--

Kaynak: (DPT, 2007: 54-55). Petrol ve Petrol Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi akaryakıt piyasası çok farklı dinamikleri olan, küresel talebi oldukça yüksek olan petrolün fiyatının tahminini güçleştiren birçok değişken faktörü bir arada içermektedir. Talep ve arz esnekliği oldukça düşük olan, yeni rezerv bulunsun bile işlenip piyasa arzının oluşması için uzun süreler gerekli olduğu için çok yüksek maliyetler ve riskler barındıran akaryakıt sektörü hem petrol ihracatçısı hem de ithalatçı ekonomiler için fiyat değişimlerinin piyasadan hızlı tepki aldığı, sanayi gibi başat sektörlerin temel

girdilerini içermesi ve dolaylı yönden birçok emtia piyasasına etki etmesinden dolayı makroekonomik tahminler için önemi kalemlerin başında gelmektedir. Ham petrolde oluşan bir fiyat artışı, sürekli artış gösteren enerji talebiyle birlikte ekonomi üzerinde doğrudan yük oluşturmakta ve yatırımların kısılmasıyla birlikte enflasyonist etkiler göstermektedir. Örneğin; Türkiye ekonomisi için ham petrol varil fiyatında meydana gelecek 1 dolarlık artışın yıllık ithalat faturasına yansımalarının yaklaşık 175 milyon dolar olduğu, petrol ürünlerine yansıyan maliyetlerle birlikte toplam 200 milyon dolar civarında olacağı tahmin edilmektedir (Öztürk & Karpuz, 2006: 10).

Dünyada ham petrol fiyatları uzun vadede perakende yakıt fiyatlarının ana itici gücüdür. Kısa vadede, döviz kurları, vergi politikaları, düzenlemeler, arz kesintileri ve mevsimsel faktörler de rol oynamaktadır, ancak bu etkiler ham petrolle karşılaştırıldığında küçüktür. Yüksek yakıt fiyatlarına sahip bir ülkede bulunuyorsanız, petrol fiyatlarında varil başına 60 ila 70 USD arasında bir artış / azalış, yakıt fiyatlarında yaklaşık yüzde 5 artış / azalışa yol açacaktır. Ortalama yakıt fiyatlarına sahip bir ülkede iseniz, değişiklik ikiye katlanacaktır. Düşük yakıt fiyatına sahip bir ülkede bulunuyorsanız, bu genellikle hükümetin fiyatları düzenlediği veya sübvans ettiği anlamına gelir, nihayetinde politikalar ham petrol fiyatları ile uyumlu hale gelir (<https://www.globalpetrolprices.com/articles/51/>).

Petrol fiyatlarındaki düşüş, tüm ülkelere aynı şekilde yansımamaktadır. ABD dolarına karşı döviz kuru, vergiler, yerel düzenlemeler, yerel pazardaki rekabet seviyesi, rafineri maliyetleri, nakliye ve depolama maliyetleri, perakendeci ve toptancı marjları yerel piyasa fiyatının başlıca belirleyicileridir. Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi ABD'de tamamen serbestleştirilmiş bir yakıt piyasasına sahiptir. Ayrıca, Sri Lanka, Kuveyt, Mısır ve Bolivya gibi ülkelerdeki petrol fiyatları hükümet tarafından kontrol edildiği için ham petrol fiyatlarındaki değişikliklere bakıl-

maksızın uzun bir süre değişmeden kalmaktadır. Örneğin; Arjantin'de 2015 yılının ikinci yarısında ülkenin para birimindeki değer kaybı perakende yakıt fiyatlarında önemli bir artışa yol açmış, aynı nedenle, Rusya, Uganda ve Zambiya'da da pompa fiyatları arttığı görülmüştür (<https://www.globalpetrolprices.com/articles/46/>).

2.1.1. Petrol Fiyatlarındaki Dalganmaların Türkiye Ekonomisine Etkileri

Türkiye'de enflasyonun sebepleri arasında başta petrol şokları olmak üzere; genellikle yüksek bütçe açıkları, kamu kesimi iç borçlanmasının crowding-out etkisi, yükselen faiz hadleri yüzünden artan üretim maliyetleri, ham petrol fiyat artışları, Türk Lirasının yabancı para karşısındaki değer kaybının ithal girdi fiyatlarını arttırıcı etkisi, KKTC askeri ve finansal desteği, terörle mücadele, GAP vb. proje harcamaları, seçim dönemi arttırılan kamu harcamaları gibi politik bütçe hareketleri sayılmaktadır. Türkiye açısından ithal ham petrol varil fiyatında döviz kuru (TL/\$) veya yabancı para cinsinden ithal fiyatındaki yükselmenin (\$/Varil) etkisiyle ortaya çıkan yerli para birimi cinsinden ham petrol ithalat fiyatında meydana gelen artışlarının (TL/Varil) sektörler arası etkileri dolaysız, yabancı para cinsinden ham petrol ithalat fiyatlarıyla döviz kuru artış veya azalışlarının ödemeler bilançosundaki olumlu ve olumsuz etkileri dolaylı etkiler olarak adlandırılmaktadır. Ham petrol fiyat artışlarının Türkiye'deki enflasyonist etkilerinin ölçülmesi için arz cephesindeki belirleyici etkileri olan ham petrol fiyatları, nominal döviz kuru, yıllık devlet iç borçlanma senetlerinin bileşik faizi, M2 para arzı, TÜFE kullanılarak yapılan etki-tepki ve varyans analizleri sonucunda döviz kurundaki değişimlerin daha büyük rol oynadığı görülmüştür (Kibritcioglu & Kibritcioglu, 2003: 1-3). Yapılan diğer bir analize göre, petrol fiyat şoklarının, döviz kuru değişimleri ile birlikte cari işlemler dengesini kısa vadede etkilediği, özellikle cari hesap oranının ilk

üç aya kadar artarak azalmaya başladığı, dolayısıyla petrol fiyatlarının cari işlemler dengesinin önemli bir belirleyicisi olduğu söylenmektedir (Özlele & Pekurnaz, 2010: 4495). Ham petrol fiyatları ve döviz kuru etkileşimi petrol ithal/ihraç eden ülkelerin ekonomi politikalarını, yatırım kararlarını etkilediği ortaya konulmuştur.

Amerikan dolarının değer kazanması sonucu TL cinsi petrol fiyatlarındaki düşüşün uluslararası fiyatlardaki düşüşün altında kalması ve akaryakıttan alınan maktu ÖTV nedeniyle pompa fiyatları üzerinde vergi yükünün artması uluslararası piyasadaki fiyat düşüşlerinin yurt içine yansımalarının önünde engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla döviz kuru (\$/TL) sabit olduğu varsayımı altında, petrol fiyatlarındaki değişimlerin Türkiye ekonomisine en önemli etkisinin ödemeler dengesi ve enflasyon üzerinde olduğu düşünülmektedir. Örneğin; 2015 yılı için Brent petrol yıllık ortalama varil fiyatındaki her 10 \$ düşüşün yıllık cari açığı 4-5 Milyar \$ azalttığı belirtilmekte ve bunun GSYH oranında %0,6 oranında bir iyileşme sağladığı, ekonomik büyümeye 20-30 baz puan katkısı olduğu tahmin edilmektedir. Aynı yıl için petrol fiyatındaki her %10'luk düşüşün enflasyonist etkisinden doğrudan etkilenen benzin, mazot, LPG gibi ürünler yoluyla enflasyonu 30 baz puan düşürdüğü, TÜFE sepetinde yer alan otobüs, şehir içi taşımacılık gibi dolaylı kalemlerle toplam etkilerin daha da fazla olacağı öngörülmüş, TCMB açıklamalarına göre de 40-50 baz puan aralığında aşağıya çekeceği belirtilmiştir (Eraydın, 2015: 16-19).

Dünya emtia fiyatları endeksi dönem değişse de petrol fiyatları ile birlikte hareket etmekte, küresel büyümeden kaynaklanan artışlarda yansımaktadır. Başlıca ilişkili ekonomik veriler gıda, kömür, metal, bakır, sanayi ürünleri, yakıt dışı endeksi, alüminyum endeksi gibi göstergelerdir. Petrol fiyatıyla oluşan bu pozitif ilişki ithal eden ülkeler açısından aynı döviz kurunun takip edilmesi gibi onunla birlikte takip edilen ayrı bir kur sistemi gibi etkili olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde bu etki kuvvetli olduğu için Euro bölgesi ile Orta Doğu ve Afrika arasındaki farkların sebepleri daha net görülebilir. Türkiye'de ithalatı petrol fiyatlarına bağlı ülkelere biri olarak talebi, ekonomik ve yapısal değişimler, akaryakıtta havacılık ve ulaştırma sektörlerinin özellikle yılın 3. çeyreğinde artan talebinin net ortaya koyduğu mevsimsellik özelliği gibi unsurlar belirleyici olmaktadır. Ham petrol bağımlılığı, tek başına üretim veya teknoloji ile çözüle bile emtia fiyatları ile doğrudan ilişkili yapı ithalat kalemlerine yansımaya devam etmektedir (Sanlı, 2011).

2.1.2. Döviz Kuru ve Faiz Oranları Üzerindeki Etkileri

Petrol fiyatları ve doların değeri arasında ters oransal ilişki bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi dünyada petrol ticaretinin dolar üzerinden yapılıyor olmasıdır. Dolardaki değer artışı sonucu ithalat yapan ülkenin kendi para birimi cinsinden ödediği miktar artınca, ithalat maliyetleri ve cari açığı artacak, petrol talebini azaltan bu durum petrol fiyatlarını düşürecektir. ABD Merkez Bankasının (FED) faizleri yükseltme kararı alması sonucu küresel sermayenin piyasalara kaymasıyla dolarda oluşan değer artışı petrol fiyatlarını aşağı doğru baskılamaktadır. Dolaylı etkiler olarak görülen bu durumun, fiyatların oluşumunda petrol varil fiyatlarından ziyade ithalat yapılan bölge ya da ülkenin ekonomik yapısı, döviz cinsinden ithal ürün bağımlılığı olan ülkenin akaryakıt ürünleri kalemlerinde oluşan maliyet artışlarında daha öncelikli etki ettiği görülmektedir. Ham petrol rezervi düşük ülkelerde iç piyasaya girişte ülkenin vergi sisteminin yapısı da yakıt fiyatlarının ülkemizde olduğu gibi daha fazla yükselmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla ekonomik gücün belirleyici unsuru petrol fiyatına bağlı ithalatın hangi seviyede olduğudur.

ABD doları döviz kuru ile petrol fiyatı arasındaki ters yönlü ilişkiyi açıklayan bir çalışmada; gelişmiş ekonomide finansal varlık getirileri düşüş gösterdiği

durumda emtia piyasası yatırımcıları için petrolün enflasyon riski, doların ise amortisman riski veya borsadaki düşüş risklerine karşı kullanılan kaynaklardan olduğu söylenmektedir. Dolar değeri ve petrol fiyatı arasındaki bu ilişkinin özellikle 2002'den sonra yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Ham petrol ve diğer emtia (altın, endüstri ve tarım ürünleri gibi) fiyatları dolar üzerinden değerlendirilmekte, OECD ülkeleri sanayi üretiminde büyümenin petrol fiyatlarını artırırken, ABD'deki kısa vadeli reel faiz oranları artışının petrol fiyatını düşürdüğü, petrolün dolar fiyatındaki yüksek volatilité etkisinin döviz kuru tarafından azaltıldığı belirtilmiştir. Petrol talebi ve arzın fiyat esnekliği düşük olduğundan petrol piyasasında denge sağlanabilmesi için büyük fiyat dalgalanmaları gerektiği belirtilmektedir (Novotny, 2012: 220-232).

2.1.3. Petrol İthal Eden ve İhraç Eden Ekonomiler Açısından Etkileri

Petrol ithalatçıları açısından reel gelirdeki artışın tüketime etkisi, girdi maliyetlerindeki azalmanın yatırım kararlarına yansımaları, enflasyon oranına etkisinde ülkeler arasında farklılık gösteren gerçek gelir ve kar etkilerinin seviyesi, ülkelerin enerji yoğunluğuna bağlıdır. Bu geçişler gerçek ücrete (TÜFE enflasyonuna nominal ücretlerin verdiği tepkiye göre) ve sabit enflasyon beklentilerine bağlıdır. Belirsizlik önemli bir etken olmakta, fiyat artışlarının büyük bir kısmının (hem spot hem vadeli) piyasa koşullarında istikrara yani arz güvenliği, jeopolitik sorunlar gibi faktörlere bağlı olduğu ve fiyatlarda yukarı doğru baskı yarattığı belirtilmektedir. Bu artışların petrol talebini azaltması sonucu ekonomisi büyük oranda petrol ihracatına bağlı dışsatımcı ekonomiler satış gelirlerindeki istenmeyen düşüşler nedeniyle olumsuz etkilenmekte, bu açıdan bakıldığında petrol ithal eden ülkelere daha fazla petrol bağımlısı olduğu belirtilmektedir. Böyle dönemlerde, daha tecrübeli olan Norveç gibi ekonomilerin mali kurallar ve tasarruf fonları ile önlem almaya çalıştıkları belirtilmiştir. Finansal açıdan ban-

kaçılık sistemi üzerine etkisinin, faiz kapsama oranı (nakit akışlarının faiz ödemelerine oranı) açısından şirketlere etkisinin değişimin ne kadar sürdüğüne ve ekonomik faaliyetlere olan etkilerine bağlı olduğu belirtilmiştir (Arezki & Blanchard, 2014).

Petrol ihracatçısı gelişmiş ekonomiler, oluşan sermaye akışında petrol dolarlarının uluslararası bankacılık sistemi tarafından doğrudan geri dönüştürülmesi, böylece risksiz veya piyasa değeri yükselen varlıklara yatırım yapabilmeleri, geçici dalgalanma dönemlerinde de tasarruflarını arttırabilmeleri sonucu ödemeler dengesini petrol hareketlerinden koruyabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkelere doğru oluşan bu sermaye akışının döviz kurunu arttırması sermaye çıkışı yaşayan ekonomide dış ticaret açığı, para biriminde değer kaybı nedeniyle petrol ithalatının baskısı artmaktadır (Terzioğlu, 2018: 340).

2.1.4. İlgili Piyasalarda Arz ve Talep Oluşumu Üzerindeki Etkileri

Petrol şoklarının fiyatlara yansımaları sonucu harcamaları aksattığı, enerji arzındaki bozulmanın da ekonomik faaliyetleri, toplam üretim ve istihdamı etkilediği görülmektedir. Bu durum enerjinin ne kadar yakında ve ucuza temin edilebildiğine bağlı olarak yatırım ve tüketim kararlarını gelecekteki belirsizlik nedeniyle doğrudan etkilemektedir. Başta otomobil ve konutlarda olmak üzere yatırım mallarına yapılan harcamalar düşerken, sermaye ve para piyasalarına etkisi yatırım kararlarını etkilemektedir. Bazı malların fiyatı düşerken bazı malların fiyatlarının arttığı, üretim araçları arasındaki ikame maliyetli ise kısa vadede daralmaya sebep olduğu görülmüştür. Arz yönünden yaklaşıldığında girdi maliyetleri artacağı için otomobil üretimi gibi doğrudan etkilenen sektörler bakımından durgunluğa yol açmakta bu durum tüketicinin araç satın alma isteğindeki azalma olarak da algılanabilmektedir.

Talep yönüyle özel bir mal olan petrolün talep koşullarında diğer mallar gibi olduğu düşünülürse petrol fiyat artışlarının yarattığı istihdam azalışı ve fiyatlar genel düzeyindeki artışlara etkisi bakımından uyumsuzluğa ve ekonomik verimsizliğe katkısı olduğu söylenmektedir. Kısa vadede yatırım mallarına olan talepte azalışa yol açması, önemli etkilerinden sayılmaktadır. Fiyatların düşmesi durumunda ise bazı sektörlerin talebi düşmekte, işsiz işgücü başka bir yere kaydırılmamakta, enerjiye duyarlı kalemlerin alımlarının ertelenmesi durumunda fiyat düşüşleri de artışlar gibi daraltıcı olabilmektedir. Dolayısıyla düşüşlerin, artışların yarattığı resesyonu düzeltici bir fonksiyonunun olacağı varsayımının yanlış olduğu belirtilmektedir (Hamilton, 2003: 5-7).

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), OECD ve IMF araştırma departmanı tarafından desteklenen ortak çalışmada; 2001 krizinden sonraki üç yıllık dönemde sabit döviz kuru varsayımında petrol fiyatlarındaki 10\$'lık bir artış ile ilk iki yılda OECD ülkelerinin GSYH'nin %0,4 oranında azaldığı görülmüştür. İhtiyacının büyük bölümünü yerli üretimle karşılayan ABD'de, bu oran %0,3 tür. İthal bağımlılığı fazla olan Euro bölgesinde kısa vadede GSYH'ye etkilerinin fazla, petrol ve enerji bağımlılığı yüksek enerji kullanım verimliliği düşük olan gelişmekte olan ülkelerde kullanım oranları iki kat fazla olduğu için daha da fazla olduğu, bu etkilerin enflasyonda %0,5'lik artışa sebep olmasının yanı sıra petrol dışı mal ve hizmet sektörlerinde küresel ticari iyileşmelerle takip eden üç yılda azalabildiği görülmüştür (IEA, 2004).

2.1.5 Petrol Piyasa Fiyatlarının Tahmin Edilememesinin Sebepleri

IMF, Avrupa Merkez Bankası gibi kuruluşlar tarafından, teorik ve standart ampirik çalışmaların yetersiz kalması nedeniyle, çeşitli zamanlarda petrol fiyatlarının tahmin edilebilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Petrol piyasasının finansallaşması sonucu piyasalar

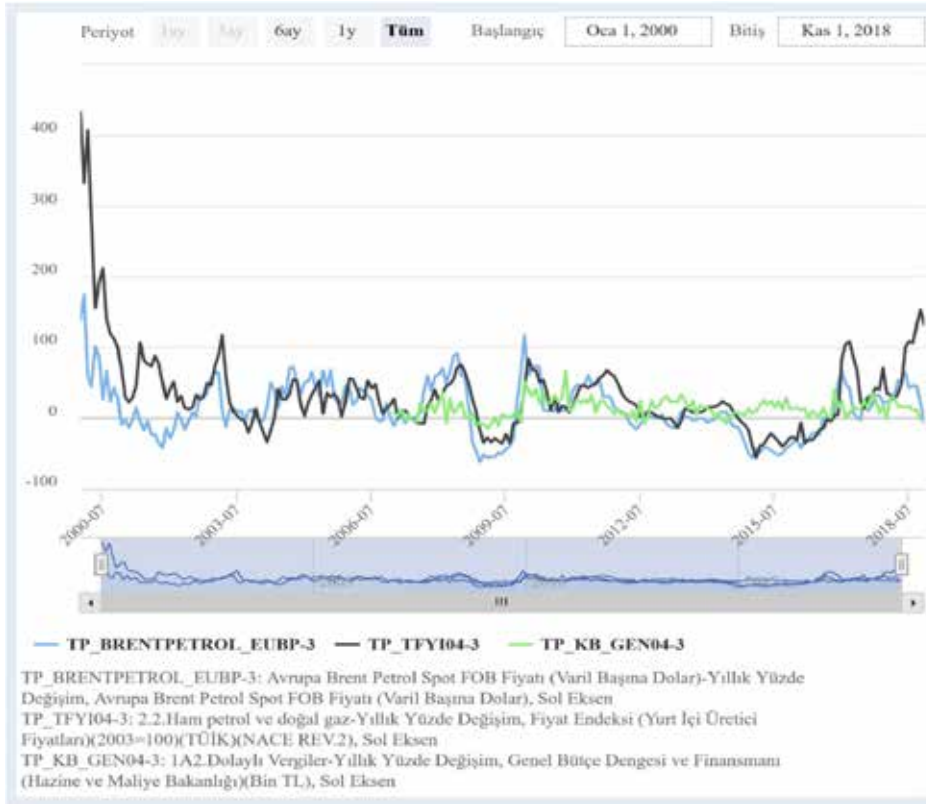
hızlı tepki vermekte ve volatilité sebebiyle tahminler zorlaşmaktadır. Vadeli fiyatlara bakılarak öngörü oluşturulmaya çalışılsa da özellikle fiyat değişikliklerinin fazla olduğu dönemlerde spot fiyatları tahmin etme performansının düşük olduğu görülmüştür. Dolayısıyla piyasa dinamikleri çok değişken olduğundan tahmin aralığı için hangi dönemin uygun olacağı belirsizdir (Aktaş, 2018).

Emtia olarak petrolün vadeli fiyatıyla ilgili beklentiler, depolama kapasitesine bağlı olarak spot fiyatların belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Fiziken emtiaya sahip olmakla vadeli kontrat sahibi olmak arasındaki farka vurgu yapılmakta, petrol stokları azalmışsa fiziken sahip olmanın vadeli sözleşmeden daha avantajlı olduğu, vadeli fiyat ile spot fiyat arasındaki farkın açıldığı belirtilmektedir. Bu durum, vadeli ve spot fiyat arasındaki arbitraj ile açıklanmakta, piyasanın gelecekteki fiyat beklentileri ile şu anki fiyat arasındaki farkın getirisine yakın şekilde konumlanmaya çalıştığı şeklinde yorumlanmaktadır (Aktaş, 2018). Ham petrol ithalatçısı Türkiye ekonomisi de aynı şekilde bu durumdan etkilenmekte, petrol fiyatlarındaki sert ve beklenmedik düşüşler (petrol fiyatındaki her 10 dolarlık düşüşün cari açığı yaklaşık 4,4 milyar dolar azalttığı belirtilmektedir (Eğilmez, 2014).) daha öncede belirtildiği gibi aynı dönemde TL'nin değer kaybetmemesi şartıyla, girdi maliyetlerini azaltarak harcanabilir geliri önemli oranda arttırmaktadır.

Petrol fiyatlarındaki değişiklikler açıklanmaya çalışılırken, fiyatlardaki gerçek değişimlerin istatistiklere göre tahmin edilmesinin zor olduğu ve zaman içinde üretim rejimlerinin çok farklı noktalarda gerçekleştiği görülmüştür. Fiyatların dengede tutulmasını engelleyen kısıtlamaların başında petrolün sınırlı bir kaynak olduğu gerçeği, depolama arbitrajı, finansal vadeli işlem sözleşmeleri, aynı şekilde aksaklıklara karşı hassas olan arzın ve kısa vadeli talebin fiyat esnekliğinin çok düşük olması sayılmaktadır (Hamilton, 2008: 1).

Talep artışlarının sebebinin esnekliğin düşük olmasıyla açıklanamayacağını bu artışın küresel iş döngüsünde meydana gelen beklenmedik talep artışlarının sebep olduğunu belirten başka bir çalışmada; petrol fiyatları artışında, emtia piyasaları ile eşgüdümlü finansallaşmasının sonucu olarak spekülasyonların ne kadar etkili olduğu konusu incelenmiş, petrol vadeli işlem sözleşmelerinde ve petrol türev ürünlere olan talepte farklı sektörlerden gelen yatırımcılarla artış eğilimi görülmüş, bunun fiyat artışlarında mütevazı bir rol oynadığı, spekülörlerin pozisyonu ile fiyat dalgalanmaları arasında güçlü bir ilişki olmadığı, petrol fiyatlarındaki sürekli artışın gelişmekte olan Asya, Çin ve Hindistan başta olmak üzere artan ham petrol talebi ve birçok makro ekonomik değişkenler sonucu oluşan küresel talep ve arz şoklarına bağlı olduğu görülmüştür (Alquist & Gervais, 2013:7).

Grafik 1: Avrupa Brent petrol spot FOB fiyatları, yurt içi ham petrol ve doğalgaz fiyatları ile birlikte dolaylı vergilerin aylık frekans aralığında yıllık yüzde değişim grafiği.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?>, Erişim:30/11/2018. Elektronik Veri Dağıtım Sistemi de ilgili seriler kullanılarak oluşturulmuştur.

Grafik, Avrupa Brent Petrol Spot FOB Fiyatları ile Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi içindeki “Ham Petrol ve Doğalgaz” kalemiyle Genel Bütçe Dengesi ve Finansman içindeki “Dolaylı Vergiler” kalemini bir arada göstermektedir. Grafik incelendiğinde, Brent petrol ve yurt içi fiyatlar 1 Ocak 2000-1 Kasım 2018 dönemi aylık

frekans aralığında yıllık yüzde değişim formülü ile, dolaylı vergiler ise aynı şekilde 1 Ocak 2007 verilerinden başlayarak yıllık yüzde değişim formülü ile eklenmiştir. Brent petrol fiyatlarının yurt içi ham petrol ve doğalgaz fiyatlarında belirleyici olduğu gözlenmektedir. Akaryakıt üzerinden alınan ÖTV, tek seferde alınmasına rağmen dolaylı vergiler içerisinde Gelir İdaresi Başkanlığı verilerine göre son 10 yılda %20'nin altına düşmeyecek, yayılı muamele vergisi olan KDV'den sonra ikinci sırada olduğundan dolaylı vergilerde analize eklenmiştir. Kamu ekonomisi açısından Türkiye'de akaryakıt vergilerine bakıldığında, mali hukuk bölümünde de açıklandığı gibi petrol fiyatlarındaki düşüşlerin hemen yansımadağı, değişimlerin fiyatlardaki kadar belirleyici olmadığı, Brent petrol fiyatlarından ziyade maliye politikaları ile vergi sisteminin belirleyici olduğu, ham petrol üretimi çok düşük olduğu için yüksek vergi oranlarının fiyatları yukarı doğru baskıladığı bu açıdan bakıldığında fiskal amaçları karşıladığı, diğer taraftan ithal petrol bağımlılığı nedeniyle gelir dağılımını bozucu etkileri olduğu söylenebilir.

3. Dünyada Akaryakıt Üzerinden Alınan Vergilere Genel Bakış

OECD'nin enerji vergilerinin büyüklüğünü ve kapsamını değerlendirmek için küresel enerji kullanımının ve CO2 salınımının %80'ini temsil eden 42 OECD ve G20 ekonomisinde, altı sektörde ve 5 ana yakıt türünde 2012-2015 dönemini kapsayan rapora göre vergiler; oldukça heterojen, neredeyse tümü çevresel açıdan düşük, kömür vergileri sıfır veya sıfıra yakın, her yerde karayolu taşımacılığı sektörü talebi ve vergileri çok daha yüksek, dış maliyetleri karşılamak için ise çok düşük ve GSYH yükseldikçe vergilerin daha yüksek olma eğiliminde olduğu görülmüştür. Politik sebepler başta olmak üzere bazı değişkenlere bağlı olarak enerji vergilerinin ülkeler, sektörler ve kullanılan yakıt türleri arasındaki farklılıklar sebebiyle değişiklik gösterdiği için ortalama vergi oranlarının ülke düzeyinde dikkate alınmasının

yanıltıcı olabileceği düşünülmektedir (OECD, 2018).

Akaryakıt tüketiminde ilk sırada yer alan ABD'de benzin vergileri, her ne kadar politik süreçte kullanılan bir maliye politikası aracı olsa da tüketicileri yakıt tasarrufu ve verimliliği yüksek araçları satın almaya yönelttiği için üretici firmaların yeni nesil araçları geliştirmelerini sağlamakta, dolayısıyla sürüş, tüketim ve bakım alışkanlıklarını değiştirdiği görülmektedir. Galon başına düşen yakıt azaltma maliyeti tüketimden alınacak olan vergi gelirinin marjinal sosyal değerine eşit ve bu vergi gelirinin sosyal değerinin 1 dolar olduğu varsayıldığında refah kaybının sadece vergi oranı kadar olacağı, otoyol bakımı gibi harcamaların marjinal sosyal değeri 1 dolardan büyükse (veya daha az), refah kaybının vergi oranından daha yüksek (veya daha düşük) olacağı belirtilmektedir. Petrol fiyatlarının düşüşünün faydalarının, fiyat artışlarından kaynaklanan maliyetleri karşılayacağı düşünülse de yapılan ampirik çalışmalar petrol fiyatlarının düştüğü döneme nazaran, fiyat artış dönemlerinin ekonomik hareketliliği daha fazla geciktirdiği yönünde asimetric bir ilişki tespit edilmiştir (Portney, Parry, Gruenspecht & Harrington, 2003: 210-211).

Tüketim açısından bakıldığında, fiyatı artıran benzin vergisi, tüketicinin emtia sepetinin maliyetini yükselterek vergi sonrası reel ücretleri azaltmaktadır. Sermaye mallarının temel üretim girdilerinden olan enerji kalemleri üzerine konulan vergiler, üreticiler açısından enerji maliyeti ve sermaye mallarının alım maliyetlerini arttırarak yatırım gelirlerini azaltmaktadır. Enerji vergileri üretim aşamasında veya hane halkı tüketim seviyesinde farklı (çevresel olmayan) verimlilik etkilerine sahip olmaktadır. Tüketici düzeyindeki bir benzin vergisi, iş gücü piyasasını da bozmakta, sermaye malları üretimine doğrudan etki etmese de dolaylı olarak sermayeye dönüş konusunda genel denge etkisine sahip olduğu söylenmektedir. Vergi öncesi petrolün ithalat fiyatındaki düşüşler, tüketicilerin vergiyle artan maliyetlerini te-

lafı ederek refah artışına sebep olmaktadır. Petrol vergilerinin bazı üreticiler için marjinal üretimin ekonomik olmamasına yetecek kadar rantı azaltabildiği, bu açıdan petrol arzının uzun vadede bile vergilere duyarlı olduğu belirtilmektedir (Goulder, 1994: 111-113, 115).

Tablo 2: 2017 Yılında Akaryakıt Satış Fiyatı Üzerinden Alınan Vergi Oranları (\$/LT)

	Ürün Fiyatı	Vergi
OECD Ortalaması	0.34\$ (%26,9)	0.64\$ (%51,3)
G7 Ortalaması	0.34\$ (%27,9)	0.64\$ (%53,1)
ABD	0.30\$ (%46,0)	0.15\$ (%22,2)
Kanada	0.34\$ (%39,1)	0.30\$ (%34,0)
Japonya	0.34\$ (%32,6)	0.44\$ (%41,5)
Fransa	0.34\$ (%24,7)	0.84\$ (%60,9)
Almanya	0.34\$ (%25,1)	0.78\$ (%57,6)
İtalya	0.33\$ (%21,2)	0.99\$ (%62,8)
İngiltere	0.34\$ (%22,8)	0.97\$ (%64,6)

Kaynak: https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/333.htm, Erişim:10/10/2018.

Tablo 2’de 2017 yılında G7 ve OECD ülkelerindeki bir litre petrolün ortalama fiyatlarının ülkeler arası varyasyonları görülmekte, farklı fiyat düzeylerinin büyük oranlarda petrol tüketimiyle değişen vergi düzeylerine bağlı olduğu görülmektedir. Türkiye’de olduğu gibi Asya Pasifik ve Avrupa’da yüksek oranlar görülürken, ABD tüketimini büyük oranda kendi üretimiyle karşıladığı için nispeten düşük oranlarda seyretmektedir. Örneğin İtalyan Hükümeti, tüketicilere satılan her bir litre yakıtın nihai satış fiyatı üzerinden yaklaşık %62,8 oranında vergi almış, %21,2’si ürünün ham fiyatı, satış fiyatından geriye kalan fark ise endüstri marjı olarak dağılım göstermiştir. Türkiye’de 2017 yılı için bu oranın, EPDK Aralık fiyatlandırma raporuna göre %57,9 olduğu görülmektedir.

Ülkemizde Avrupa Birliği KDV mevzuatına uyumlaştırma çalışmaları çerçevesinde, genel orandan daha yüksek oranda vergilendirilecek sınırlı sayıda mal üzerinde tek seferde uygulanmak üzere 2002 yılında ÖTV yürürlüğe girmiştir. 1. sayılı cetvel⁸ kapsamında akaryakıt ürünlerine uygulanan ÖTV, petrol talebinin en yüksek olduğu ulaşım sektörü başta olmak üzere akaryakıt tüketiminin sebep olduğu çevre kirliliği ve diğer ekonomik etkilerle meydana gelen negatif dışsallıkları azaltma fonksiyonu bakımından, kirlilik vergisi olarak da tanımlanan pigou vergisinin örneğini oluşturmaktadır. Motorlu Taşıtlar Vergisi, Çevre Temizlik Vergisi gibi vergilerle de çevresel etkiler azaltılmaya çalışılmaktadır. Kaçak akaryakıtın yıllık faturası 20 Milyar TL üzerinde olup, çoğunluğunu akaryakıt şirketlerinin oluşturduğu en son açıklanan vergi yüzüzleri listesine göre sektöre ait ödenmeyen verginin 17 Milyar TL’yi aştığı görülmektedir.

⁸ (I) sayılı listenin A cetvelinde; akaryakıt ürünleri, doğal gaz, LPG, B cetvelinde; akaryakıt katılabilen solvent türevleri, tiner, bazyaj, madeni yağlar ve yağlama müstahzarları, yer almaktadır.

4. Türkiye’de ve Dünyada Akaryakıt Ekonomisinin Geleceği

Küresel ekonomik büyüme güçlü ekonomiler tarafından artacak olan petrol tüketiminin 2023 yılına kadar 2018’den 6,9 milyon varil/gün fazla artışla günlük 104,7 milyon varil seviyesine ulaşacağı düşünülmektedir. Bu küresel petrol talebi artışına Çin ve Hindistan’ın katkısının %50 olacağı, büyümenin en önemli unsuru özellikle ABD ve Çin’de petrokimyasallar olacağı görülmektedir. ABD’deki şeyl devrimi⁹ ucuz yerli hammadde yolunu açmış durumdadır. ABD şeyl sektörü yüksek fiyatlara karşılık verebilmektedir. Uluslararası Enerji Ajansının önümüzdeki altı yıl boyunca fiyatlardaki oynamalarla ilgili analizine göre OPEC üyesi olmayan ülkelerden gelen rekor talep 2023’e gelindiğinde yetersiz yatırımlar sebebiyle karşılanamaz ise, OPEC in küresel petrol piyasasında halen geçerli olan istikrar sağlama kapasitesine bağlı olarak arz artışına kadar yüksek fiyatlarda seyredeceği öngörülmektedir (IEA, 2018).

Uluslararası piyasalarda etkisini hissettiren kaya gazı ve petrolünün dünya enerji haritasını değiştirecek potansiyele sahip olduğu bu etkinin 2030’dan sonra daha hissedilir olacağı tahmin edilmektedir. Rezervleri kaya gazının %47 ve kaya petrolünün de %11 civarında arttırması piyasalar açısından önemini göstermektedir. 2040 yılında büyük bir ihracatçı konumuna geleceği düşünülen ABD’nin yaptığı gibi konvansiyonel olmayan yöntemle üretilen kaya gazı ve petrol rezervlerinin çıkarılmasının enerji piyasalarını önemli oranda etkileyeceği, enerji haritasını yeniden şekillendireceği düşünülmektedir. Enerji Bakanlığı’nın enerji tüketiminde yerlilik

⁹Teknolojik gelişmeler sayesinde dünyada geleneksel gaz türleri arasında sayılmayan küresel şeyl – kaya gazı devrimi yaşanmaktadır. ABD klasik doğal gaz türü olmayan yeni kuşak şeyl gazı kaynakları ve çok büyük miktarda petrol şeyl rezervlerine sahip olması nedeniyle küresel enerji arz güvenliği konusunda önemli bir noktadadır. Küresel yenilikçi petrol ve gaz üretimi ile gelecekte dünya doğal gaz pazarı kurulmasına doğru gidilmektedir.

oranını arttırma yönünde yaptığı çalışmalarda kaya gazı ve petrolü üretimi konusunda Türkiye’nin potansiyeli olduğu ve iyi kullanılırsa dışa bağımlılığın azaltılmasında etkisinin olacağı anlaşılmıştır. EIA’nın verilerine göre, aynı yöntemle üretilen doğal gaz ve petrolün Türkiye’nin enerji bağımlılığını azaltarak ekonomisine katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır (Furuncu, 2018: 67-68).

Sonuç

Akaryakıt ekonomisi sistemine bakıldığında karşımıza, enerji talebinin artarak devam edeceği bilinirken, fiyat aralığının ve yeni petrol rezervlerinin geleceğinin öngörülemez olduğu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Zirve, maksimum yağ noktasının ulaştığı ve terminalin düşmesi beklenen teorik noktadır. Pik Petrol Teorisi, diğer adıyla doruk noktası petrol üretimindeki artış, düşüş ve tükenmeye dayanmaktadır ki rezervin yarısına ulaşıldığında her bir yeni varil çıkarmanın maliyeti varil fiyatını aştığı için kalan petrol verimsiz olmaktadır. Gelecekte Enerji Politika vizyonu belirleyici olacaktır. Türkiye ekonomisi ithal petrol bağımlılığı BP (British Petroleum) Haziran 2018 enerji istatistiklerine göre, Türkiye toplam enerji tüketiminde 13. sırada yer alırken 2007-2017 döneminde hızlı büyümenin de etkisiyle yenilenebilir (güneş, rüzgâr, jeotermal, biyokütle ve atıklar dahil) enerji kaynaklarından elde edilen enerji tüketimini 33 kat (0,2 milyon tondan 6,6 milyon tona) (BP, 2018: 44) arttırarak dünyada ilk sıraya yerleşmiştir. Artık gelişmişlik göstergelerine bakıldığında en önemli başlıklardan birisinin kişi başı tüketilen enerjiden ziyade tüketilen enerji başına yapılan üretim olduğu söylenmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Verimlilik Eylem Planı’nda 30 milyar dolar tasarruf hedefi öngörülmektedir. Milli Enerji ve Maden Politikası çerçevesinde bulunan üç ana başlık, arz güvenliği, yerleşme ve en önemli başlık olan öngörülebilir piyasalar olarak sıralanmaktadır.

Bu başlıklar çerçevesinde Türkiye'nin durumuna öngörülebilirlik açısından bakarsak, petrol fiyatlarındaki keskin artışlar ve inişler hem ithalatçı hem de ihracatçıyı olumsuz etkilemekte, petrol söz konusu olduğunda özel bir durum ortaya çıkmaktadır. Dünyanın önemli kuruluşlarının çalışmalarına rağmen fiyat aralığının belirlenemiyor oluşu önemlidir. Ayrıca emtianın fiyatındaki yükselmeden daha önemli olan bunun ne kadar süreceğinin bilinebilmesidir ki mevcut durumda bunun pek mümkün olmadığı görülmektedir.

Yerleşme başlığında ise, mevcut durumda Türkiye'nin petrol rezervlerine komşu olması sebebiyle aslında petrol zengini olduğu yönünde bir yanlış bulunmakta, aksi yönde sonuçlarda elde edilebilme ihtimaline karşı önemli numune toplama çalışmaları devam etmektedir. Uzmanlara göre en azından karada aşırı kırımlar, yükseltinin fazla olması, jeolojik yapı ve küçük petrol sahalarının çıkarmak için ekonomik olmadığı söylenmektedir. Türkiye bu konuda geç kalmış durumdadır fakat böyle olmasa ve dünya ortalaması yakalansa bile artık dünyada bilinen rezervler azaldığı için bütün ekonomilerin bu anlamda benzer risklerle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Türkiye'nin en büyük dış yatırımcısı, Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR'ın yaptığı yaklaşık 20 milyar dolarlık enerji yatırımları bulunmaktadır. Reel sektörün tek noktaya yaptığı en büyük yatırım olan Aliğa STAR rafinerisinin Ekim ayında açılması sonucu havacılık yakıtları ithalatı sona ermiş durumda, iç piyasadan karşılanacak ve cari açığa 1,5 Milyar dolarlık kısmını kapatabilecek üretim yapılacaktır.

Arz güvenliği başlığından bakılır ise, enerjide yeni döneme geçişte, yazıda belirttiğimiz gibi bölgede güvenliği sağlayacak en uygun ülke olması çok önemli bir avantaj ve petrol bağımlılığındaki durumun aksine ciddi seviyelerde negatif etkileri azaltıcı fırsatlar bulunmaktadır. Enerji uzmanları görüşlerine

bakıldığında, buradaki kilit noktanın boru hatlarının geçiş şekli olduğu yani hattın mülkiyetinin sizde olmadığı koridor mu, geçiş yaptırılan ülkenin şirketine ödenmesi yani vananın kontrolüne sahip olunan ara kullanıcı olabileceğinizi sağlayan transit mi yoksa ticaret merkezi (hub) konumunda mı olduğudur. Gaz ithalatının petrol fiyatlarına endeksli yapılması, döviz kuru dalgalanmaları ile beraber kritik değişkenler olarak görünmektedir.

Son olarak üç ana başlığı takiben ifade edilen sürdürülebilir kalkınma, rekabet gücüne sahip özel sektör ve yeşil büyüme kavramları çerçevesinde bakıldığında, çoktan başlamış olan alternatif yenilenebilir enerji dönüşüm trendlerinin yakalanması zorunludur ve bakanlığın bu anlamda az enerji, yüksek verim ve yüksek katma değerli ürün vizyonu ile enerji verimliliğini ilk sıraya alması önemlidir. Çok yüksek maliyetler ve riskler barındıran akaryakıt sektörü bütün kritik değişkenleriyle özel yapıda olduğundan devlet desteği yaklaşımlarının da özel girişimlerin de farklı olması, kârlılık ve garantiden önce gerekirse kaybetme riskini de göze alarak uzun vadeli vizyonla hareket edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Alquist, R., & Gervais, O. (2013). The Role of Financial Speculation In Driving the Price of Crude Oil. *The Energy Journal*, 35-54.
- Çakmakçı, A. (2013). Akaryakıt Sektörüne İlişkin Vergi ve Mali Hukuk Uygulamaları. Seçkin
- DPT. (2007). Petrol ve Petrol Ürünleri Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- Engdahl, W. (2008). Petrol para iktidar Anglo-Amerikan politikası ve yeni dünya düzeni. Çev. Ertuğrul Bilal). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eraydın, K. (2015). Petrol Fiyatlarındaki Düşüşün Nedenleri ve Etkileri. (İ. A. Bölümü)
- EPDK. (2018). Petrol Piyasası Aylık Sektör Raporu
- EPDK. (2017). Petrol Piyasası Yıllık Sektör Raporu
- EPDK. (2018). Petrol Piyasası Yıllık Sektör Raporu

- Furuncu, Y. (2018). Küresel Enerji Piyasalarında Konvansiyonel Olmayan Üretimin Yükselişi ve Etkileri. İstanbul: SETA.
- Goulder, L. H. (1994). Energy taxes: traditional efficiency effects and environmental implications. *Tax policy and the economy*, 8, 105-158.
- Hamilton, J. D. (2003). What is an oil shock?. *Journal of econometrics*, 113(2), 363-398.
- Hamilton, J. D. (2008). Understanding crude oil prices (No. w14492). National Bureau of Economic Research.
- Kibritcioglu, A., & Kibritcioglu, B. (2003). Ham Petrol ve Akaryakıt Urunu Fiyat Artışlarının Türkiye'deki Enflasyonist Etkileri (= Inflationary Effects of Increases in Prices of Imported Crude-Oil and Oil-Products in Turkey) (No. 0306003). EconWPA.
- Lokman, K. (1969). Türkiye'de petrol arama amacıyla yapılan jeolojik etütler. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 72(72).
- Novotný, F. (2012). The link between the Brent crude oil price and the US dollar exchange rate. *Prague Economic Papers*, 2(2012), 220-232.
- Odası, P. M. (2016, Nisan). Petrol Bülteni. (1).
- Özlale, Ü., & Pekkurnaz, D. (2010). Oil prices and current account: A structural analysis for the Turkish economy. *Energy Policy*, 38(8), 4489-4496.
- ÖZTÜRK, İ., & KARPUZ, S. (2006). Türkiye'nin Enerji Ekonomisi ve Petrolün Geleceği. *Müsiad Araştırma Raporları*, (49).
- PETDER. (2017). Akaryakıt Dağıtım Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. *Petrol Sanayi Derneği*.
- PETDER. (2017). Sektör Raporu. *Petrol Sanayi Derneği*.
- PETDER. (2018). Ağustos Ayı Sektör Raporu. *Petrol Sanayi Derneği*.
- Portney, P. R., Parry, I. W., Gruenspecht, H. K., & Harrington, W. (2003). Policy watch: the economics of fuel economy standards. *Journal of Economic perspectives*, 17(4), 203-217.
- Taşman, C. E. (1949). Petrolün Türkiye'de Tarihçesi. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 39(39).
- Terzioğlu, M. K. Ham Petrol Fiyatları ve Döviz Kruru: Markov-Geçiş Hata Düzeltme Modeli. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA)*, 3(1), 339-347.
- TPAO. (2017). Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu. Türkiye Petrolleri Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı.
- TÜPRAŞ. (2017). Faaliyet Raporu. Türkiye Petrol ve Rafinerileri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ), Ankara.
- Yiğit, E. (1993). Petrol sanayiinde gelişmeler ve Türkiye'de petrol talebi üzerine ekonometrik bir inceleme. DPT.
- <https://www.globalpetrolprices.com/articles/51/>, Erişim:30/11/2018.
- <https://www.globalpetrolprices.com/articles/46/>, Erişim:30/11/2018.
- <https://www.epdk.org.tr/Detay/DownloadDocument?id=mV-y+EM5Z1DU>, Erişim:02/09/2018
- <https://enerjienstitusu.org/2014/01/28/makale-turkiye-petrol-piyasasinda-kayitdisi-ile-mucadele>, Erişim:09/10/2018.
- <http://www.barissanli.com/calismalar/2011/Haz2011-barissanli-ithalatkurupetrol.pdf> Erişim:04/09/2018.
- <https://www.iea.org/oil2018/>, Erişim:04/09/2018.
- <https://blogs.imf.org/2014/12/22/seven-questions-about-the-recent-oil-price-slump/> Erişim:14/10/2018.
- https://www.iea.org/textbase/npsum/high_oil04sum.pdf, Erişim:04/09/2018.
- <http://www.mahfiyegilmez.com/2014/12/once-petrol-fiyatlar-anormal-bicimde.html> Erişim:14/10/2018
- http://tcmbblog.org/wps/wcm/connect/blog/tr/main+-menu/analizler/vadeli+petrol+fiyatları#dipnot2_link, Erişim:14/10/2018.
- <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-energy-use-2018-executive-summary.pdf>, Erişim:09/10/2018.
- <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, Erişim:14/10/2018.
- <http://www.eppen.org/index.php?sayfa=Yorumlar&link=&makale=183>, Erişim:05/09/2018

(Footnotes)

1. Serbest dolaşımdaki akaryakıtın bayi, serbest kullanıcılar ve lisanssız son kullanıcılara satışlarını kapsar.
2. Yurtiçi satışlar ve transit rejimi kapsamında son kullanıcılara yapılan teslimleri kapsar.
3. Yurtiçi satışlar, ihracat kayıtlı teslimler ve transit rejim kapsamındaki teslimlerin toplamıdır.
4. Bu toplamın 66,5 milyar TL'sini ÖTV, 25,6 milyar TL'sini ise KDV oluşturmuştur. Ürün kalemlerinde 72,6 milyar TL'si motorinler, 9,8 milyar TL'si benzinler, 9,4 milyar TL'si LPG, kalanı ise diğer ürünlerdir.
5. K. Benzin 95 Oktan, Motorin (Avrupa standartlarına göre tamamı azami kükürt miktarının 10 mg/kg olması zorunlu eurodizel) ürünlerdir. Bu ürünlerin fiyatları, Platts European Market Scan da CIF MED (Genova/Lavera) \$/TON olarak yayımlanmakta, günlük fiyatların ortalamasının, TCMB tarafından belirlenen ABD doları döviz satış kuru ve ürünün yoğunluğu ile çarpılması ile bulunmaktadır.

Bebek Mamaları ve Devam Sütünde ÖTV Muafiyeti

Giriş

Özellikle ÖTV tahsil edilen eşyaların, gümrük tarife pozisyonları dâhilinde belirlenmesi nedeniyle, birçok şirket ÖTV mükellefi olduğunun farkında olmayabiliyor. Durum böyle olunca, gümrük idaresi veya vergi idaresi tarafından yapılan denetimlerde yüksek cezalar düzenlenebiliyor.

ÖTV Kanunu'nda 05.12.2017 günü yapılan değişiklik ile Türk Gümrük Tarife Cetvelinin 22 inci faslında yer alan eşyalardan bir kısmı, Kanuna ekli III sayılı Listeye dahil edilmiş ve bu faslında yer alan eşyaların ithalinde veya yurt içi tesliminde ÖTV tahsil edilmeye başlanmıştır.

Hakan UÇAK*

22 inci Fasılda Hangi Eşyalar Yer Almakta?

Türk Gümrük Tarife Cetvelinin 22 inci faslında yer alan eşyaları incelemediğimizde aşağıda yer alan eşyaları kapsadığı görülecektir.

- Şaraplar
- Şampanyalar
- Meyve Suları, Mineral Sular
- Kola ve Gazozlar
- Biralar
- Şalgam Suyu
- Aromalandırılmış İçme Sütleri
- Bebek Mamaları
- Devam Sütleri

Torba Yasa Hangi Eşyalara İlişkin Düzenleme Getiriyor

Şu an Türkiye Büyük Millet Meclisinde gündemde olan Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ÖTV III sayılı listesinde yer alan bazı eşyalar üzerinde tahsil edilen ÖTV'ye ilişkin düzenleme yapılıyor.

Söz konusu düzenlemenin yasalaşması durumunda; şalgam suyu, bebek mamaları, devam sütünden tahsil edilen % 10 oranındaki ÖTV tahsilatından vazgeçilmekte ve bu eşyalardan dolayı vergi ve ceza ile muhatap olan şirketlerin vergi ve cezaları silinmekte.

Benzer Kapsamda ÖTV Tahsil Edilen Başka Eşyalar Var Mı?

ÖTV Kanunu ekli listelerde yer alan eşyaların gümrük tarife istatistik pozisyonunda belirlenmesi nedeniyle, sağlık amaçlı olarak kullanılabilen bir takım eşyalar, gümrük tarife cetvelinde kozmetik bölümünde sınıflandırılmakta ve bu eşyalardan ÖTV tahsil edilebilmektedir. Özellikle 33 üncü fasılda yer alan, kontak lens solüsyonu, burun damlası, gözyaşı damlalarından da % 20 oranında ÖTV tahsil edilebilmektedir.

Sorumlu Vergicilik Bakış Açısıyla;

Şu an Türkiye Büyük Millet Meclisinde gündemde olan Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ÖTV III sayılı listesinde yer alan düzenleme uyarınca; şalgam suyu, bebek mamaları, devam sütünden tahsil edilen % 10 oranındaki ÖTV tahsilatından vazgeçilmesine ilişkin düzenleme hayata geçirilmektedir.

Bu fırsatla, bebek mamaları ve devam sütünden ÖTV tahsil edilmemesine ilişkin düzenlemenin benzerinin "Tıbbi Amaçlı Olan ve Sağlık Bakanlığınca Onaylanan" eşyalar için de yapılarak ÖTV Kanunu ekinde yer alan liste dışında tutulması ile sosyal faydanın artırılacağı değerlendirilmektedir.

Hariçte İşleme Rejiminde KKDF

Bilindiği üzere Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu uygulamasını belirleyen 12.05.1988 tarih 88/12944 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 3.maddesi (d) bendine göre;

Çetin GÖLGE *

Kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekline göre yapılan ithalatta % 6 oranında Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ödenir.

Yine ilgili kararın 3.maddesi (d) bendinde belirlenen bir istisnaya göre dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalatta bu oran sıfır (% 0) olarak uygulanır.

Fon'a Kesinti Yapılmayacak Krediler başlıklı 4.madde 14.fıkrasında ise yatırım teşvik belgesi kapsamında yapılan ithalatlara muafiyet getirilmiştir.

Dolayısıyla hariçte işleme rejimine tanınan herhangi bir KKDF muafiyeti uygulaması bulunmamaktadır.

Hariçte işleme rejimine ilişkin hükümler 4458 sayılı Gümrük Kanunu 135 ila 149. maddelerinde ve bağlı Gümrük Yönetmeliği 395 ila 414.maddelerinde düzenlenmiştir.

Buna göre, bahsi geçen kanununun 141., 142. ve 143.maddelerinde sayılan haller için ayrı ayrı KKDF durumunu inceleyelim:

- 4458 sayılı Gümrük Kanunu 135.maddesine göre serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinden geçici olarak ihracı ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin ithal vergilerinden tam veya kısmi muafiyet suretiyle geri gelmesi
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın garanti nedeniyle sözleşmeye bağlı olarak veya kanuni bir yükümlülüğe dayanarak ya da bir imalat hatası nedeniyle bedelsiz olarak tamir edilip geri gelmesi
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu 143.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın bedel karşılığında tamir edilip geri gelmesi
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın tamir edilemeyerek yenisiyle değiştirilmesi
- 4458 sayılı Gümrük Kanunu 143.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın tamir edilememesi nedeniyle parçasının değiştirilmesi ve çalışabilir hale getirilerek geri gelmesi

4458 sayılı Gümrük Kanunu 135.maddesine göre serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinden geçici olarak ihracı ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin ithal vergilerinden tam veya kısmi muafiyet suretiyle geri gelmesi;

Serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işleme faaliyetlerine tabi tutulmak üzere Türkiye Gümrük Bölgesinden geçici olarak ihracı ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin ithal vergilerinden tam veya kısmi muafiyet suretiyle geri gelmesi halinde bahsi geçen kanununun 141.maddesine göre geçici ihrac eşyasının ithalat vergileri tutarı indirilerek kısmi muafiyet uygulanır. Bununla birlikte KKDF için de aynı muafiyet geçerlidir. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 09.06.2006 tarihli ve 043749 sayılı yazısına göre işçilik bedeli olarak yapılan transferler it-

halat bedeli değil, görünmeyen işlemler kapsamında gerçekleştirilen harcamalar olduğundan KKDF ödenmesi gerekmez. Ancak, işçilik bedeli dışında kullanılan ara mamuller için kıymeti ayırt edilebilmesi koşuluyla KKDF ödenmesi gerekir.

Örneğin kumaş gönderilip gömlek olarak geri gelir. Bu durumda kumaş gömlek olurken bir işleme faaliyetine tabi tutulur. İşleme faaliyeti sırasında düğme ve iplik gibi bazı ara mamuller de ithal edilen gömlekle birlikte ithal edilmiş olur. Bu durumda düğme ve ipliğin kıymetinin faturada ayırt edilebilmesi durumunda KKDF ödenmesi gerekir.

4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın garanti nedeniyle sözleşmeye bağlı olarak veya kanuni bir yükümlülüğe dayanarak ya da bir imalat hatası nedeniyle bedelsiz olarak tamir edilip geri gelmesi;

4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı gidecek eşyanın çıkış işlemleri Gümrük Genel Tebliği (Hariçte İşleme-Geçici İhracat) Seri No.1'e göre yapılmaktadır. Bu bağlamda Gümrük Yönetmeliği 398.maddesi çerçevesinde eşyanın tamir edilebilir durumda olduğunun tevsiki gerekir. Geri gelen tamir edilmiş eşya tam muaf olarak serbest dolaşıma girer. Yapılan tamir ve montaj işlemleri bedelsiz olarak yapıldığı için herhangi bir KKDF ödenmesi gerekmez.

Örneğin çalışmayan bilgisayar gönderilip tamir edilerek çalışan bilgisayar geri gelir. Garanti nedeniyle sözleşmeye bağlı olarak veya kanuni bir yükümlülüğe dayanarak ya da bir imalat hatası nedeniyle bedelsiz tamir edildiğinden KKDF ödenmesi gerekmez.

4458 sayılı Gümrük Kanunu 143.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın bedel karşılığında tamir edilip geri gelmesi;

4458 sayılı Gümrük Kanunu 143.maddesine göre

tamir amaçlı gidecek eşyanın çıkış işlemleri Gümrük Genel Tebliği (Hariçte İşleme-Geçici İhracat) Seri No.1'e göre yapılmaktadır. Bu bağlamda Gümrük Yönetmeliği 398.maddesi çerçevesinde eşyanın tamir edilebilir durumda olduğunun tevsiki gerekir. Giden eşyanın bedel karşılığında tamir edilip geri gelmesi durumunda gümrük kıymeti olarak tamir masraflarına eşit bir tutar dikkate alınarak, işlem görmüş ürünlerin serbest dolaşıma giriş beyannamesinin tescil edildiği tarihte (6121), bu ürünlere uygulanacak vergi oranı ve diğer vergilendirme unsurlarına istinaden sadece tamir bedeli üzerinden vergilendirme yapılır. Garanti kapsamında olmaması nedeniyle yapılan tamir işlemi karşılığında bir bedel ödenir. Her ne kadar bu bedel üzerinden vergilendirme yapılsa da Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 09.06.2006 tarihli ve 043749 sayılı yazısına göre işçilik bedeli olarak yapılan transferler ithalat bedeli değil, görünmeyen işlemler kapsamında gerçekleştirilen harcamalar olduğundan KKDF ödenmesi gerekmez.

Örneğin çalışmayan bilgisayar gönderilip tamir edilerek çalışan bilgisayar geri gelir. Garanti kapsamında olmaması nedeniyle bedel karşılığında tamir edilmiş olsa da yapılan işlem karşılığında alınan bedel sadece işçilik bedeli olduğundan KKDF ödenmesi gerekmez.

4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın tamir edilemeyecek yenisiyle değiştirilmesi;

4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı gidecek eşyanın çıkış işlemleri Gümrük Genel Tebliği (Hariçte İşleme-Geçici İhracat) Seri No.1'e göre yapılmaktadır. Bu bağlamda Gümrük Yönetmeliği 398.maddesi çerçevesinde eşyanın tamir edilebilir durumda olduğunun tevsiki gerekir. Giden eşyanın tamirinin mümkün olmaması nedeniyle garanti nedeniyle sözleşmeye bağlı olarak veya kanuni bir yükümlülüğe dayanarak ya da bir imalat ha-

tası nedeniyle aynı teknik özelliklere sahip yenisiyle değiştirilmesi durumunda KKDF ödenmesi gerekir.

Örneğin çalışmayan bilgisayar gönderilip tamir edilemeyeceği anlaşılır ve garanti nedeniyle sözleşmeye bağlı olarak veya kanuni bir yükümlülüğe dayanarak ya da bir imalat hatası nedeniyle yenisiyle değiştirilir. Bu işlemin bedelsiz yapılması durumu hariç olmak üzere beyannamenin tescil tarihinde (6121) yeni eşyanın bedeli ihracatçıya ödenmemiş olursa KKDF ödenmesi gerekir.

4458 sayılı Gümrük Kanunu 143.maddesine göre tamir amaçlı giden bir eşyanın tamir edilememesi nedeniyle parçasının değiştirilmesi ve çalışabilir hale getirilerek geri gelmesi;

4458 sayılı Gümrük Kanunu 142.maddesine göre tamir amaçlı gidecek eşyanın çıkış işlemleri Gümrük Genel Tebliği (Hariçte İşleme-Geçici İhracat) Seri

No.1'e göre yapılmaktadır. Bu bağlamda Gümrük Yönetmeliği 398.maddesi çerçevesinde eşyanın tamir edilebilir durumda olduğunun tevsiki gerekir. Tamir amaçlı giden eşyanın tamir edilememesi nedeniyle parçasının yenisiyle değiştirilmesi ve çalışabilir hale getirilerek geri gelmesi durumunda tamir ve montaj bedelinden ayırt edilebilmesi koşuluyla değişen parçanın bedeli için KKDF ödenmesi gerekir.

Örneğin çalışmayan bilgisayar gönderilip tamir edilmesi için gerekli tetkik yapılır ve bilgisayarın içindeki entegre devrelerden herhangi birinin komponentinin değiştirilmesi gerektiği anlaşılır. Bu işlem yapıldıktan sonra bilgisayar çalışır hale gelir. Bu durumda tamir ve montaj dışında yenisiyle değiştirilen komponentin bedelinin beyannamenin tescil tarihinde (6121) ihracatçıya ödenmemiş olması durumunda KKDF ödenmesi gerekir.

TARİFENİN YORUMU İle İlgili Genel Kurallar Üzerine

Giriş

Gümrük Camiasının eski mensupları mevzuatın geniş kapsamı ve karmaşıklığına vurgu yapmak istediklerinde “Gümrük mevzuatını en iyi Cemal ERBAY bilirdi, O dahi üçte birini bilirdi” derler. Bu söz yalnızca mevzuata değil, bilaistisna tüm gümrük camiasının sitayişle andığı nadir insanlardan rahmetli Müsteşar Yardımcımız Cemal ERBAY’ın genç kuşak personel tarafından örnek alınması gereken kişiliğine de atıf yapıyor. Biz de aziz hatırasını hayırla yâd ediyoruz.

Orhan EVİNTAN*

Bu yazımızda çok kapsamlı ve karmaşık mevzuatımızın bazen “deliye pösteği saydıran” cinsten kısımlarına değil, bulmaca çözmek gibi keyifli bir uğraş olan tarife bilgisine değineceğiz. Herhangi bir eşyanın tarifede yerini bulmak ve sınıflandırmak eğlenceli olmakla birlikte, defalarca okunsa da anlaşılması zaman alan “Tarifenin Genel Yorum Kuralları”nın(GYK) da yorumlanması ve tartışılmasının gerekli olduğunu düşünüyoruz. Yazının konusunu GYK’nın oluşturması fikri ise sevgili dostum Osman ERDOĞAN’ın yeni projesi olan PC Gümrük Danışmanlığına yaptığım fikri katkılar sonucu ortaya çıktı.

Dünyada ticarete konu tüm eşyanın yer aldığı tarife cetveli ve eşyanın bu cetvelde nasıl ve nerede sınıflandırılacağı konusu uzmanlık bilgisi gerektiren özel bir alandır. Tarife bilgisinin gerekliliği ve önemi üzerine çok şey söylenebilir. Fakat biz sözü fazla uzatmadan ve yazımızı mevzuat metinlerine boğmadan “Tarifenin Yorumu İle İlgili Genel Kurallar”ın sınıflandırma kararlarında çokça kullanım örneği olan kurallarından ziyade, yorum farklılıklarını ortaya koyan değişik örneklerle bazı kurallarını tartışmaya çalışacağız.

Her ne kadar yazımızı mevzuat metinlerine boğmak istemesek de üzerinde tartışacağımız “Tarifenin Yorumu İle İlgili Genel Kurallar” buraya alıntılama zorundayız:

Tarifenin Yorumu İle İlgili Genel Kurallar

Tarifenin uygulanmasında aşağıdaki kurallara uyulacaktır:

1. Bölüm, fasıl ve tali fasıl başlıkları sadece gösterici niteliktedir; yasal amaçlar için eşyanın tarifedeki yerinin saptanması, pozisyon metinlerine, ilgili herhangi bir bölüm veya fasıl notuna ve bu pozisyonlar veya notlar hükümlerinde aksi belirtilmedikçe, aşağıdaki kurallara göre yapılır.

2. (a) Tarifenin belirli bir pozisyonunda herhangi bir eşyaya yapılan bir atf, bu eşyanın imali bitirilmemiş veya aksamı tamamlanmamış olanlarını da kapsar. Şu kadar ki, bu gibi imali bitirilmemiş veya aksamı tamamlanmamış eşyanın gümrüğe sunulduğunda, imali bitirilmiş veya aksamı tamamlanmış eşyanın ayırt edici niteliğini içermesi gerekir. Böyle bir atf, imali bitirilmiş veya aksamı tamamlanmış eşya ile, yukarıdaki hükme göre böyle sayılan eşyanın sökülerek veya monte edilmeden getirilmiş olanlarını da içine alır.

(b) Tarifenin belirli bir pozisyonunda herhangi bir maddeye yapılan atf, bu maddenin karışımlarını, bileşimlerini ve diğer maddelerle birleştirilmiş veya karıştırılmış hallerini de içine alır. Aynı şekilde, belirli bir maddeden mamul bir eşyaya yapılan herhangi bir atf, tamamen veya kısmen bu maddeden mamul eşyayı da içine alır. Birden fazla maddeden meydana gelen eşyanın tarifedeki yeri, aşağıda (3) numaralı kuralda belirtilen prensiplere göre saptanır.

3. (2-b) Numaralı kuralın uygulanması nedeniyle veya başka herhangi bir nedenle eşyanın ilk bakışta iki veya daha fazla pozisyonda sınıflandırılabilmesi halinde o eşyanın tarifedeki yerinin saptanması aşağıdaki şekilde yapılır:

(a) Eşyayı en özel şekilde tanımlayan pozisyon, daha genel şekilde tanımlayan pozisyona göre öncelik alır. Bununla beraber, iki veya daha fazla pozisyonun her birinin, birbirleriyle karıştırılmış veya birleştirilmiş eşyanın sadece birine ya da perakende satılacak hale getirilmiş takımın sadece bir parçasına atıfta bulunması halinde, bu pozisyonların, pozisyonların birisi eşyanın tam ve kesin tanımını verse bile, söz konusu eşyayı eşit derecede özel şekilde tanımladığı mütalaa edilir.

(b) (3-a) Kuralının uygulanmasıyla, tarifedeki yeri tayin edilemeyen bileşik ürünlerin ve çeşitli maddelerden oluşan veya çeşitli eşyanın birleşmesiyle meydana gelen mamuller ile perakende satılacak hale getirilmiş takım halinde bulunan eşyanın tarifedeki yeri, bunlara esas niteliğini veren madde veya eşya saptanabildiği takdirde buna göre bulunur.

(c) (3-a) veya (3-b) kuralları uyarınca tarifedeki yeri saptanamayan eşya, her biri geçerli olabilecek pozisyonların numara sırasına göre sonuncusunda mütalaa edilecektir.

4. Yukarıdaki Kurallara uygun olarak sınıflandırılmayan eşya, bu eşyaya en çok benzeyen eşyanın bulunduğu pozisyonda sınıflandırılır.

5. Yukarıda belirtilen hükümlere ilaveten, aşağıdaki eşya konusunda şu kurallar uygulanır:

(a) Fotoğraf makinası mahfazası, müzik aleti mahfazası, silah mahfazası, çizim aleti kutuları, kolye kutuları ve benzeri kutular, özellikle belli bir eşyaya veya takım halindeki eşyaya göre şekil verilmiş veya bu eşyaya uygun olarak yapılmış olup uzun süre kullanılmaya uygun ve ait oldukları eşya ile birlikte ithal edilen kutular, normal olarak bu eşya

ile birlikte satılan türde iseler, beraber satıldıkları eşya ile birlikte sınıflandırılırlar. Ancak bu Kural, bir bütün olarak esas niteliği mahfaza olan eşyaya uygulanmaz.

(b) Yukarıda 5 (a) kuralındaki hükümler saklı kalmak şartıyla, içindeki eşya ile birlikte sunulan ambalaj maddeleri ve ambalaj mahfazaları bu eşyanın ambalajında normal olarak kullanılan türden ambalaj maddeleri olmaları şartıyla bu eşya ile beraber sınıflandırılırlar. Bununla beraber, bu tür ambalaj maddeleri veya ambalaj mahfazalarının, sürekli kullanıma elverişli olduklarının açıkça belli olması halinde bu hüküm uygulanmaz.

6. Yasal amaçlar için, eşyanın bir pozisyonun alt pozisyonlarında sınıflandırılması, sadece aynı seviyedeki alt pozisyonların mukayese edilebilirliği dikkate alınarak, bu alt pozisyonlardaki şartlar ile bu pozisyonla ilgili alt pozisyon notlarına ve gerekli değişiklikler yapılmış olarak, yukarıdaki kurallara göre saptanacaktır.

Metinde aksi belirtilmedikçe bu kuralın tatbikinde, ilgili Bölüm ve Faisil Notları da, uygulanır.

Kabul etmek gerekir ki, uluslararası ticarete konu tüm eşyaların tarife cetvelinde ismen zikredilmesi ve tanımlanması beklenemez. Altı haneli kodlamadan oluşan Armonize Sistem Nomanklatüründe yer alan pozisyon ve altpozisyon tanımları yaklaşık 5000 eşyayı karşılamaktadır. Sekiz haneli kodlama sisteminden oluşan AB Kombine Nomanklatüründe ise yaklaşık 21000 eşya karşılığını bulmaktadır. Oysa dünyada ticarete konu olan eşya çeşidi bahis konusu rakamlarla kıyas kabul etmeyecek kadar fazladır. Bu durumda eşyayı nasıl sınıflandıracamız, tarife cetvelindeki yerini nasıl bulacağız sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Uzmanlık gerektiren özel bir alan olduğunu vurguladığımız tarife bilgisini haiz bir kişiyle, mesleki olarak tarife bilgisini haiz olmayan ya da bu konuda yet-

kinliği olmayan bir kişinin herhangi bir eşyanın tarife cetvelindeki yerini araması arasında fark vardır. Tarife bilgisini haiz bir kişi genellikle eşyanın hangi fasıl ya da fasıllarda yer alabileceğini söyleyecektir. Eşyanın hangi fasılda yer aldığını bilmesi bile eşyayı aramak üzere eline aldığı basılı bir tarife cetveli kitabında eşyanın sınıflandırıldığı yere yakın bir sayfayı doğrudan açacaktır. Eşyanın, kitabın baş, orta veya son kısımlarından hangisine yakın yerde olduğunu bilir. Örneğin; Bir tekstil ürününü aramak üzere kitabı eline aldığı baş veya son sayfaları değil kitabın ortasını açacaktır. Gıda maddelerini kitabın ortası veya sonuna yakın yerlerde, elektrikli bir cihazı da baş veya orta kısmında aramayacaktır. Hangi eşyayı nerede araması gerektiği bilgisi aşağıda bahsedeceğimiz tarifenin temel mantığını bilmesinin yanı sıra tarifeye epeyce haşır neşir olduğunu göstergesidir.

Herhangi bir eşyanın tarife cetvelindeki yerini saptamaya çalışırken bir mantık silsilesi kullanmalıyız. Çünkü tarife cetveli hazırlanırken eşyalar belirli bir mantıksal dizilimle sıralanmıştır. Bu mantıksal dizilim kaba bir tabirle “HAM OLANDAN İŞLENMİŞ OLANA” doğrudur. Başka bir ifadeyle eşyanın doğada mevcut yalın halleri tarifenin baş taraflarında; işlenmiş, çeşitli işlem ve süreçlerden geçerek imal

edilmiş daha komplike eşya ise tarifenin sonraki bölüm ve fasıllarında yer alır.

Örneğin; CANLI AĞAÇLAR 6’ncı fasılda, ağaçlardan elde edilen AHŞAP EŞYA 44’üncü fasılda, Ağaçlar ve ağaç eşyadan elde edilen ODUN HAMURU 47’nci fasılda, odun hamurundan elde edilen KAĞIT 48’inci fasılda, kağıda basılan KİTAPLAR ise 49’uncu fasılda sınıflandırılır. Aynı mantıksal dizilim bölüm ve fasılların kendi içlerinde de geçerlidir. Ancak istisnalar da vardır. Tarife bilgisini zamanla geliştiren kişiler 96’ncı fasılın deyim yerindeyse “aykırı” olduğunu fark ederler.

Tarifenin halihazırdaki hali elbette mükemmel değildir ve sürekli değişim ve gelişim göstermektedir. Temel mantık silsilesine aykırı sınıflandırmalar geçmişte olmuştu halen de mevcuttur. Örneğin bilgisayar monitörleri 2007 yılına kadar 84.71 tarife pozisyonunda sınıflandırılmaktaydı. 2007 yılından itibaren 85.28 tarife pozisyonunda sınıflandırılmaya başladı. Bu değişiklik yapılmadan önce DİVAN dergisinde tarife üzerine yayınlanan bir yazımızda bilgisayar monitörlerinin 85.28 tarife pozisyonunda sınıflandırılması gerektiğini belirtmiştik. Bugün de aynı şekilde “Otomatik Bilgi İşlem Makinaları” yani bilgisayarların neden 85’inci fasılda değil de 84’üncü fasılda sınıflandırılmaya devam edilmesinin

mantıklı bir açıklamasının olmadığını söylüyoruz.

Bundan 65 yıl önce tonlarca ağırlıktaki ENIAC gibi bilgisayarların veya 1970'li yılların sonunda OD-TÜ'de bulunan ve Fortran IV dersinde yakından tanık olduğumuz delikli kartlarla çalışan bilgisayarların hareketli mekanik parçalarının çokluğu, bu eşyanın zamanında 84'üncü fasılda sınıflandırılmasını açıklıyor. Ancak günümüzde SSD sabit disklerin yaygınlaşmasıyla birlikte soğutma amaçlı fanlar haricinde mekanik bir hareketi olan parçası kalmayan tamamen elektronik bilgisayarlar ve giriş-çıkış birimlerinin 84'üncü fasılda sınıflandırılmaya devam edilmesi mantıklı değil.

Tarife bilgisi olmayan ya da bu konuda yetkin olmayan bir insan tarife cetveli kitabını eline aldığına ona en çok yardımcı olacak kısım doğal olarak "Bölüm ve Fasil Başlıkları"nın yer aldığı "İÇİNDEKİLER" sayfaları olacaktır. Günümüzde tarife cetvelinin kâğıt olarak basılı formatını bulmak da zordur. Artık her bilgi elektronik ortama taşınmakta ve çoğunlukla "içindekiler" sayfası da elektronik ortama aktarılmamaktadır. Bunun nedeni Tarife bilgisini mesleki olarak bilmek zorunda olan kişilerin artık bölüm ve fasıl başlıkları listesine pek de ihtiyaç duymamaları olabilir. Tarifenin mantığını kavramadan elektronik ortamda eşya fihristinden veya CTRL+F tuşları ile eşya aramak çok yanıltıcı sonuçlara götürebilir. Tarife bilgisini mesleki olarak bilmek zorunda olan kişiler eşyanın sınıflandırılmasında içindekiler sayfasında yer alan Bölüm ve Fasil başlıklarının sadece yön ve yol gösterdiğini yasal amaçlar için eşyanın tarifedeki yerinin saptanmasında kullanılamayacağını bilirler.

Tarifenin Yorumu ile İlgili Genel Kurallar (GYK) 1

Tarifenin Yorumu ile İlgili Genel Kurallardan (GYK) 1 Nolu kural her ne kadar yorum kuralı olsa da diğer kurallara nazaran; yoruma pek de gerek bırakılmayan katı bir metindir. Çünkü GYK 1'de eşya özetle:

- Ya pozisyon metinlerinde ismen geçmekte, tanımlanmakta veya tarif edilmekte,
- Ya da Bölüm veya Fasil notlarında ismen geçmekte, tanımlanmakta, tarif edilmekte, hariç tutulmakta veya nerede olduğuna işaret edilmektedir.

GYK 1 her zaman en öncelikli yorum kuralıdır. Diğer kurallara, bahsi geçen pozisyonlar veya notlar hükümlerinde aksi bir durum, tanım veya tarif belirtilmedikçe geçilebileceği şartının da unutulmaması gerekir.

Tarife Cetveli'nin Yorumu ile İlgili Genel Kurallar (GYK) 1 nolu kural gereği bölüm, fasıl ve tali fasıl başlıkları sadece gösterici nitelikte olup, yasal amaçlar için kullanılamaz, hukuki açıdan bağlayıcılığı yoktur. Burada geçen "gösterici" ifadesi tek başına kullanıldığında neyi gösterdiği belli olmayan bir anlam taşıyor. "Gösterici" yerine "yol gösterici" olsaydı veya Dünya Gümrük Örgütü orijinal İngilizce metninde olduğu gibi "referans" olarak çevrilseydi daha anlaşılır olabilirdi. ATA karnesinde olduğu gibi yine Fransızca çeviri baskın çıkmış gibi görünüyor.

1 Nolu GYK'ndan da anlaşılacağı gibi bir eşyanın bölüm, fasıl ve tali fasıl başlığında ismen yer alması yasal amaçlar için sınıflandırmaya yetmemekte, eşyanın nerede bulunabileceğine dair bir nevi yol göstermektedir. Bölüm, fasıl ve tali fasıl başlıklarının sadece yol gösterici nitelikte olmasını bir tebligat için adres ararken bulmaya yardımcı ana yönlere, ana yollar ve tali yollar olarak tasavvur edebiliriz. Tebligatın yasal olarak geçerli olabilmesi tam adresine ulaşıp tebliğ edilmesiyle mümkündür. Bölüm, fasıl ve tali fasıl başlıkları yasal amaçlar için sınıflandırma yapmak için değildir. Eşyanın sınıflandırılmasında sadece yön ve yol gösterici olarak düşünülmemelidir. Eşyanın sınıflandırılmasında pozisyon metinleri, bölüm veya fasıl notları ve tarifenin yorum kuralları yasal olarak bağlayıcıdır.

Tebliğat Kanunu'na uygun yasal olarak geçerli bir

tebligat yapabilmek için adres tespiti örneğimize dönersek, hayali bir isim ve adres tasarlayarak Ankara İli, Gölbaşı ilçesi, Kuzucubelen mevkiinde ikamet ettiğini bildiğimiz Mehmet Kuzucubelenli isimli bir kişiye ödeme emri tebliğ edileceğini varsayalım. Bu örnekte İli Bölüm başlığı, İlçeyi fasıl başlığı, mevkiyi ise tali fasıl başlığı gibi telakki edip, mesafe kaydetsek de elimizdeki bilgiler yasal bir tebligat için yeterli değildir. Mahalle, sokak, bina ve daire numarası gibi yasal olarak geçerli bir tebligat yapabilmek için daha fazla ayrıntı içeren adres bilgisine ihtiyacımız vardır.

Fasıl başlıkları yol gösterici olduğu gibi hiç fikir veremeyebilir. Bu duruma güzel bir örnek Gümrüklerde en çok rastlanan eşyalardan olan konteynerlerin yer aldığı 86'ncı fasıl başlığıdır:

Fasıl 86

Demiryolu Ve Benzeri Hatlara Ait Taşıtlar Ve Malzemeler Ve Bunların Aksam Ve Parçaları; Her Türü Mekanik (Elektro Mekanik Olanlar Dahil) Trafik Sinyalizasyon Cihazları

Fasıl başlığına bakarak fasılın demiryolu taşıt ve malzemelerini kapsadığı, konteynerlerle ilgili hiçbir referans, yol gösterme ve ipucu içermediği sonucuna ulaşabiliriz. Oysa konteynerler 86.09 tarife pozisyonunda ismen yer alırlar.

Tarifenin Yorum Kurallarını ve hiyerarşisini kolaylıkla akılda kalabilmesi için aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

GYK 1	Pozisyon Metinleri, Bölüm ve Fasıl Notları
GYK 2 (a)	Natamam Eşya; Demonte Eşya (Ayırt edici nitelik)
GYK 2 (b)	Karışımlar, Bileşimler
GYK 3	2 veya daha fazla pozisyonda yer alan eşya
GYK 3 (a)	En özel şekilde niteleyen
GYK 3 (b)	Esas nitelik
GYK 3©	Son numara
GYK 4	En benzer eşya
GYK 5 (a)	Özel mahfazalar
GYK 5 (b)	Paketleme ambalajları
GYK 6	Altpozisyon kuralı

Genel Yorum Kuralı 2

Tarifenin Yorumu İle İlgili Genel Kurallar söz konusu olduğunda üzerinde görüş birliğine varılmayan yorumlar yapılacaksa bu genellikle GYK 2'nci kural ile birlikte başlayacaktır. Sınıflandırma kararları ve bağlayıcı tarife bilgileri genellikle GYK 1 ve GYK 6 kullanılarak verirse de görüş ve yorum farklılıkları GYK 2 ve GYK 3'de olduğu kadar fazla değildir. Herhangi bir Gümrük İdaresinin Muayene Kurulundan tutun da Gümrük İşbirliği Konseyi Armonize Sistem Komitesine varana kadar sınıflandırmaya ilişkin yapılan tartışmalar genellikle GYK 2 ve devamındaki kurallar etrafında gerçekleşir. Yine çoğunlukla görüş birliği, oybirliği sağlanamaz ve görüş çokluğu, oy çokluğu ile tarife tespiti tartışmalı olan eşyalar hakkında bir karara varılır.

GYK 2'de gerçekten bir yorum safhasına geçilmekte ve yorumlamayı sağlayan, dayanak noktası oluşturan temel kavram ve terimler de karşımıza çıkmaya başlamaktadır. "AYIRT EDİCİ NİTELİK" (Asıl özelliklerine sahip olma) da bu kavramların başta gelenidir.

Bir eşyanın “AYIRT EDİCİ NİTELİK”inin ne olduğuna öncelikle KARAR vermek gerekir ki, bu da ancak YORUM ile mümkündür.

GYK 2(a) özetle 2 tür eşyayı açıklar:

NATAMAM EŞYA (Tamamlanmamış, imali bitmemiş, belki imalat aşamalarının yarısını geçmiş, belki yarısına bile gelmemiş, belki %90’ı bitmiş) Örneğin: Mesleğe ilk başladığım 1994 yılında Gümrükler Genel Müdürlüğü Tarife Şubesindeki 18 ay çalışma dönemimden hatırladığım kadarıyla; Sanayi Bakanlığı tüplü televizyon alıcı cihazlarının baskılı devre kartları üzerinde yalnızca güç kaynağı ve TV Tunerinin bulunmasının eşyanın TV alıcı cihazı sayılması için yeterli olduğu, mümeyyiz vasfını haiz olduğu yönünde Gümrükler Genel Müdürlüğü’ne görüş bildirmişti. Üzerinde tuner ve güç kaynağı bulunan ve TV cihazının hacim, ağırlık ve imalat aşamaları içinde oldukça küçük bir yer kaplayan, en fazla A4 kağıt boyutundaki baskılı devre kartı (Lehim banyosundan geçirilmiş empirye şasi tabiri kullanılıyordu) 85.28 tarife pozisyonunda imali bitmiş bir TV alıcı cihazı olarak addedilmiş ve sınıflandırılmıştı.

2(a) Genel Yorum Kuralına göre sınıflandırılacak eşyaya örnek olarak plastik damacana preformları verilebilir.

2- **DEMONTE EŞYA** (Sökülmüş vaziyette, monte edilip de son şeklini almamış)

Her iki durum için de GYK 2(a) kısaca şunu söyler:

Natamam eşya da Demonte eşya da nihai şeklini almış eşya gibi değerlendirilmelidir. ANCAK;

NATAMAM EŞYA VE DEMONTE EŞYA, İMALİ BİTMİŞ VE NİHAİ ŞEKLİNİ ALMIŞ EŞYANIN AYIRT EDİCİ NİTELİĞİNİ İÇERMELİDİR.

İmali bitmemiş bir eşyanın imali bitmiş bir eşya gibi telakki edilmesi şartı eşyanın kıymet, ağırlık ve cinsinden ziyade, ayırt edici niteliğini haiz olup olmasıyla ilgilidir.

Yeri gelmişken eskilerin “MÜMEYYİZ VASFİNİ HAİZ” dediği kavramın yalnızca GYK 3(b) ile değil, GYK 2(a)’yı açıklarken de kullanılması gerektiği görüşünde olduğumuzu burada vurgulayalım. Esasen AYIRT EDİCİ NİTELİK ve ESAS NİTELİK kavramlarının Tarifenin Yorumu İle İlgili Genel Kurallar bağlamında eşyanın rüşt ispatı benzeri bir anlama karşılık geldiğini belirtmekte fayda var.

Genel Yorum Kuralı 3

Tarifenin Yorumu İle İlgili Genel Kurallardan (GYK) 3’üncü kural söz konusu olduğunda aşağıdaki önemli kavram/terimler karşımıza çıkmaktadır;

1. “İLK BAKIŞTA”
2. “EŞYAYI EN ÖZEL TANIMLAMA”
3. “ESAS NİTELİK” (Esas/Asli Karakter)
4. “SON NUMARA”

Üzerinde pek durulmasa da “İLK BAKIŞTA” kavramı GYK 3’den ayrı düşünülemez. Herhangi bir eşyanın İLK BAKIŞTA birden fazla pozisyonda sınıflandırılabilirliğini görüyorsak GYK 3 devreye girmektedir.

Eşyanın İLK BAKIŞTA birden fazla pozisyonda değerlendirilebilmesi; birbirleriyle karıştırılmış veya birleştirilmiş veya bileşik veya perakende satılacak hale getirilmiş takım olması halinde söz konusu olabilmektedir.

Bu noktada İLK BAKIŞTA GYK 3 ile sınıflandırılmaya uygun gibi görünen bir eşyayı inceleyelim:

Eşyamız seyahat dikiş seti ve içinde ilk bakışta farklı tarife pozisyonlarında sınıflandırılacak çok çeşitli eşya içeriyor. Set halindeki bu eşyanın tarife pozisyonunu bulabilmek için 3 Nolu GYK kullanılması gerekmiş gibi görünüyor.

GYK 3(a) “Eşyayı en özel şekilde tanımlayan pozisyon, daha genel şekilde tanımlayan pozisyona göre öncelik alır.” kuralından hareketle eşyayı en özel şekilde niteleyen pozisyonu arasak da örnek eşyamız olan seyahat dikiş setinde diğerlerine göre öncelik alacak belirgin bir eşya ve pozisyon öne çıkmıyor.

GYK 3(b) “...perakende satılacak hale getirilmiş takım halinde bulunan eşyanın tarifedeki yeri, bunlara esas niteliğini veren madde veya eşya saptanabildiği takdirde buna göre bulunur.” kuralından

hareketle eşyaya esas niteliğini verecek belirgin bir madde veya eşya da öne çıkmıyor.

GYK 3(c) “(3-a) veya (3-b) kuralları uyarınca tarifedeki yeri saptanamayan eşya, her biri geçerli olabilecek pozisyonların numara sırasına göre sonucunda mütalaa edilecektir.” kuralından hareketle set içindeki her eşyanın tarife pozisyonunu ayrı ayrı saptamak ve numara sırasına göre en son pozisyonda sınıflandırmak kolay olacak gibi görünmekle birlikte...;

Daha dikkatli bir arayış sonunda eşyanın bir tarife pozisyon metninde ismen geçtiğini tespit ediyor ve yukardaki uğraşlarımıza gerek kalmadığını görüyoruz:

Fasıl 96

Çeşitli Mamul Eşya

96.05 İnsanların tuvalet malzemesi olarak veya dikiş dikmekte veya elbise ve ayakkabılarını temizlemekte kullandıkları seyahat takımları:

Dolayısıyla eşyanın GYK 1'e göre sınıflandırılması gerektiğini tespit ediyoruz.

Sınıflandırma kararlarında GYK 3(b) ve 3(c) kullanılarak sınıflandıran eşya örnekleri çok sayıda mevcut olmakla birlikte, GYK 3(a) kullanılarak sınıflandırılan eşya sayıca azdır. GYK 3(a) kullanılarak sınıflandırılan eşyaların çoğunluğunu kimyasal maddeler oluşturmaktadır. Biz de burada GYK'nın hangisinin kullanılarak sınıflandırılacağı tartışmalı bir eşyayı yorum farklılıklarına örnek olarak vereceğiz. Muhtemeldir ki okurlar da çok farklı yorumlarda bulacaklardır. Fotoğraftaki eşyamız hem sandalye hem de merdiven olarak kullanılabilen birden fazla fonksiyonu olan bir eşya. İlginç olan ise eşyanın birden fazla pozisyonda sınıflandırılacağına ilk bakışta hemen anlayamaması. Bununla birlikte eşyanın GYK 3 kullanılarak sınıflandırılması gerektiği fikrindeyiz. GYK 3'ün hangi şıkkı kullanılarak sınıflandırılacağı konusunda ise yorum farklılıkları ve tartışma

Hem sandalye hem de merdiven olarak kullanılabilen bu eşyanın tarife pozisyonu ne olabilir?

Öncelikle GYK 3(a) gereği eşyayı en özel şekilde tanımlayan pozisyonu tespit etmeye çalışalım.

Sandalye 94.01 tarife pozisyonunda yer almakta ve;

“Oturmaya mahsus mobilyalar” tanımının/nitelemesinin içinde yer almaktadır.

Fotoğraftaki eşyanın demir profil iskeletli olduğunu varsayarsak 73.26 tarife pozisyonunda sınıflandırılacak ve;

“Demir veya çelikten diğer eşya” tanımının/nitelemesinin içinde yer alacaktır.

Eşyanın alüminyum profil iskeletli olduğunu varsayarsak 76.16 tarife pozisyonunda sınıflandırılacak ve;

“Alüminyumdan diğer eşya” tanımının/nitelemesinin içinde yer alacaktır.

Eşyanın tamamen ahşaptan olduğunu varsayarsak 44.21 tarife pozisyonunda sınıflandırılacak ve;

“Ahşap diğer eşya” tanımının/nitelemesinin içinde yer alacaktır.

Yukardaki tanım ve nitelemeler içinde en özel/spesifik tanım elbette “Oturmaya mahsus mobilyalar”

tanımı/nitelemesidir. Bu nedenle eşya 94.01 tarife pozisyonunda sınıflandırılmalıdır.

GYK 3(b) kullanılarak sınıflandırılan çok sayıda örnek sınıflandırma kararlarında bulunabilir.

Biz GYK 3(c)'ye bir örnek vereceğiz:

Kadınlar için her iki yüzü de giyilebilen panço kaban cinsi eşyanın bir yüzü %100 örgü yün, diğer yüzü ise %100 sentetik liflerden dokuma kumaştır. Eşya ilk bakışta iki veya daha fazla pozisyonda sınıflandırılabilir bir eşyadır. GYK 1'e göre Pozisyon Metinleri, Bölüm ve Faisıl Notlarında da yer almaktadır. Dolayısıyla GYK 3'e kadar bu eşyayı sınıflandıramıyoruz. Ancak eşyanın bir yüzü örme, diğer yüzüne eşit yüzü ise örülmemiş giyim eşyasıdır. Eşyanın her iki yüzü de eşittir. Bu durumda eşyayı en özel şekilde niteleyen GYK 3(a) ve eşyaya esas niteliğini veren GYK 3(b) yorum kuralları kullanılamaz.

GYK 3(c) kuralı ise:

“(c) (3-a) veya (3-b) kuralları uyarınca tarifedeki yeri saptanamayan eşya, her biri geçerli olabilecek pozisyonların numara sırasına göre sonuncusunda mütalaa edilecektir.”

hükmünü içermektedir.

Örme giyim eşyası 61`inci fayılda, örülmemiş giyim eşyası ise 62`inci fayılda yer almaktadır. Dolayısıyla eşya GYK 3(c) kullanılarak daha sonda (ilerde) yer alan 62`inci fayılda sınıflandırılmalıdır.

Genel Yorum Kuralı 4

GYK 4'e örnek olarak verilebilecek eşya sınırlı. Göreve ilk başladığım 1994 yılında Gümrükler Genel Müdürlüğü Tarife Şubesinde görevli arkadaşlarla üzerinde tartıştığımız “Kağıt Sayma Makinası” isimli eşyayı en çok benzeyen eşya olan “Banknot sayma makinası”nın yer aldığı 84.72 tarife pozisyonunda sınıflandırmaya karar vermiştik.

Bir diğer örneğimiz:

Aracın egzosundan çıkan gazla şişerek kriko görevi yapan bu eşyayı da en çok benzeyen eşya olarak 84.25 tarife pozisyonunda sınıflandırabiliriz.

Genel Yorum Kuralı 5

GYK 5(a)'da yer alan özel mahfazalar için çok sayıda örnek kural metninde de geçiyor, biz GYK 5(b)'de kastedilen eşyayı anlatacak bir fotoğraf ekleyeceğiz:

Genel Yorum Kuralı 6

Mantık ve matematiksel anlatım gücü tartışılmaz olan güzelim Türkçemizle bir metin nasıl en anlaşılabilir şekilde kaleme alınır örneği olan GYK 6 no'lu kural metniyle birlikte, mevzuatımızın büyük bir kısmının da yayınlanmadan önce Üniversitelerin semantik, linguistik ve filoloji uzmanlarına anlam bütünlüğü ve anlaşılabilirliğinin incelenmesi için havale edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

GYK 6 metnini bu haliyle yorumlama ve şerh verme beni aşıyor ama patenti sevgili dostum Osman ERDOĞAN'a ait "teknik tire" kavramıyla anlaşılabilirliğini ümit ediyor, kısa bir örnek vererek 6 no'lu yorum kuralının pratikteki karşılığını göstererek iş bu makaleyi sonlandırmak istiyorum.

GYK 6 no'lu kuralın uygulama pratiğinde öne çıkan husus "...aynı seviyedeki alt pozisyonların mukayese edilebilirliği..." ifadesidir. "Aynı seviyedeki" ifadesi her bir tirenin, tire sayısı ile birbiriyle aynı olanlarını ifade etmekte olup, pozisyonun altında yer alan teknik tire sayılarının aynı olanlarının öncelikli olarak karşılaştırılması, akabinde tercih edilecek alt pozisyonun altında bulunan yine eşit sayılı tireli alt pozisyonlarının birbiriyle kıyaslanması gerektiği ifade edilmektedir.

Örnek:

Mukayeseye konu pozisyon metni	94.04	Şilte mesnetleri, yaylarla donatılmış veya gözenekli kauçuk ya da plastikten veya herhangi bir malzemeden dahili olarak donatılmış veya doldurulmuş yatak takımı eşyası ve benzeri eşya (şilteler, yorganlar, diz ve ayak örtüleri, yastıklar, puflar, baş yastıkları gibi) (kaplanmış olsun olmasın):
Birincil mukayese satırı	9404.10.00.00.00	- Şilte mesnetleri
Birincil mukayese satırı		- Şilteler:
Şiltenin İkincil mukayese alt satırı	9404.21	- - Gözenekli kauçuktan veya plastik maddelerden olanlar (kaplanmış olsun olmasın):
	9404.21.10.00.00	- - - Kauçuktan olanlar
	9404.21.90.00.00	- - - Plastik maddelerden olanlar
Şiltenin İkincil mukayese alt satırı	9404.29	- - Diğer maddelerden olanlar:
	9404.29.10.00.00	- - - Metal yaylı olanlar
	9404.29.90.00.00	- - - Diğerleri
Birincil mukayese satırı	9404.30.00.00.00	- Uyku tulumları
Birincil mukayese satırı	9404.90	- Diğerleri:
Diğerlerinin İkincil mukayese alt satırı	9404.90.10.00.00	- - Kuş tüyüyle doldurulmuş olanlar
Diğerlerinin İkincil mukayese alt satırı	9404.90.90.00.00	- - Diğerleri

Bir diğer ifadeyle, tabloda da görüleceği üzere; 94.04 pozisyonu 4 adet bir tireli (-) (teknik tire) alt pozisyona sahiptir, eşyanın sınıflandırılmasında ilk önce bu dört alt pozisyon metinlerinin birbirine kıyaslanması yapılacaktır. Varsayalım "- Şilteler" tercih edildiğinde ikinci olarak şiltelerin 2 adet iki tireli (- -) (teknik tire) alt pozisyon olduğu görülecektir. Eşyanın hangi istatistik pozisyonunda sınıflandırılacağı süreci tamamlanana kadar aynı seviyedeki alt pozisyonların mukayese edilerek tercih edilmesine devam edilecektir.

Dış Ticaret Maliyetlerinin Azaltılması İçin Yöntemler Tartışıldı

Sercan BAHADIR*

Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği tarafından 11 Aralık günü Ankara Ticaret Odası (ATO) ev sahipliğinde “Dünya Ticaretinde Firma Maliyetlerinin Azaltılması Rekabetin Artırılması Stratejileri” konulu panel düzenlendi. Panel; Ticaret Bakan Yardımcıları Gonca Yılmaz Batur ve Fatih Metin, ATO Başkanı Gürsel Baran ile Ticaret Bakanlığının üst düzey bürokratlarının katılımıyla gerçekleştirildi.

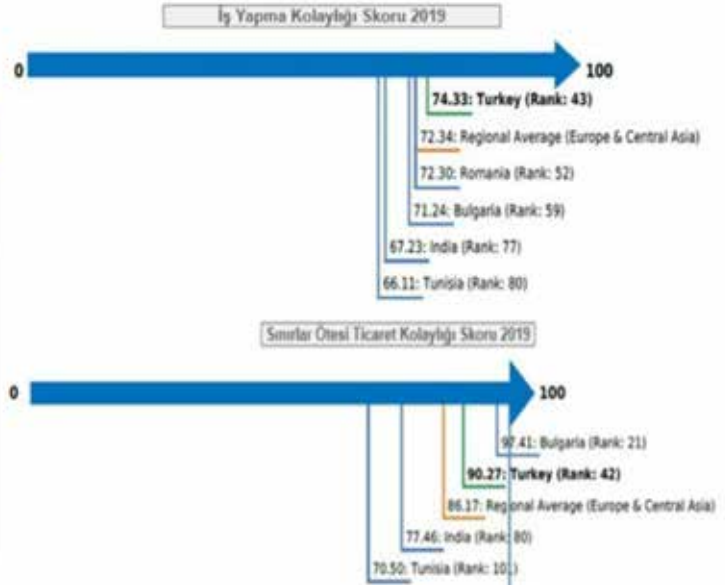
Moderatörlüğünü Prof. Dr. Ersan Öz'ün yaptığı panelde Gümrükler Genel Müdürü Mustafa Gümüş “kamu bakış açısını”; Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi Önder Uysal ise “müfettiş yaklaşımını” dile getirirken “özel sektör bakış açısını” aktarmak da bana düştü. Panel, hem kamu hem de özel sektör açısından gümrükleme maliyetlerinin azaltılması ve geleneksel gümrükleme modelinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini tekrar gösterdi.

Dış ticaret işlemleri açısından İş Yapma Kolaylığı Endeksinde 29 sıra ilerledik

Dünya Bankası tarafından düzenli olarak her yıl hazırlanan “İş Yapma Kolaylığı Endeksi” adlı çalışmada ülke ekonomileri, iş yapma için uygun ortama sahip olma ölçütlerine göre sıralanıyor. Bu çalışma; işe başlama, inşaat izinleri ile uğraşma, elektrik alınması, mülk kaydı, kredi alınması, yatırımcıların korunması, vergilerin ödenmesi, sınır dışı ticaret, sözleşmelerin uygulanması ile birlikte iflas durumunun çözülmesi konularını içeriyor ve 190 ülke bu kriterlere göre sıralanıyor. Bu noktada söz konusu verilere bir anket ile ulaşıldığını belirtmekte yarar var. Bu veriler kesin bir doğruluk içermese de genel gidişat hakkında fikir vermesi açısından önemli olduğunu belirtmek gerekir.

Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Sonuçları

İthalat - İhracat Süre ve Maliyetleri	2018	2019
Dış Ticaret Sıralaması	71	42
Dış Ticaret Skoru (0-100)	79,71	90,27
İhracat süresi		
Belge Uyum	5 saat	4 saat
Sınır Uyum	16 saat	16 saat
İhracat Maliyeti		
Belge Uyum	87 USD	55 USD
Sınır Uyum	376 USD	358 USD
İthalat süresi		
Belge Uyum	11 saat	3 saat
Sınır Uyum	41 saat	11 saat
İthalat Maliyeti		
Belge Uyum	142 USD	80 USD
Sınır Uyum	655 USD	46 USD

Bu yılın raporunda ülkemiz genel sıralamada 42. sırada; sınır ötesi işlemlerde ise 41. sırada yer alıyor. Sınırı ötesi işlemler açısından 29 sıra yükselmiş gözüküyoruz. Sıralamadaki bu artış ile Belçika, İtalya ve Macaristan gibi AB ülkelerinin de önünde yer alıyoruz. Ancak en yakın komşumuz olan Bulgaristan'ın gerisinde yer alıyoruz.

Sıralamada bu kadar yukarı çıkmamızın nedenlerinin başında, ithalatlardaki süre ve maliyetlerdeki azalış geliyor. Bir önceki yıl ithalat işlemlerindeki “sınır uyum” maliyetinin 655 USD’den bu yıl 46 USD’ye; belge

uyum maliyetinin de 142 USD'den bu yıl 80 USD'ye düştüğü; ithalat sürelerinde ise bu yıl bir önceki yıla göre dörtte bir azalış olduğu görülüyor. İhracat tarafında ise bir önceki yıla göre çok ciddi bir değişiklik olmadığı anlaşılıyor.

İthalat tarafında bu yönde olumlu bir gelişmenin son dönemdeki yetkilendirilmiş yükümlü statüsü (YYS) sahibi şirket artışı ile gümrük idaresindeki tek pencere gibi gümrük 4.0 uygulamalarına bağlayabiliriz. Çünkü bu uygulamalar şirketlerin hem belge edinme hem de gümrük işlem sürelerini ciddi şekilde azaltıyor. Ancak bunun neden ihracat tarafına yansımadağının da sorgulanması gerekiyor.

Diğer taraftan, Dünya Bankasının bu çalışmasının bir anket olduğunu da unutmamız gerekiyor. Son dönemde görülen ithalat maliyetleri ile rapordaki rakamlar arasında tam bir uyumun olmadığını da söyleyebiliriz. Bu nedenle de ankete katılan kişilerin seçimi ve paylaştıkları bilgiler bu sıralamada yerimizi belirliyor. Ancak anket YYS ağırlıklı şirketler tarafından doldurulmuş ise sonuçların anlamlı olduğunu söyleyebiliriz.

Dış ticarete maliyetleri azaltmak için global bir bakış açısına ihtiyaç var

Dış ticaret işlemlerinde maliyetlerin azaltılması şirketlerin gündemlerinde her zaman üst sıralarda yer alan bir konu oldu. Ancak son dönemdeki gümrük vergilerinin artışı nedeniyle bu maliyetlerin azaltılması konusu daha da önemli hale getiriyor. Bu maliyet kalemlerini azaltmak için de sadece gümrükleme işlemlerine odaklı değil tedarik zinciri esaslı bir global bakış açısına ihtiyaç bulunuyor. Bu noktada dijital uygulamalar ile uyumlu bir tedarik zinciri yapısının kurulması gerekiyor.

Ayrıca, gümrük işlemlerinde zaman kaybı ve maliyet unsurları sadece gümrük uygulamalarından kaynaklanmıyor. Diğer kurumların yasal düzenlemesinden ve/veya talepleri nedeniyle gümrükleme

esnasında yapılan işlemler gümrükleme süresini ve maliyetini ciddi anlamda etkiliyor. Örneğin TSE, Tar eks için alınması gereken izinler normal bir gümrükleme sürecinden daha fazla süre alıyor ve maliyet çıkarıyor. Bu konuları dikkate almadan kamu tarafında yapılacak bir iyileştirmenin yarar sağlayamayacağı ortadadır.

Ne yapılmalı

Düzenlenen etkinlikte son dönemin ana gündem maddesi olan dış ticaret maliyetleri konusu masaya yatırıldı. Bu maliyetlerin azaltılmasına yönelik hem kamu hem de özel sektör bakış açısı dile getirildi. Ortak anlayış, bütüncül yaklaşım ile bu maliyetlerin azaltılması gerektiği yönünde. Bu yaklaşımın İş Yapma Kolaylığı Endeksi Raporunda da görüyoruz. Raporda sıralamada yukarıda olan ülkeler ile ilgili paylaşımlarda bulunuluyor. İlk sırada yer alan ülkelerin aynı yaklaşım ile maliyetleri azalttığı görülüyor. Örneğin gümrük uygulamaları ile şirket uygulamaları elektronik ortamla uyumlu olan ülkelerin veya hem kamu hem özel sektör tarafında tedarik zinciri alt yapısı iyileştirmeleri yapan ülkelerin daha yukarı sıralarda yer aldığı görülüyor.

Parasetamol'ünüzü Nasıl Alırdınız? Sade Mi Şekerli Mi?

Dr. Filiz TEZCAN* Dr. Muharrem YILMAZ**

Giriş

Hayatımızın her anında, günlük yaşantımızın olmazsa olmazı KİMYA bilimi ve tabii ki bu bilime borçlu olduğumuz kimyasallar. Gıda, kozmetik, enerji, tekstil, ambalaj ve elbette ilaç sanayi!!! Seçtiğiniz başlık ne olursa olsun yaratıcı gücünüzle daha da şekillenip detaylandıracağınız her sanayide başrol şüphesiz onların.

Bu defa başlığımız ilaç sanayi. Kimyanın gücüyle, dahi insanların tüm insanlık adına kimi zaman ruhumuza iyi gelen kimi zaman bizi güzelleştiren kimi zaman acımızı dindiren ağrımızı gideren kimilerini hayatta tutmaya yarayan ilaçların etken maddeleridir kimyasallar. Amaçları ne olursa olsun; her ne kadar kullanmayı çoğumuz tercih etmese de bir yerde yaşam kalitemizi arttırmak için başvurduğumuz MUCİZE moleküllerdir. İşte bu moleküllerden biri de N-(4-hidroksifenil)asetamid yani halk arasında bilinen adıyla PARASETAMOL.....

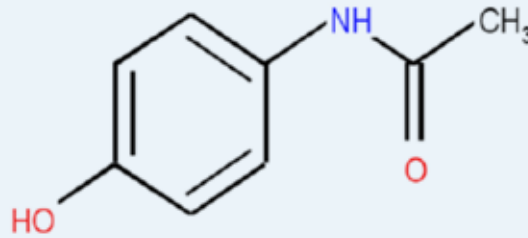
1878’de Almanya’da Morse tarafından sentezlenen Parasetamol’un uzun çalışmaların ardından 1893 yılında Von Mering tarafından klinik uygulamalarına başlanmıştır.⁵ Parasetamol’un tarihi süreçteki yolculuğu irdelendiğinde; Amerika’da Mc Neil Laboratuvarları tarafından Tylenol ismiyle ilk defa çocuklar için analjezik olarak 1955 yılında piyasaya sürüldüğü bilinmektedir. İlerleyen yıllarda fenasetinin yasaklanmasıyla popülaritesi artan Parasetamol analjezik grubunun en yaygın molekülü haline gelmiştir.^{6,7}

Günümüzde ilaç sanayinde hizmet veren birçok firmanın da ham madde olarak listesinde yer alan Parasetamol, Gümrük Laboratuvarlarında sıklıkla incelenen numunelerden biridir. Bu çalışma; laboratuvarlarımıza 29.24 Tarife Pozisyonu beyanıyla gelen “Parasetamol”lere yapılan analiz ve incelemelerde kimi zaman sürpriz sonuçlarla söz konusu molekülün tarifelenirilmesi nasıl yapıldığı hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

2.Yapılan Analiz Yöntemleri

C₈H₉NO₂ kapalı formülüne sahip N-(4-hidroksifenil)asetamid; bilinen yaygın adıyla Parasetamol beyaz renkli ince toz formda elde edilen bir kimyasaldır (Şekil 1).⁸

Şekil 1: Parasetamol molekülü

Gümrük Laboratuvarı’na gönderilen bu kimyasal için yapılan öncelikli analizler numunenin fiziksel halinin irdelenmesiyle başlar. 29.24 Tarife Pozisyonunda beyan edilen bazı numuneler, kimi zaman daha ilk analizde toz formda olmamaları, daha ileri bazı işlemlere tabi tutulmaları sebebiyle, ilgili fasıl notları gereği sınıfta kalmaktadırlar.

Kimi zaman da diğer basit bazı analizlerde (erime noktası- iyot testi vb.) olağan sonuçlar gösteren numunenin, analizlerinin detaylandırılması sonucunda sürpriz birtakım farklı tarife pozisyonu tespiti laboratuvarımızda sıkça olmasa da karşılaşılan durumlardandır. Bu yüzden ilgili kimyagerin her zaman “ mi acaba?” şüphesini beraberinde taşıması gerekmektedir.

Günden güne gücüne güç katan İstanbul Laboratuvar Müdürlüğü’nün geniş cihaz- ekipman listesinin ilk sıralarında yer alan FT-IR (Fourier Dönüşümlü Kızılötesi Spektrofotometre) cihazı; ebatları itibariyle küçük ancak büyük işler başaran bir cihazdır. Özellikle organik bileşiklerin yapılarının aydınlatılmasında kullanılan FT-IR, C₈H₉NO₂ kapalı formülüyle Parasetamol molekülü için fiziki kontrolünden sonra olmazsa olmaz bir cihazdır.

⁵ Haas H. History of antipyretic analgesic therapy. Am. J. Med. 1983;75:1-3.

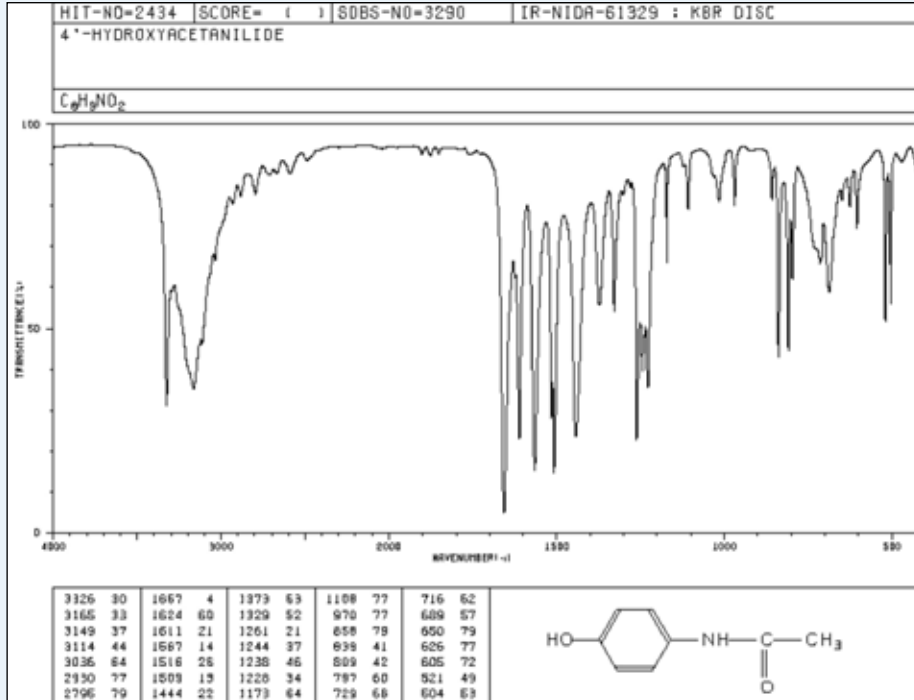
⁶ Bateman DN. & Dear J. Medicine, poison and mystic potion: a personal perspective on paracetamol Louis Roche lecture, Stockholm, 2009. Clin. Toxicol (Philadelphia) 2018; 48: 97-103.

⁷ List H. British medical journal supplement. Br. Med J. 1963;1:253-264.

⁸ URL-1 https://www.researchgate.net/figure/Structure-of-Paracetamol_fig1_235247275

Her saf organik kimyasalın kendisine ait bir FTIR spektrumu mevcuttur. Molekülün kendisine has molekül bağlarının (O-H,C-H, C-O, C-N vb.) ve de parmak izi olarak adlandırılan özel grupların FTIR çalışmaları ile tespiti saf kimyasallar için harita özelliği taşımaktadır. Şekil 2’de Parasetamol’un kendisine ait saf haldeki FTIR spektrumu verilmiştir.⁹

Şekil 2: Parasetamol molekülünün FT-IR spektrumu

Yazının başında da belirtildiği üzere; ilgili kimyagerin şüphesi özellikle saf moleküller için her daim onunla birlikte olmalıdır. Durumu bir örnekle anlatmak gerekirse; İstanbul Laboratuvar Müdürlüğü’ne 29.24 Tarife Pozisyonu beyanı ile gönderilen Parasetamol ticari isimli farklı tarih ve farklı firmalara ait numuneler için tamamlanan FT-IR çalışmasına ait spektrumlar Şekil 3’de verilmiştir.

İki spektrum incelendiğinde birbirleriyle hatta ve hatta Şekil 2’de paylaşılan orijinal (saf halde) Parasetamol kimyasalına ait spektrum ile bire bir uyumlu olduğu gözlenmektedir. Ama gerçekten de öyle mi?

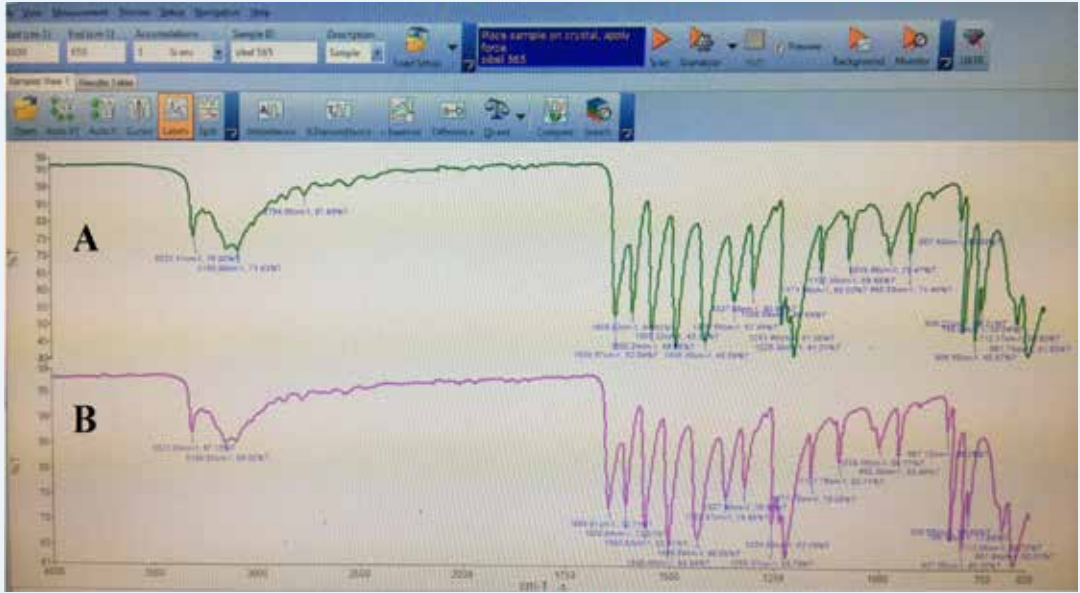
XRF (X-ışınları Floresans Spektrometre) analizleri, laboratuvarımızda numunelerin anorganik bileşen kompozisyonunun tespiti için başvurulan yöntemlerdendir. Parasetamol molekülünün yapısında anorganik bir yapı bulunmaması gerektiğinden, ilgili kimyagerin elde edeceği XRF sonuçları bu bilgiyi doğrulamak zorundadır.

Basit saf bir kimyasal olarak görünen Parasetamol numuneleri çoğu ilaç markasının etken maddesidir. Bahsedilen bir ham maddeyse ve hâlihazırda ilaç piyasasının olmazsa olmazlarından biriye eşyanın karışım olup olmadığı ilaç sanayisinde kullanılan bazı katkı maddelerini (renk vericiler, kıvam arttırıcılar, topaklan-

⁹ URL-2 https://sdb.sdb.aist.go.jp/sdb/sdb/cgi-bin/direct_frame_top.cgi

mayı engelleyiciler, stabilizatörler, tatlandırıcılar vb.) içerip içermediği mutlaka kontrol edilmesi gerekli analizlerdir. Çünkü olası hallerde mevzuatımızda saf kimyasallara ilavesiyle tarife pozisyonu değişmeyeceği belirtilen (28. ve 29. Fasil notları) katkı maddeleri haricindeki bileşenleri içeren numunelerin farklı bir tarife pozisyonunda değerlendirilebileceği gündeme gelecektir.

Şekil 3: İki farklı beyannameye ait Parasetamol FT-IR spektrumları

Şekil 3’de verilen birbirleriyle ilk bakışta birebir uyumlu iki numune içinde böyle bir durum yaşanmıştır. Laboratuvarımızda gerçekleştirilen (EC)No:900/2008 Komisyon Düzenlemesinde belirtilen analiz reçetesiyle numunelere uygulanan deneyler neticesinde, numunelerden birinin analize pozitif cevap verdiği yani içeriğinde beyan edilmediği halde nişasta ilavesi olduğu tespit edilmiştir.

İlgili fasıl notları gereği nişasta, 29. Fasılda ilavesi kabul görmeyen kriterlerden olduğundan; söz konusu numune her ne kadar 29.24 tarife pozisyonunda beyan edilmiş ve FT-IR spektrumu orijinal molekül ile (Şekil 2- Şekil 3 -A) uyumlu olsa da, artık numunenin 30.03 Tarife Pozisyonunda değerlendirilmesi gerekmektedir.

3. Tartışma ve Yorum

Kimya sektöründe günbegün gelişen teknoloji sayesinde sentezlenen moleküller, müşterilerin arz-taleplerine yönelik hazırlanan karışımlar her daim Gümrük Laboratuvarlarında tarife ve uygulanacak ticaret politikalarının tespiti için araştırma konusu olacaktır, olmalıdır. Biz kimyagerler için sıradan ve basit 29. Fasil’da değerlendirilen bir organik kimyasal için; gümrük kimyagerinin tecrübesi ve mesleki sorumluluğu neticesinde mevcut mevzuat çerçevesinde bambaşka bir tarife tespitinin yapılabileceği bu yazımızda sizlerle paylaşılmıştır.

Çoğu zaman başvurduğunuz ağrı kesiciniz belki de sizin için çoktan hazır olarak yurda girmiştir, kim bilir? Sağlıkla; ağrı kesici ve ateş düşürücü kimyasallar kullanmadığınız günleriniz olsun!!!

Gümrükte Gündem

Evren KILIÇ*

Kasım ayı “Gümrükte Gündem”i belirleyen en önemli konunun DAP, DAT ve DDP gibi uluslararası teslim şekillerinde sigorta giderinin satıcı tarafından ödenip ödenmediğinin ispatı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Orta Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü tarafından yayımlanan yazıda, belirtilen teslim şekillerine konu ithalat beyannamelerinde sigorta ödemesi beyanı yapılmaması durumunda, alıcı-satıcı arasında düzenlenmiş olan bir sigorta sözleşmesinin varlığının sorulması ve ibrazının istenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, bazı ülke menşeli ürünlere ilişkin ek bilgi ve belge taleplerinin İTKİB Genel Sekreterliğine sunulmasına yönelik duyurunun da bu ay içerisinde yapılan önemli düzenlemeler arasında saymak mümkündür.

Diğer taraftan, Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü (YYS) uygulamasına yönelik olarak EK-2 Elektronik soru formuna (v.3.2.) ilişkin rehber yayımlanmış olup, firmaların EK-2 soru formunda hangi hususlara dikkat ederek soruları cevaplandırması gerektiği belirtilmiştir.

DAP, DAT ve DDP gibi uluslararası teslim şekillerinde sigorta giderlerine ve öne çıkan diğer konulara aşağıda yer verilmiştir.

1. İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2016/4)’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ yayımlanmıştır.

25.06.2016 tarihli ve 29753 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin 2016/4 sayılı Tebliğ’in birinci maddesinde yer alan tablo aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Ayrıca, 2016/22 sayılı Tebliğ konusu önlemin uygulanmasında İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2015/8) ile Çin menşeli ithalat için yürürlükte olan dampinge karşı önlemde ithalatta haksız rekabetin önlenmesi hakkında mevzuat hükümleri çerçevesinde yapılacak değişiklikler de dikkate alınacaktır.

GTİP	Eşyanın Tanımı	Eski Birim Gümrük Kıymeti (ABD Doları/Kg*)	Yeni Birim Gümrük Kıymeti (ABD Doları/Kg*)
8409.91.00.00.00	Sadece ve esas itibariyle kıvılcım ile ateşlemeli içten yanmalı pistonlu motorlar için olanlar (sadece alüminyum silindir kapakları)	9	12
8409.99.00.00.00	Diğerleri	9	12

2. İTKİB tarafından, 2010/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in dördüncü maddesi kapsamında, 31 Ocak 2019 tarihi itibarıyla bazı ülke menşeli ürünlere ilişkin ek bilgi ve belge taleplerinin İTKİB Genel Sekreterliğine sunulmasına ilişkin duyuru yayımlandı.

2010/1 sayılı İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Tebliğ'in dördüncü maddesi kapsamında İTKİB tarafından bir duyuru yayımlanmıştır.

Buna göre; 31 Ocak 2019 tarihinden itibaren 42.02 ve 42.03 tarife pozisyonları ile 61., 62., 63., 64. (64.06 hariç) fasıllar altında sınıflandırılan eşyadan Çin Halk Cumhuriyeti, Bangladeş, Vietnam, Endonezya, Hindistan, Kamboçya, Pakistan, Sri Lanka, Burma (Myanmar) ve Tayland menşeli olanlarına yönelik yapılacak kayıt belgesi başvurularında ithalatçı firmaların üretim, ihracat, ithalat ve istihdam verisi gibi kriterleri dikkate alarak yapılacak olan risk bazlı değerlendirme sonucunda gerekli kriterleri karşılamayan firmalardan ekte yer alan bilgi ve belgeler talep edileceği ve söz konusu bilgi ve belgelerin İTKİB Genel Sekreterliği'ne sunulması gerektiği bildirilmiştir.

Ayrıca, 61. ve 62. Fasılda yer alan eşyalardan kaşmir keçisi kılı veya ipek içeriği %50 ve üzerinde olanların ithalatında, menşe ülkesindeki üretici firmadan içeriği tevsik edici belgelerin alınmış olması ve bununla uyumlu faturanın bulunması kaydıyla belirlenen belgelerin aranmayacağı eklenmiştir.

Bununla birlikte firmaların, <http://ithalat.ebirlik.org>

adresli ofisten ithalat kayda alma uygulaması firma durumu sekmesinden sorgulama tarihi itibarıyla kriterlerin karşılanıp karşılanmadığını öğrenebilecekleri belirtilmiştir.

Menşe ülke ve firma bazında gerçekleşen ithalat izlenecek olup; gerekli görülmesi halinde diğer ülkelerden veya firmalardan da ek bilgi ve belge talep edilebilecektir.

3. Teslim şekli DAP, DAT ve DDP olan ithalat beyannamelerinde sigorta beyanına ilişkin yazı yayımlandı.

9 Kasım 2018 tarihinde Orta Karadeniz Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü tarafından yayımlanan 36653135-205 sayılı dağıtım yazıda, INCOTERMS 2010 kurallarına göre CIF ve CIP gibi teslim şekillerinde asgari teminat sigortası ödeme yükümlülüğü satıcının sorumluluğunda iken, DAP, DAT ve DDP gibi teslim şekillerinde satıcıya direkt olarak bir teminat sigortası ödeme zorunluluğu getirilmediği ve satıcı ile alıcı arasında yapılacak sözleşme kapsamında bu yükümlülüğün satıcı ya da alıcıya yüklenmediği belirtilmiştir.

Bu doğrultuda, ilgili Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan sorgulama neticesinde bazı firmaların teslim şekli DAP, DAT, DDP, DDU (01.01.2011 tarihinden itibaren geçerli değil) olan ithalat beyannamelerinde "sigorta bedeli" beyan ettiğinin, bazı firmaların ise beyan etmediğinin tespit edilmesi üzerine, Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün görüşü sorulmuştur.

Gümrükler Genel Müdürlüğü 08.10.2018 tarih ve 37680277 sayılı cevap yazısında, DAP, DAT ve DDP gibi teslim şekillerine konu ithalat beyannamelerinde sigorta ödemesi beyanı yapılmaması durumunda, alıcı-satıcı arasında düzenlenmiş olan bir sigorta sözleşmesinin varlığının sorulması ve ibrazının istenmesi gerektiği; sözleşmenin bulunması durumunda sigorta yükümlülüğünün satıcıya ait olduğuna ilişkin maddenin aranması ve böyle bir maddenin bulunmaması durumunda sigorta yükümlülüğünün alıcıda olduğu kabul edilerek, sigorta masrafının 4458 sayılı Kanun'un 27/e maddesine göre gümrük kıymetine ilave edilmesi gerektiği yönünde talimat vermiştir.

4. YYS EK-2 Elektronik Soru Formuna (v.3.2.) ilişkin rehber yayımlandı.

Kasım ayında Ticaret Bakanlığı, Risk Yönetimi ve Kontrol Genel Müdürlüğünce YYS Ek-2 soru formunun doldurulmasına yönelik bir rehber yayımlandı. Firmaların soruları doldururken dikkat etmesi

gereken hususlara yönelik hazırlanan bu rehberde, özet olarak aşağıdaki konular yer almaktadır.

- Yazılı usul belgelerinin tamamının üst düzey bir yönetici tarafından imzalanmış olması beklendiği; aynı zamanda, kalite onay sisteminden geçip, sistem üzerinde onaylanan/atılan imzaların geçerli olmayacağı, Bakanlığa beyan edilen yazılı usul belgelerinin departman yöneticisinin bağlı olduğu üst bir makam tarafından ıslak imzalı olarak beyan edilmesi beklendiği belirtilmiştir.
- Talimatların, yol gösterici olması beklenmektedir. Yazılı usul belgelerinin dil olarak, Bakanlık yetkililerine cevap verir gibi hazırlanmaması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin; “personele bilgilendirme yapılmaktadır” yerine, “personele bilgilendirme yapılır” şeklinde bir dil kullanılarak yazılı usul oluşturulması beklenmektedir.
- Yazılı usul belgesi olarak örnek belgelerin (kontrol formu, eğitim katılım formu, beyanname ör-

neği, takip listesi, arşiv listesi, ziyaretçi broşürü vb.) verilmemesi gerektiği, bu belgelerin oluşturulmasına dair yazılı usule eklemeler yapılması gerektiği belirtilmiştir. Örnek belgelerin tevsik edici belge niteliğinde olup, yerinde inceleme esnasında sunulması gerektiği aktarılmıştır.

- Yine sözleşmelerin yazılı usul belgesi olarak değerlendirilmeyeceği; yazılı usul olarak sözleşmelerin nasıl yapılacağına dair bir talimat yaratılmasının beklendiği belirtilmiştir. Örneğin; eklenecek yazılı usul belgesinde, sözleşmenin ne gibi şartlar içereceği, hangi unvan ve departmanca imzalanacağı vb. bilgiler yer alması gerektiği söylenmiştir.
- Yazılı usul belgelerinde, sorumlu personel olarak kişi isimlerinin değil, departman ve unvanların yazılması gerektiği belirtilmiştir.
- Soru formunda yer alan şıkların kopyalanarak talimat oluşturulmaması gerektiği aktarılmıştır. Örneğin; sipariş verilir, sipariş onaylanır, eşya taşıma aracına yüklenir vb. Ayrıca, soru formunda kayıtların tutulmasına dair tüm sorulara ilişkin yazılı usul belgelerinde hangi kayıtların tutulduğu ve kayıtların nasıl tutulduğunun detaylıca anlatılması gerektiği anlatılmıştır.
- Soru formundaki eklerin incelenmesinin kolay yapılabilmesi için, eklerin bölüm bazında sınıflandırılması veya eklere yapılan atıfların doğru olduğunun kontrol edilmesi beklenmektedir.
- Firmanız hakkında gizli mahiyette bilgiler içeren belgelerin (güvenlik planı, kamera planı, ürün reçetesi, acil durum eylem planı, risk analizi raporu vb.) soru formuna eklenmemesi; bunun yerine, talimatlarda bu planlara atıflarda bulunulması gerektiği belirtilmiştir.
- Soru formunun “Not” bölümlerinde belirtilen istisnalar dışındaki tüm şıkların sağlanması gerektiği belirtilmiştir.
- Eğitim içerikli sorulara ilişkin eğitim kayıtlarının

verilmemesi; bunun yerine eğitimlere ilişkin yazılı usul belgelerinde eğitimin konusu, sıklığı, süresi, eğitime dahil olacak departmanlar gibi bilgiler yer alması gerektiği aktarılmıştır.

- 1.9. numaralı soruda aşağıdaki tesisler belirtilmesi gerektiği aktarılmıştır;
- Yönetim ofisi,
- Gümrük işlemlerine konu eşyanın olduğu muhasebe ve arşiv ofisleri,
- Bilgi işlem ofisi,
- Üretim tesisi (ithal girdi kullanılmadan üretilen ve sadece yurt içi satışa konu olacak eşyanın üretildiği tesisler hariçtir.),
- Depolar;
- a) İhraç edilecek eşyanın depolandığı, elleçlendiği depo/tesis,
- b) Eşyanın ithal işlemleri gümrük idaresinde tamamlandıktan sonra getirilerek konulduğu depo/tesis,
- Firmaya ait antrepolar.
- İhracat eşyasının, başka bir firmanın tesisinden doğrudan gümrük idaresine gönderilmesi (örneğin, fason üretim yaptırılan firma tesisi, taşımacı firma tesisi ya da firmanız dış ticaret sermaye şirketi ise ihracatçı firma tesisi gibi), ve/veya ithalat eşyasının, gümrük idaresinden doğrudan başka bir firmanın tesisine getirilmesi (örneğin, fason üretim yaptırılan firma tesisi, taşımacı firma tesisi, depo, antrepo gibi) durumunda, 1.9 numaralı soruda “Firmamız gümrük işlemine konu olan veya olacak eşyanın işlemlerini başka firmaların tesislerinden gerçekleştiriyor” seçeneği mutlaka işaretlenmesi gerektiği ve o tesise ilişkin olarak soru formunda açılan “6. Gümrük İşlemine Konu Olan Veya Olacak Eşyanın İşlemlerinin Gerçekleştirildiği Başka Firmaya Ait Tesisin Güvenliği” bölümünün doldurulması gerektiği aktarılmıştır.

T.C. YARGITAY CEZA GENEL KURULU

Mehmet YAPICI* Özgür DANACI**

Esas No : 2017/11339

Karar No : 2018/10313

Tarih : 2.10.2018

• **5607 SAYILI KANUNA MUHALEFET SUÇU (Eşyanın Kırmızı Hatta Düşmesi Üzerine İlgilinin Sanıklara Muayene İçin Hazır Bulundurmaları İhtarı Yapma Yükümlülüğü Olmadığı ve Eşyanın Muayene İçin Hazır Edilmesi Gerektiği - Eşyaların Onay İşlemine Rağmen Eşyaların Gümrüğe Getirilmediği Bu Suretle Olmayan Eşyayı İhraç Etmeye Teşebbüs Ettiği/Sanıklar En Baştan Beri İhraç Edilmemiş Bir Eşyayı İhraç Edilmiş Gibi Göstererek Haksız Çıkar Sağlama Kastıyla Hareket Ettiklerinden Cezalandırılmaları Gerektiği)**

• **OLMAYAN EŞYAYI İHRAÇ ETMEYE TEŞEBBÜS (Eşyanın Kırmızı Hatta Düşmesi Üzerine İlgilinin Sanıklara Muayene İçin Hazır Bulundurmaları İhtarı Yapma Yükümlülüğü Olmadığı ve Eşyanın Muayene İçin Hazır Edilmesi Gerektiği - Eşyaların Onay İşlemine Rağmen Eşyaların Gümrüğe Getirilmediği Bu Suretle Teşebbüs Edildiği/Sanıklar En Baştan Beri İhraç Edilmemiş Bir Eşyayı İhraç Edilmiş Gibi Göstererek Haksız Çıkar Sağlama Kastıyla Hareket Ettiklerinden Cezalandırılmaları Gerektiği)**

• **HUKUKİ DURUMUN TAYİNİ (Sanıkların Beyanname Düzenleyerek İdareye Vermeleri ve Beyannamenin Tescilinin Atılı Suçun İcra Hareketini Oluşturduğu Ancak Atılı Kaçakçılık Suçunun Tamamlanması İçin Öngörülen Haksız Çıkar Elde Edilemediği İçin Eylem Teşebbüs Aşamasında Kaldığı - 5607 Sayılı Kanun'da Tanımlanan Fiiller Teşebbüs Aşamasında Kalmış Olsa Bile Tamamlanmış Suç Gibi Cezalandırılacağına Belirtilmesi Nedeniyle Sanıkların Atılı Suçtan Cezalandırılmaları Gerektiği)**

4458/m.64

5607/m.3/18

ÖZET : Dava, 5607 sayılı Kanuna Aykırılık suçuna ilişkindir. Eşyanın kırmızı hatta düşmesi üzerine ilgilinin sanıklara muayene için hazır bulundurmaları ihtarı yapma yükümlülüğü olmadığı ve eşyanın muayene için hazır edilmesi gerektiği ve eşyaların onay işlemine rağmen gümrükte baştan itibaren hazır bulundurulmadığı, eşyaların gümrüğe getirilmediği, bu suretle olmayan eşyayı ihraç etmeye teşebbüs ettikleri; sanıklar alıcının siparişi iptal etmesi üzerine iptal talebinde bulduklarını ifade etmiş iseler de bu aşamadan sonra beyannamenin iptalinin mümkün olmadığı ve bu suretle sanıkların, olayın başından beri ihraç edilmemiş bir eşyayı ihraç edilmiş gibi göstererek haksız çıkar sağlama kastıyla hareket ettiklerinin kabulü gerektiği, sanıkların beyanname düzenleyerek idareye vermeleri ve beyannamenin tescili, atılı suçun icra hareketini oluşturduğu ancak atılı kaçakçılık suçunun tamamlanması için öngörülen haksız çıkar elde edilemediği için eylem teşebbüs aşamasında kaldığı ve 5607 Sayılı Kanun'da tanımlanan fiiller, teşebbüs aşamasında kalmış olsa bile, tamamlanmış suç gibi cezalandırılacağına belirtilmesi nedeniyle sanıkların atılı suçtan cezalandırılmaları gerekir.

DAVA : Yerel mahkemece verilen hüküm temyiz edilmekle; başvurunun nitelik, ceza türü, süresi ve suç tarihine göre dosya okunduktan sonra Türk Milleti adına gereği görüşülüp düşünüldü:

*Gümrük ve Ticaret Müfettişi, m.yapici@gtb.gov.tr

**Gümrük ve Ticaret Müfettişi, o.danaci2@gtb.gov.tr

KARAR : Sanığın ... Ünvanlı firmanın yetkilisi, sanığın ...Ünvanlı firmanın yetkilisi olduğu, sanığın ise Gümrük Müşavirliği firmasında Gümrük müşaviri olduğu ve 25.03.2010 tarih ve ... sayılı göndericisi ..., alıcısı ... olan ve yine 25.03.2010 tarih ve ... sayılı göndericisi ..., alıcısı Tasharukat olan Gümrük çıkış beyannamesinin düzenlendiği ve Gümrük Müdürlüğü tarafından “teslim alınmış” statüdeki beyannamelerde belirtilen konteynir numaraları esas alınarak yapılan araştırmada bu ihracat beyannamelerinin kırmızı hatta işlem görmek üzere yönlendirildiği, “teslim alınmış” statüde bırakıldığı ve muayeneye sevk edilmediği, beyanname muhteviyatı eşyaların bulunamadığının anlaşılması ile sanıklar hakkında kamu davası açılmıştır.

Söz konusu beyannamelerin onay işleminin yapılmasına müteakip kırmızı hatta düştüğü ve 4458 Sayılı Gümrük Kanununun 64. maddesinde beyannamenin iptal konusunda “Madde 64-1. ... İdareleri, beyan sahibinin talebi üzerine ve eşyanın yanlışlıkla beyanname konusu Gümrük rejimine tabi tutulmasına veya beyan edildiği rejime tabi tutulmasının özel sebeplerle artık mümkün olmadığına dair kanıtlayıcı belgeleri ibraz etmesi halinde, tescil edilmiş bir beyannameyi iptal ederek, gerektiğinde yeni bir rejim beyanında bulunulmasına izin verebilirler.

Ancak, ... İdarelerince beyan sahibine eşyanın muayene edileceğinin bildirilmiş olduğu hallerde, muayenenin sonucu alınmadan beyannamenin iptaline dair talep kabul edilmez.

5. Beyannamenin iptali, yürürlükteki cezai hükümlerin uygulanmasına engel oluşturmaz.” ve keza “... Yönetmeliğinin 121/2. maddesi gereğince “Eşyanın teslimine kadar; a) Eşyanın muayenesi için bilgisayar sistemi tarafından beyanın kontrolü türünün kırmızı hat olarak belirlenmesinden, b) Beyan edilen eşyaya dair bilgilerin yanlış olduğunun tespit edilmesinden, önce beyannamede düzeltme yapılmasına izin verilir ve herhangi bir cezai işlem uygulanmaz.” hükümleri birlikte değerlendirildiğinde; ... eşyasının muayene edileceğinin idarece beyan sahibine bildirilmesi halinde bu beyannamenin iptalinin talep edilemeyeceği, eşyanın kontrol türünün bilgisayar sistemi tarafından kırmızı hat olarak belirlenmesi halinde bu eşyanın fiziki muayenesinin zorunlu olduğu, eşyanın kontrol türünün kırmızı hat olarak belirtilmesi halinde beyan sahibine eşyanın fiziki olarak muayene edileceğinin bildirilmesi anlamına geldiği, böyle bir durumda muayene sonucu alınmadan beyannamenin iptaline dair talebin kabul edilemeyeceği, beyannamenin iptalinin cezai hükümlerin uygulanmasına engel olmayacağı sonucuna varılmaktadır.

Somut olay ve bu hükümler değerlendirildiğinde; eşyanın kırmızı hatta düşmesi üzerine ...'nin sanıklara muayene için hazır bulundurmaları ihtar yapma yükümlülüğü olmadığı ve eşyanın muayene için hazır edilmesi gerektiği ve eşyaların onay işlemine rağmen gümrükte baştan itibaren hazır bulundurulmadığı, eşyaların gümrüğe getirilmediği, bu suretle olmayan eşyayı ihraç etmeye teşebbüs ettikleri; sanıklar alıcının siparişi iptal etmesi üzerine iptal talebinde bulduklarını ifade etmiş iseler de bu aşamadan sonra beyannamenin iptalinin mümkün olmadığı ve bu suretle sanıkların, olayın başından beri ihraç edilmemiş bir eşyayı ihraç edilmiş gibi göstererek haksız çıkar sağlama kastıyla hareket ettiklerinin kabulü gerektiği, sanıkların beyanname düzenleyerek idareye vermeleri ve beyannamenin tescili, atılı suçun icra hareketini oluşturduğu,

Ancak atılı kaçakçılık suçunun tamamlanması için öngörülen haksız çıkar elde edilemediği için eylem teşebbüs aşamasında kaldığı 5607 Sayılı Kanun'un suç tarihinde yürürlükte bulunan 3. maddenin (18) fıkrasına göre: “Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan fiiller, teşebbüs aşamasında kalmış olsa bile, tamamlanmış suç gibi cezalandırılır.” hükmü gereğince sanıkların atılı suçtan cezalandırılmaları gerekirken dosya kapsamıyla örtüşmeyen gerekçeyle beraatlerine karar verilmesi,

SONUÇ : Yasaya aykırı, katılan vekilinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden hükmün, 5320 Sayılı Kanun'un 8/1. maddesi gereğince yürürlükte bulunan 1412 Sayılı CMUK'nun 321. maddesi uyarınca BOZULMASINA, 02.10.2018 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

T.C. YARGITAY HUKUK GENEL KURULU

Mehmet YAPICI* Özgür DANACI**

Esas No : 2016/11988

Karar No : 2018/6254

Tarih : 11.10.2018

• **BANKACILIK İŞLEMİNDEN KAYNAKLANAN ALACAK İSTEMİ** (Davanın Açıldığı Tarih İtibariyle 6502 Sayılı Kanun'un Yürürlükte Olduğu - Alacağını Temlik Eden Davacının Ticari veya Mesleki Olmayan Amaçlarla Hareket Etmesi Sebebiyle Tüketici Davaya Konu Bankacılık İşleminin de Tüketici İşlemi Sayıldığı/İlgili Yasa Hükümleri Uyarınca Davaya Bakma Hususunda Tüketici Mahkemelerinin Görevli Olduğu Hususu Gözetilerek Görevsizlik Kararı Verilmesi Gerektiği)

• **ALACAĞINI TEMLİK EDEN DAVACININ TİCARİ VEYA MESLEKİ OLMAYAN AMAÇLARLA HAREKET ETMESİ** (Davacının Tüketici Davaya Konu Bankacılık İşleminin de Tüketici İşlemi Sayıldığı - İlgili Yasa Hükümleri Uyarınca Davaya Bakma Hususunda Tüketici Mahkemelerinin Görevli Olduğu Hususu Gözetilerek Görevsizlik Kararı Verilmesi Gerektiği/Bankacılık İşleminin Kaynaklanan Alacak İstemi)

• **GÖREVLİ MAHKEME** (Davanın Açıldığı Tarih İtibariyle 6502 Sayılı Kanun'un Yürürlükte Olduğu/Alacağını Temlik Eden Davacının Ticari veya Mesleki Olmayan Amaçlarla Hareket Etmesi Sebebiyle Tüketici Davaya Konu Bankacılık İşleminin de Tüketici İşlemi Sayıldığı - İlgili Yasa Hükümleri Uyarınca Davaya Bakma Hususunda Tüketici Mahkemelerinin Görevli Olduğu Hususu Gözetilerek Görevsizlik Kararı Verilmesi Gerektiği/İşin Esasının İncelenip Karar Verilmesinin Hatalı Olduğu)

6502/m.3, 73/1, 83/2

ÖZET : Dava, bankacılık işleminden kaynaklanan alacak istemine ilişkindir. Olayda; davanın açıldığı tarih itibariyle 6502 Sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu, alacağını temlik eden davacının ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket etmesi sebebiyle tüketici, davaya konu bankacılık işleminin de tüketici işlemi sayıldığı, ilgili yasa hükümleri uyarınca davaya bakma hususunda tüketici mahkemelerinin görevli olduğu hususu gözetilerek görevsizlik kararı verilmesi gerekirken işin esasının incelenip karar verilmesi hatalıdır.

DAVA : Taraflar arasında görülen davada Asliye Ticaret Mahkemesi'nce verilen 12/05/2015 gün ve 2014/803 - 2015/358 Sayılı kararı düzeltilerek onayan Daire'nin 25/04/2016 gün ve 2015/10057 - 2016/4617 Sayılı kararı aleyhinde davalı ... A.Ş. vekili ve fer'i müdahil vekili tarafından karar düzeltilmesi isteğinde bulunulmuş ve karar düzeltme dilekçesinin süresi içinde verildiği de anlaşılmış olmakla, dosya için düzenlenen rapor dinlenildikten ve yine dosya içerisindeki dilekçe, layihalar, duruşma tutanakları ve tüm belgeler okunup, incelendikten sonra gereği konuşulup düşünüldü:

KARAR : Davacı vekili, müvekkilinin 17/12/1999 tarihinde/... Şubesi'ne 125.000,00 DM mevduat yatırdığını, ... yetkililerinin kasıtlı yönlendirmeleri sonucu mevduatın adlı bankaya ait hesaba aktarıldığını, aktarılan mevduatın banka yetkililerinin hileli işlemleri ile grup şirketlerine aktararak tüketildiğini, ... mevduatlarının sigorta kapsamı dışında olduğu gerekçesiyle ödenmediğini, paravan kıyı bankasını kurarak

iki bankanın tek bir yönetimle, planlı ve kasıtlı iş birliği içinde müvekkilinin dolandırılmış ve zarara uğramış olduğunu, ... A.Ş. yönetiminin müşterinin çıkarını hiçe sayarak kendi şirketlerine kaynak temin etmek amacıyla hileli yollar kullanmak suretiyle müşteriyi kandırarak, kasıtlı olarak zarara uğramasını sağladığını ve davalı bankanın yöneticilerinin Ağır Ceza Mahkemesinde yargıldığını ve mahkum olduklarını ileri sürerek, fazlaya dair haklar saklı kalmak kaydıyla 125.000,00 DM mevduat alacağının dönüşüm kuru üzerinden karşılığı olan 63.911,48 EURO'nun 17/12/1999 tarihinden itibaren işleyecek avans faizi ile birlikte davalı bankadan tahsilini talep ve dava etmiştir. Dava konusu alacak ... tarafından davacıdan temlikten devralınmıştır.

Davalı vekili, fer'i müdahiller vekilleri, davanın reddini istemiştir.

Mahkemece, davanın kabulüne, 63.911,48 Euro'nun hesabın açıldığı 17/12/1999 tarihinden itibaren işleyecek 3095 Sayılı Kanun'un 4/a maddesi gereğince devlet bankalarının o yabancı para birimi ile açılmış 1 yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faizi ile birlikte davalıdan tahsiline dair verilen kararın davalı ... A.Ş. vekili ve fer'i müdahiller vekillerince temyiz üzerine Dairemizce fer'i müdahil vekilinin temyiz isteminin reddine, davalı ... A.Ş. vekili ve fer'i müdahil vekilinin temyiz itirazlarının kabulüyle hükmün düzeltilerek onanmasına karar verilmiştir.

Davalı ... A.Ş. vekili ve fer'i müdahil vekili bu kez karar düzeltme isteminde bulunmuştur.

1-) Dava, bankacılık işleminden kaynaklanan alacak istemine ilişkindir.

28/05/2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 6502 Sayılı Kanun'un 3/k bendinde "Ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi" tüketici, 3/ı bendinde ise "Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem" tüketici işlemi olarak tanımlanmıştır. Aynı Kanun'un 73/1. maddesinde tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan doğabilecek uyumsuzluklara dair davalarda tüketici mahkemelerinin görevli olduğu belirtilmiş, 83/2. maddesinde ise taraflardan birini tüketicinin oluşturduğu işlemler ile ilgili diğer kanunlarda düzenleme olmasının, bu işlemin tüketici işlemi sayılmasını ve 6502 Sayılı Kanun'un görev ve yetkiye dair hükümlerinin uygulanmasını engellemeyeceğine değinilmiştir. HMK'nın 1. maddesinde ise görev **hususunun** kamu düzenine dair olduğu, mahkemece yargılamanın her aşamasında resen gözetileceği düzenlenmiştir.

Somut olayda; davanın açıldığı 20/08/2014 tarihi itibarıyla 6502 Sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu, alacağını temlik eden davacının ticari veya mesleki olmayan amaçlarla hareket etmesi sebebiyle tüketici, davaya konu bankacılık işleminin de tüketici işlemi sayıldığı, yukarıda belirtilen yasa hükümleri uyarınca davaya bakma hususunda tüketici mahkemelerinin görevli olduğu hususu gözetilerek görevsizlik kararı verilmesi gerekirken işin esasının incelenip yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir. Bu itibarla, yerel mahkeme hükmünün bozulması gerektiğinden Dairemizin 25/04/2016 tarihli 2015/10057 Esas 2016/4617 Karar sayılı düzeltilerek onama ilamının kaldırılarak, yukarıda anılan gerekçeyle mahkeme kararının bozulmasına karar vermek gerekmiştir.

2-) Bozma sebep ve şekline göre sair karar düzeltme nedenlerinin incelenmesine yer olmadığına karar vermek gerekmiştir.

SONUÇ : Yukarıda (1) numaralı bentte açıklanan sebeplerle Dairemizin 25/04/2016 tarihli 2015/10057 Esas 2016/4617 Karar sayılı düzeltilerek onama ilamının kaldırılarak, yerel mahkeme hükmünün BOZULMASINA, (2) numaralı bentte açıklanan sebeple sair karar düzeltme nedenlerinin incelenmesine yer olmadığına, ödediği karar düzeltme harcının istemi halinde karar düzeltme isteyen davalı bankaya iadesine, 11.10.2018 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

GÜMRÜK VE TİCARET SÖZLÜĞÜ

Mehmet YAPICI* Özgür DANACI**

“CE” İşareti:

Ürünün “CE” işaretinin konulmasını öngören teknik mevzuatın ilgili bütün kurallarına uygun olduğunu gösteren işareti ifade eder.

Denetim Görevlisi

Denetim birimlerinde başkan ve başkan yardımcısı kadrolarında bulunanlar da dâhil olmak üzere denetim, teftiş, soruşturma, kontrol, ön inceleme, inceleme ve araştırma görevini yapmak üzere değişik ad ve unvanlar altında istihdam edilen veya görevlendirilenleri, ifade eder

Adli Kolluk Birimi

Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürlüğünü, bu müdürlüklere bağlı Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Bölge Amirliğini, Gümrük Muhafaza Kaçakçılık ve İstihbarat Kısım Amirliğini veya Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğündeki adli kolluğu, ifade eder.

Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası

Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliğinin öngördüğü basitleştirilmiş uygulamalar, beyanın kontrolüne ilişkin kolaylaştırmalar ile emniyet ve güvenlik kontrollerine ilişkin kolaylaştırmalardan yararlanmak üzere yetkilendirilen kişiler adına düzenlenen belgedir.

İhracatta Yerinde Gümrükleme

Eşyanın ihrac işlemlerinin firmanın kendi tesislerinde basitleştirilmiş usul çerçevesinde yapılması suretiyle, eşyanın ihracat gümrük müdürlüğüne getirilmeden doğrudan çıkış gümrük idaresine sevk edilmesidir.

Garanti Belgesi

Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliğinin öngördüğü basitleştirilmiş uygulamalar, beyanın kontrolüne ilişkin kolaylaştırmalar ile emniyet ve güvenlik kontrollerine ilişkin kolaylaştırmalardan yararlanmak üzere yetkilendirilen kişiler adına düzenlenen belgedir.

Kalite Yönetim Sistemi

Gümrük laboratuvarlarında yapılan deney ve/veya kalibrasyon sonuçlarının kalitesini, TS EN ISO/IEC 17025 standardı kapsamında, güvence altına almak için gereken bütün politika, sistem, program, prosedür ve talimatlar bütünü, ifade eder.

Gümrüksüz Satış Mağazası

Türkiye'ye gelen veya Türkiye'den giden yolcular ile transit yolculara, diplomatik muafiyetten yararlananlara, yabancı basın yayın organlarının yabancı uyruklu mensuplarına, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'ndan transit geçen gemilere ve Ticaret Bakanlığınca belirlenecek diğer kişilere satış yapmak üzere kurulan ve özel antrepo sayılan yerlerdir.

Eşyanın Gümrüğe Sunulması

Eşyanın gümrük idaresine ya da gümrükçe tayin edilen veya uygun görülen herhangi bir yere getirilmesi üzerine, belirlenen usul ve esaslara uygun olarak, gümrük idarelerine yapılan bildirimdir.

Satış Sonrası Hizmet Yeterlilik Belgesi

Yurt içinde üretilen veya ithal edilen mallar ile ilgili olarak, Bakanlıkça tespit ve ilan edilen kullanım ömrü süresince üretici veya ithalatçılar tarafından verilmesi zorunlu montaj, bakım ve onarım hizmetleri için, yeterli teknik kadro, takım, teçhizat bulunduğunu gösteren ve firmanın unvanı ile merkez adresine göre düzenlenen belgedir.

YAZARLARA NOTLAR

Gümrük ve Ticaret Dergisi, akademik ve pratik makalelere yer veren 3 ayda bir elektronik ortamda (e-dergi) yayınlanan periyodik süreli bir yayındır. Gümrük Ticaret Dergisindeki yayınlanacak makaleler hakem sürecine tabidir ve Derginin ULAKBİM TR dizininde (Sosyal ve Beşeri Bilimler veri tabanında) yer alması için gözlem süreci devam etmektedir.

Gümrük, iç ve dış ticaret, Türkiye ve Dünya ekonomisi, küreselleşme, yönetim, denetim, şirketler hukuku, gümrük-vergi-iç-dış ticaret hukuku, ödemeler dengesi vb alanlardan yazı kabulü yapılmaktadır.

Dergiye gönderilecek yazılar Türkçe ve İngilizce olabilir. Dergiye gönderilecek olan çalışmalar daha önce bir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Dergi için makale yazım ve gönderme kuralları aşağıda açıklanmıştır.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Hazırlanan çalışmaların İngilizce başlığı, en çok 100 kelime uzunluğunda İngilizce ve Türkçe özetleri ile JEL Classification Code yer almalıdır. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirtilmelidir.
2. Yazılar, A4 boyutunda kâğıdın bir yüzüne bir buçuk (1,5) satır aralığı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
3. Giriş ve sonuç başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler; 1.1., 1.1.1., 1.2., 1.2.1., 1.2.2., 2.1., 2.1.1., 2.1.1.1., 2.1.1.2., gibi birden çok haneli olarak numaralandırılır.
5. Makalelerde makale başlığı dahil tüm başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılır.
6. Bölüm başlıkları ile tablo, grafik ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dip notlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.
7. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalı, kaynaklar ise tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
8. Sayfa numaraları parantez, çizgi vb. işaretler kullanılmadan kâğıdın altına ve sayfa yönüne göre sağa/sola yaslı yazılır.
9. Tarihler; gün, ay ve yıl rakamla, aralarına (/) işareti konularak yazılır (Örn: 22/11/2013). Yüzdeli ifadelerde ise yüzde işareti (%) ile rakam arasında boşluk bırakılmaz (Örn: %45).
10. Rakamlarda ondalık kesirler virgülle, dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü

gruplar halinde noktayla ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda açıkça gösterilmemişse, yazı danışma kurulu üyelerinin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

11. "Kaynakça" bölümü, APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yapılmalıdır:

Kaynak Gösterimi İçin Örnekler:

KİTAPLAR:

- Ceyhan S. ve Atay H. (2008), Açıklamalı İçtihatlı 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, Beta Yayınevi, Ankara.

DERGİLER:

- Özsoy, H.H.M ve Gümüş, M. (2012), "Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi", Gümrük ve Ticaret Dergisi, Sayı: 80, ss.29-33.

DERLEMELER:

- Unal, Emre (der.) (2010), "Medya Etiği 2010." Gümrük ve Ticaret Dergisi, 4(2); 45-55

DİĞER KAYNAKLAR:

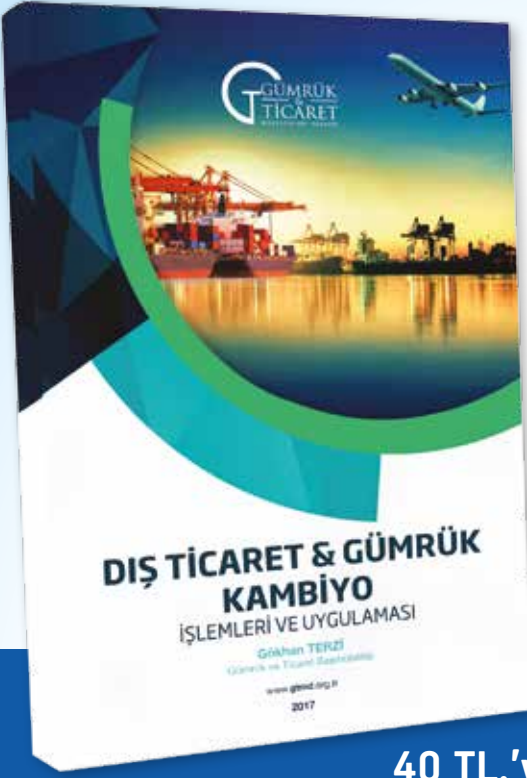
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2001), 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, Basın Duyurusu, 2 Ocak, Ankara, <http://www.tcmb.gov.tr>.
- Demircioğlu, E. (2005), "Çin'in Ekonomik Yükselişi", UEAP DiscussionPaper, 1748, Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Platformu, Adana
- 12.... Dergisinde kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde, sayfa numaralarını da içererek, aşağıda gösterildiği gibi yapılmalıdır:
 -belirtilmiştir (Göktaş, 1982:210-5).
 -ÖZ (1970a:15-20) ileri sürmektedir.
 - (Gupta vd., 1982:286-7),

MAKALE GÖNDERME KURALLARI

Gümrük ve Ticaret Dergisinin makale kabul süreçleri online olarak Derginin web sitesinden yürütülmektedir. Bu kapsamda Derginin web sitesine üye olunduktan sonra, ana sayfada yer alan "makale gönderme" bölümünden "online makale formunu" doldurularak makalelerin gönderilmesi gerekmektedir. Gelen makalelerin hakem değerlendirme süreçleri de online olarak yürütülmektedir.

Derginin web Sitesi

<http://xn--gmrkticaretdergisi-m6bc.com/?sf=makalegonder>

40 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Diş Ticaret & Gümrük & Kambiyo İşlemleri ve Uygulaması

DIŞ TİCARET

Diş Ticaret

Diş Ticaret Terimleri

Diş Ticarete Kurumsal Çevre Diş Ticarete Ödeme Şekilleri
Diş Ticarete Teslim Şekilleri Diş Ticarete Vergiler ve Mali
Yükler Diş Ticarete Kullanılan Belgeler

GÜMRÜK

Gümrük Terimleri

Gümrük Tarifesi

Eşyanın Menşei

Gümrük Kıymeti

Eşyanın Gümrüğe Sunulması Gümrükçe Onaylanmış İşlem
veya Kullanım Gümrük Beyanı ve Beyanın Kontrolü Gümrük
Rejimleri

Serbest Bölgeler

Gümrüklerde İş Takibi ve Gümrük Müşavirliği Gümrükte
Kullanılan Belgeler

KAMBIYO

Kambiyo Terimleri Kambiyo İşlemleri Kambiyo Belgeleri 1567
Sayılı Kanun 32 Sayılı Karar

30 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Katma değer vergisi, yalnızca yurt içi teslim ve hizmet yapan mükellefler için değil, aynı zamanda uluslararası alanda faaliyet gösteren şahıslar ve şirketler açısından da önemli bir yere sahiptir. Çünkü, verginin konusunu teşkil eden işlemlerden biri de mal ve hizmet ithalatıdır.

Bu nedenle, ithalatta katma değer vergisi matrahı hem mükellef hem de gümrük idaresi açısından önemli hale gelmektedir. Nitekim, verginin devlet için tam olarak tahsili mükellefin doğru beyanı kadar gereklidir.

Bu bağlamda eser ile ithalatta katma değer vergisi matrahı unsurlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, yeterince açık olmayan ve taraflar arasında tereddüde konu olabilecek durumların irdelenmesi öngörülmüştür.

Çalışmada; katma değer vergisine değinildikten sonra ithalatta katma değer vergisi ele alınmıştır. Akabinde eserin esas konusu olan ithalatta katma değer vergisi matrahı değerlendirilmiştir. Daha sonra, katma değer vergisine dâhil olan ve olmayan unsurlar ile tartışmalı halde bulunan bir kısım durumlar açıklanmış, verginin hesaplanmasını göstermek amacıyla matrah unsurları dikkate alınarak bazı örnekler geliştirilmiştir. Nihai olarak, verginin tarafları arasındaki ihtilaf nedenlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan öneriler getirilmiştir.

PC Gümrük Külliyyatı

Gümrük ve Dış Ticaret Mevzuatı Bilgi Bankası

- Risk Havuzu ile İthalat/İhracat kritiğini GTİP üzerinden araştırma imkanı,
- Tarife Cetveli (Avrupa Birliği Tarife Cetveli Uygulamaları Dahil),
- Bağlayıcı Tarife Bilgileri (BTB'ler, Mülga/Mer'i dahil),
- Menşei, Kıymet ve GTİP üzerinden kişisel kritik arşiv sistemi,
- 250 Bin Kelime/Kavram İngilizce-Türkçe Terimler Sözlüğü
- Mer'i Mülga mevzuat metinlerinden atıf yapılan ilgili mevzuata link verilmiş, arama motoru kademeli kullanıma açılmış, anlık duyurular ana ekran üzerinden hizmete sunulmuş, kullanım filmleri ile faydada optimum seviye hedeflenmiş, mobil kullanım zenginliği ile "mevzuat cepte" sloganı ile her geçen gün gelişmeye devam eden MEVZUAT DANIŞMANINIZ.

Yeni Faaliyet Alanlarımız

MEVZUAT EĞİTİMLİ SORU BANKASI

Her daim güncel mevzuat anlatımlı soru bankasından 3 yıl mevzuat güncelleme takibine ne dersiniz?

GÜMRÜK TARİFE BİLGİ EDİNME

Yazılı GTİP taleplerinin karşılanması.

MÜTALAA / İTİRAZ / SAVUNMA

Bir de bizim fikrimizi alın!

Bir dünya mevzuat avucunuzun içindedir!

PC GÜMRÜK
DANIŞMANLIĞI
www.pcgumruk.com

Program Yapımcısı
Osman ERDOĞAN
Gümrük Müdürü
osman-pw@hotmail.com

ARSLAN YAZILIM
www.arslannet.com

VERGİ AJANDASI, başta uzmanlık alanlarımız olan vergi, gümrük ve sosyal güvenlik hukuku konuları olmak üzere diğer tüm mali konularda da son değişikliklere ulaşabileceğiniz, bu konularda gündemi takip edebileceğiniz, bilgilendirici makale ve yayınları gözden geçirebileceğiniz, ekibimize ulaşabileceğiniz bir sitedir.

Düzenli olarak gümrük, vergi ve diğer tüm mali konularda gündemi takip etmek ve son değişikliklere ilişkin değerlendirmelere ulaşabilmek için **VERGİ AJANDASI** sitesine kayıt olmanız yeterlidir.

www.vergiajandasi.com

19 Mayıs Cad. Dr. İsmet Öztürk Sok. Elit Residence 3/28 Kat: 10 Şişli 34360 İstanbul, Türkiye

Tel. +90 [212] 217 1880 | Faks. +90 [212] 217 1890

info@vergiajandasi.com

ÜNSPED GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ & HİZMET SERVİSLERİ

www.ugm.com.tr

Size Özel